

Treball de Fi de Grau

Títol

La radiofonia gallega a Catalunya:
identitat i activisme

Autoria

Iván Conde Pérez

Professorat tutor

Cristina Pujol Ozonas

Grau

Comunicació Audiovisual	
Periodisme	X
Publicitat i Relacions Públiques	

Tipus de TFG

Projecte	
Recerca	X

Data

3/6/2019

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:	La radiofonia gallega a Catalunya: Identitat i activisme		
Castellà:	La radiofonía gallega en Cataluña: Identidad y activismo		
Anglès:	Galician radio in Catalonia: Identity and activism		
Autoria:		Iván Conde Pérez	
Professorat tutor:		Cristina Pujol Ozonas	
Curs:	2018/19	Grau:	Comunicació Audiovisual
			Periodisme
			Publicitat i Relacions Públiques
			X

Paraules clau (mínim 3)

Català:	Emigració, Galícia, ràdio, comunitat, identitat, llengua, tradició
Castellà:	Emigración, Galicia, radio, comunidad, identidad, lengua, tradición
Anglès:	Emigration, Galicia, radio, community, identity, language, tradition

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:	Una de les comunitats gallegues més importants del món es troba a Catalunya, i des de fa dècades ha emprat la ràdio com a canal per a transmetre i mantenir la llengua i cultura pròpies. Aquest treball pretén retratar i analitzar els projectes radiofònics dels gallecs a Catalunya, la seva influència en la comunitat i com els canvis socials, tecnològics i polítics els han modificat en els darrers temps
Castellà:	Una de las comunidades gallegas más importantes del mundo se encuentra en Cataluña, y desde hace décadas ha utilizado la radio como canal para transmitir su lengua y cultura. Este trabajo pretende retratar y analizar los proyectos radiofónicos de los gallegos en Cataluña, su influencia en la comunidad y como los cambios sociales, tecnológicos y políticos los han modificado en los últimos tiempos
Anglès:	One of the most important Galician communities in the world is based in Catalonia, and for decades it has used radio as a channel to transmit its language and culture. This work aims to portray and analyze the Galician radio projects in Catalonia, their influence on the community and how social, technological and political changes have modified them in recent times

La radiofonia gallega a Catalunya: activisme i identitat

Índex

1. Introducció	7
2. La emigració gallega	9
2.1. Història de l'emigració gallega al món	9
2.2. Xifres actuals de l'emigració gallega fora d'Espanya	17
2.3. Història dels mitjans de comunicació de la diàspora gallega	20
3.1. Història de la diàspora gallega a Catalunya	24
3.2. Història dels mitjans de comunicació de la diàspora gallega a Catalunya	31
5.1. Galiza no Vallès	41
5.2. Lonxe da terra	43
5.3. Sempre en Galicia	45
5.4. Galegos no Baix	48
5.5. Galiza algo máis	50
5.6. A navalla galega	53
6. Anàlisi qualitativa	57
6.1. Propietat	57
6.2. Ideologia	58
6.2.1. A navalla galega	59
6.2.2 Galiza algo máis	60
6.2.3 Lonxe da terra	61
6.2.4. Galiza no Vallès	63
6.2.5. Galegos no Baix	63
6.2.6. Sempre en Galicia	64
6.3. Música	65
6.4. Posicionament respecte a les polítiques de la Xunta	67
6.5. La ràdio exterior com contrapoder	68
6.6. Pressions i intents de censura	69
6.7. Voluntarisme i activisme	72
6.8. Llengua	74
6.9. Relacions entre la comunitat i els diferents programes	77
6.10. Audiència	79

6.11. Els canvis socials i les noves formes de consum a la comunitat	81
6.12 Perspectives de futur	84
7. Conclusions	85
8. Annexos	90
8.1. Entrevistes	90
8.1.1. André Mauricio, A navalla galega	90
8.1.2. Silvio Falcón i Carlos Vieito, Galiza algo máis	104
8.1.3. Armando Fernández i Xulio Cougil, Sempre en Galicia i Galegos no Baix	111
8.1.4. Ana María Pazos, Galiza no Vallès	118
8.2. Emigrants gallecs joves per província	121
9. Bibliografía	122

1. Introducció

La comunitat gallega és un dels grups de població que més ha influït en el desenvolupament de Catalunya i Galícia durant el Segle XX i XXI, però habitualment ha sigut eclipsada per d'altres amb un major pes: a Galícia, les comunitats establertes a Argentina o Cuba han participat de manera directa en l'imaginari col·lectiu gallec, creant entre d'altres l'himne o la bandera actual. A Catalunya comunitats com l'Andalusa o l'extremenya, superiors numèricament, han deixat una petjada més forta a la identitat cultural catalana, que s'ha nodrit d'aquests fenòmens, especialment a la província de Barcelona.

Galícia ha patit el drama de l'emigració des de fa més de 2 segles, i de fet es calcula que hi ha més descendents de gallecs a la diàspora que al seu propi territori. Un fenomen que va afectar especialment durant el Segle XIX i XX, quan gairebé la joventut pobles sencers marxaven lluny de la seva terra, i que va deixar una Galícia envellida, empobrida i sense capacitat de frenar una sagnia que encara és present avui en dia. Però més enllà d'afectar la demografia, l'emigració ha tingut i té un impacte simbòlic molt fort a Galícia: els emigrats són el símbol d'una regió incapaç d'assegurar un futur a les seves generacions, però també són un símbol d'una cultura que ha esdevingut universal en ser escampada per les diferents comunitats establertes a molts indrets del globus.

Les comunitats gallegues emigrades del Segle XIX i XX estaven formades principalment per persones provinents del rural, sense formació i poc familiaritzades amb l'ús del castellà. Per aquest motiu es van crear una gran quantitat d'associacions i entitats. La necessitat d'aquestes entitats d'arribar als seus socis i transmetre informació a la resta de la comunitat gallega els va portar a crear revistes, grups de música o teatre, premis de poesia, i per últim programes de ràdio. La radiofonia va esdevenir un element fonamental en la transmissió de la llengua i cultures gallegues a l'exterior, principalment a Argentina i Uruguai, on va coincidir amb el boom radiofònic d'aquests països. La ràdio arribava a molta més gent que no pas les revistes: mentre que aquestes tenien una tirada limitada, la ràdio podia arribar a tothom qui tingués un aparell i es trobés a l'abast geogràfic de l'emissora. A més a més, la població analfabeta no tenia problemes a l'hora de consumir mitjançant les ones, cosa que no succeïa amb les revistes.

La radiofonia gallega a l'exterior va esdevenir el vehicle de promoció perfecta de les agendes de les associacions, dels artistes gallecs que residien a l'exterior, i de l'activitat dels intel·lectuals exiliats per la Guerra Civil. Fins als anys 60, la radiofonia gallega a l'exterior va estar únicament present a Llatinoamèrica, amb projectes realitzats majoritàriament en castellà.

L'aparició d'una nova emigració als anys 50, més focalitzada a Europa i a altres regions d'Espanya, va obrir el ventall de programes radiofònics: als anys 60 i 70 van aparèixer els primers projectes al Regne Unit, França, Portugal, molts d'ells encapçalats per les ràdios públiques, símptoma del pes demogràfic i socials de les comunitats gallegues a aquests països.

A Espanya van començar a aparèixer els primers programes durant els darrers anys de franquisme, però no va ser fins a la transició que es va establir una tradició de programes gallecs. A Catalunya, el primer espai va ser *A Nosa Terra*, creat l'any 1973. Des d'aquell moment, es té constància de la creació d'una vintena de programes per part de la comunitat gallega a Catalunya, esdevenint **la radiofonia gallega exterior més activa de tot el món**. Una radiofonia a més que presenta característiques diferents de la tradició llatinoamericana, a causa de les particularitats que presenta la Catalunya dels darrers cinquanta anys i els condicionants especials que provoca el contacte de dues nacions amb una cultura i llengua pròpia.

En els darrers temps, la forma d'entendre l'emigració ha canviat per complet: l'aparició de les noves tecnologies, Internet i les xarxes socials ha permès connectar la terra d'origen amb els seus desplaçats, i al mateix temps facilitar la relació entre els membres de les diferents comunitats a l'exterior. Un fenomen que afecta de manera directa a una comunitat gallega a Catalunya que en pocs anys està canviant la seva fisonomia: els membres joves de la comunitat gallega a Catalunya són emigrants de segona, tercera o quarta generació o nous emigrants gallecs d'un perfil gairebé oposat al tradicional, i això ha comportat modificacions importants a l'hora d'establir relacions. Les identitats, abans fixes i vertebrades en pocs eixos, cada cop són més complexes i afecten a més parts de la vida personal.

Aquest treball pretén analitzar la importància dels programes de ràdio dins de la comunitat gallega a Catalunya, partint d'una anàlisi històrica per a comprendre els factors que han fet que la radiofonia de la comunitat gallega a Catalunya sigui la més nombrosa, per davant d'altres amb més dècades de tradició, a més de retratar com es transmet la identitat gallega a la comunitat gallega a Catalunya, com s'aplica mitjançant aquests espais radiofònics i com influeixen l'origen geogràfic, la política, la música, les distàncies generacionals, la perspectiva de Galícia i des de Galícia, les relacions entre les diferents faccions, les noves tecnologies o els canvis en les relacions socials i les estructures familiars.

2. La emigració gallega

2.1. Història de l'emigració gallega al món

La història de Galícia no es podria entendre sense l'emigració. Durant bona part de l'Edat Mitjana, Galícia va ser una terra relativament pròspera i avançada gràcies en bona mesura a la importància de Santiago com a ciutat apostòlica, que la van convertir en una terra de pas amb un cert flux econòmic i cultural. La pèrdua d'influència de la ciutat compostel·lana, els esdeveniments històrics de l'Edat Moderna i l'inici de la Contemporània van treure a rel·luir els dèficits que arrossegava: en el geogràfic, l'absència de vies accessibles per entrar i sortir-ne la convertien en una regió aïllada i amb molt pocs intercanvis comercials. Els romans no van tenir una presència tan marcada com a bona part de la Península Ibèrica, i això es va fer palès en la manca de grans camins i vies.

Un aïllament que també traspassava a l'aspecte polític, on Galícia va ser un regne propi integrat posteriorment al lleonès i al castellà respectivament. En qualsevol cas, era una terra dominada de manera tirànica per la noblesa i l'aparell eclesiàstic propi, allunyat de les esferes castellanques. La inestabilitat econòmica i social a finals del Segle XV i un augment en les demandes fiscals dels senyors cap al poble va provocar les *Guerras Irmandiñas* (1431-1469), una "revuelta general, de tipo antifeudal, comparable a los movimientos similares de otros países europeos por la amplitud de las capas sociales" (Martínez Peñas i Fernández Rodríguez, 2014) en resposta a la manca de drets de la gran majoria de la població, incloent-hi la baixa burgesia.

Tot i la derrota dels *Irmandiños*, aquestes revoltes van afeblir alguns dels grans llinatges i va significar el tret de sortida a una sèrie d'esdeveniments històrics que van canviar l'organització social de la regió: a la Guerra de Successió Castellana, l'església i la noblesa gallegues es varen posicionar majoritàriament amb *Juana la Beltraneja*, la filla del rei *Enrique IV* i *Juana de Portugal*, designada inicialment com a successora del tron. A l'altre bàndol es trobava Isabel de Castella, mig germana d'*Enrique IV*. El triomf del bàndol isabelí i la seva ascensió al tron va comportar una dura política de repressió sobre les elits gallegues, provocant la seva eliminació, el seu exili, o en el millor dels casos, el seu sotmetiment a l'aparell castellà. Els càrrecs importants de l'Estat i l'església a Galícia van ser substituïts per persones provinents de Castella i el gallec va ser reprimat. Aquestes accions, definides per l'historic dirigent del nacionalisme gallec Castelao com la "Doma i castració del Regne de Galícia", són concebudes per part dels historiadors com un dels esdeveniments que expliquen la evolució gallega a partir de la Edat Moderna, tot i que n'hi ha d'altres que ho matisen negant alguns preceptes, com la prohibició de la

llengua. Fos més o menys forta aquesta repressió, la llengua gallega va iniciar un procés de decadència, on tot i mantenir el seu estatus de llengua del poble, va desaparèixer pràcticament al complet de les altes esferes i la seva producció cultural es va reduir al mínim en una època coneguda com a *séculos oscuros* de la literatura gallega, en contraposició als segles d'Or de la castellana.

Aquestes circumstàncies van afectar de manera decisiva en el progrés de la seva economia, llastada principalment per l'escassa productivitat de la terra, molt fragmentada i amb molts minifundis treballats per camperols gallecs. La gran majoria dels beneficis que produïa requeien sobre els amos d'aquestes, que no eren altres que els senyors castellans. Tot i que en un primer moment la indústria gallega era competitiva, a causa de la seva riquesa en recursos naturals i a una demografia (rural i amb molta població jove i pobra) que permetia la instauració de petites explotacions, sectors com el llencer o el de la salaó van conformar una activitat industrial força pròspera per a l'època. L'absència d'una burgesia mínimament quantiosa i influent va impossibilitar les inversions necessàries per a la creació d'un teixit empresarial en quant les necessitats tecnològiques i logístiques varen augmentar. Les poques que es van construir ho van fer força més tard que a d'altres indrets de l'Estat, i corresponien principalment a empreses del sector pesquer o manufacturer impulsades per capital basc o català, per tant, part de l'activitat econòmica que generava una pobra indústria gallega mai passava pel territori.

Malgrat tots aquests problemes, la població va créixer exponencialment durant el final de l'Edat Moderna i inicis de la Contemporània. “Bien puede decirse que la tendencia global de la población del Reino —resultado de la suma de muchas variantes locales y comarcales— se caracteriza por un crecimiento lento y casi continuo en los dos siglos que van de 1630 a 1829” (Saavedra, 1993: 104). El primer cens oficial a nivell estatal (1857) indicà que Galícia tenia una població d'**1.776.879 habitants** que representava un 11,49% del total d'Espanya. Per contextualitzar més aquesta xifra, cal destacar que la població a Galícia en aquell moment només era inferior i a les d'Andalusia i Castella i Lleó, i que era superior a la de Catalunya (1.652.291), quan actualment és Catalunya la que gairebé triplica en població a la CCAA gallega.

CUADRO 2.31: Población de España por Comunidades Autónomas, 1787-2001. Población de hecho (miles de habitantes)

Comunidades Autónomas	1787 ¹ 447	1857 448	1877 449	1887 450	1900 451	1910 452	1920 453	1930 454
Andalucía	1.803,6	2.927,4	3.273,8	3.420,8	3.549,3	3.805,0	4.190,5	4.609,9
Aragón	614,1	880,6	895,0	912,2	912,7	952,8	997,2	1.031,6
Asturias, Principado de	345,8	524,5	576,4	595,4	627,1	685,1	743,7	791,9
Balears, Illes	176,2	262,9	289,0	312,6	311,6	326,0	338,9	365,5
Canarias	167,2	234,0	281,0	291,6	358,6	444,0	457,7	555,1
Cataluña	801,6	1.652,3	1.752,0	1.843,6	1.966,4	2.084,9	2.344,7	2.791,3
Castilla-La Mancha ²		1.203,3	1.252,0	1.324,9	1.386,2	1.536,6	1.645,2	1.827,2
Castilla y León ³		2.083,1	2.130,6	2.258,8	2.302,4	2.363,1	2.337,4	2.477,3
Cantabria ⁵		214,4	235,3	244,3	276,0	303,0	327,7	364,1
Comunidad Valenciana	771,9	1.246,5	1.374,6	1.459,5	1.587,5	1.704,1	1.745,5	1.896,7
Extremadura	412,0	707,1	739,4	821,3	882,4	991,0	1.054,7	1.152,2
Galícia	1.340,2	1.776,9	1.848,0	1.894,6	1.980,5	2.063,6	2.124,2	2.230,3
Madrid, Comunidad de ²		475,8	594,2	682,6	775,0	878,6	1.067,6	1.384,0
Murcia, Región de ²		381,0	451,6	491,4	578,0	615,1	638,6	645,4
Navarra, Cdad. Foral de ⁴		297,4	304,2	304,1	307,7	312,2	329,9	345,9
Rioja, La ³		173,8	174,4	181,5	189,4	188,2	192,9	203,8
País Vasco ⁴		413,5	450,7	510,4	603,6	673,8	766,8	891,7
Total ^{2, 3 y 4}	10.251,2	15.454,5	16.622,2	17.549,6	18.594,4	19.927,1	21.303,2	23.563,9

Il·lustració 1: Estadísticas históricas d'Espanya (Carreras, Tafunell, 2005)

Aquest creixement demogràfic, juntament amb la degradació dels conreus durant el Segle XIX descrita com una “larga fase de degradación y pauperrización” del camp (Eiras Roel, 1990: 119) i l'acompanyament dels pocs avenços industrials i socials que va experimentar Galícia, la varen dirigir a un punt de no-retorn on les possibilitats de treball eren insuficients per a suportar aquesta càrrega poblacional, tot i que existeixen certs debats sobre la importància real de cadascun d'aquests factors: “la emigración en Galicia no se justifica ni en razón del crecimiento real de su población ni de su crecimiento vegetativo (...) El análisis realizado a partir de las estadísticas demográficas nos parece que traslada la causa real de la emigración de un sistema arcaico de economía primaria de pequeños agricultores de subsistencia, que perdura en Galicia como una reliquia del sistema económico preindustrial”. (Eiras Roel, 1989: 225-240).

Les condicions de vida per als camperols i la classe baixa eren extremadament dures, tant que fins i tot la subsistència es feia difícil. La recerca d'alternatives va portar els primers moviments migratoris importants de la història gallega, i a partir del Segle XVIII, va començar a ser un fenomen quotidià, donant forma al que es coneix com la **primera fase** de l'emigració gallega, format per milers d'homes que sortiren a treballar com a jornalers a Andalusia, Castella i parts de Portugal. Aquest primer flux migratori, marcadament agrícola i temporal, marcat per les necessitats de collita, va provocar que Galícia fos vista com un lloc oportú per buscar mà d'obra barata a un moment en què les noves repúbliques llatinoamericanes (i les colònies espanyoles) eren conscients que el futur del seu país i el desenvolupament de la seva economia depenien de la immigració i de tot allò que podien aportar.

La **segona fase** de l'emigració gallega, considerada la més important a causa de les seves conseqüències demogràfiques i històriques, comprèn els moviments transatlàntics que es van dur a terme entre 1880 i 1930. A vegades es considera que la dècada dels 70 del S.XIX i fins i tot la dels 60 s'han

d'incloure, ja que són decennis on el flux migratori comença a tenir cert impacte (tot i ser força inferior al dels anys posteriors) i on comencen a desenvolupar-se les "cadena migratòries", és a dir, el fenomen pel qual s'instauren les rutes i els modes de transport per a realitzar les migracions massives mitjançant *l'efecte crida*. La xifra de persones que van "*cruza-lo charco*" no és oficial i existeixen diferències entre els diferents estudis: "Entre 1885 y 1930, más de 900.000 gallegos se dirigieron hacia América" (Campos Álvarez, 1993: 135), però fins i tot el càlcul més conservador atorga una xifra que representa una sagnia demogràfica i identitària importantíssima per a Galícia, ja que en la gran majoria de casos els emigrats eren homes joves, principalment solters. En una quantitat força menor, però, també es van produir migracions interiors, dirigides principalment a Madrid, Barcelona i la costa basca. A la capital espanyola es va produir de manera més constant, mentre que a Barcelona va tenir l'epicentre a la preparació i celebració de l'Exposició Mundial de 1888.

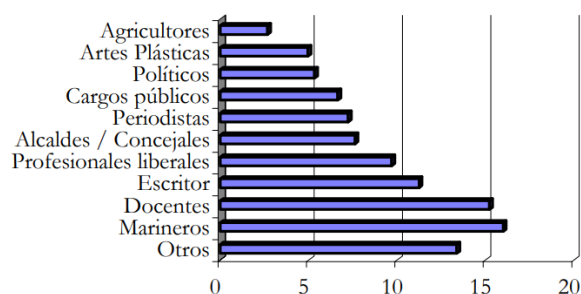
Les dones, encarregades del cuidat dels integrants de la família, i amb un grau d'analfabetització superior al dels homes, no van ser protagonistes directes d'aquest fenomen (es calcula que només una sisena part dels emigrants fossin dones), però sí que ho varen ser de manera indirecta: moltes quedaven soles a Galícia, esperant el retorn dels seus marits, obligades a tirar endavant una família descompensada. Aquesta dura situació va caracteritzar una Galícia de finals de Segle XIX que a la pràctica va perdre bona part d'una generació sencera que va establir la seva vida lluny de 'casa', allò que Rosalia va definir als seus poemes com "*as vidúas dos vivos*", (González Fernández, 2009) una figura que va utilitzar en part del seu *corpus*, com també va reflectir les misèries d'una terra que va quedar orfe de la seva joventut i de tot el que podia aportar: talent, fills, riquesa, etc.

Dins d'aquesta gran emigració a Llatinoamèrica podem dividir 2 etapes: la 1a, prèvia a la guerra de Cuba i la seva independència, on l'illa centreamericana va ser el principal destí de l'emigració gallega, seguida de prop per Argentina, Brasil i Uruguai, i una segona a partir del 1900, on Argentina passa a ser el principal focus de recepció. La importància de les comunitats gallegues van ser molt importants tant per aquests països: en el cas argentí, es parla de què "Para la época del Centenario de la Revolución de Mayo, en 1910, Buenos Aires era, sin duda, la mayor urbe gallega del planeta, con ciento cincuenta mil nativos de Galicia que representaban entre el 8 y el 10 % de la población total de la ciudad" (Lojo, 2011: 1). Durant molts anys, Buenos Aires i els seus voltants eren coneguts col·loquialment com "la quinta provincia" gallega. La utilització del gentilici "gallego" com a sinònim d'espanyol, que encara perdura, pot semblar anecdòtic, però mostra l'impacte específic que va tenir aquest flux migratori cabalós i constant durant gairebé un segle i que va suposar una empenta important per a l'economia dels estats. En termes generals, i fent un resum molt superficial, alguns d'aquests gallecs van fer riqueses i van tornar a

la seva terra com a homes de fortuna, coneguts com a “indians”, que feien més atractiva encara la possibilitat d'emigrar. D'altres però, la majoria, formaven part de les classes populars i van haver d'acontentar-se amb treballs que requerien poca formació per a acabar establint-se al país d'acollida o tornar a Galícia amb pocs diners estalviats.

Més enllà de l'impacte econòmic i demogràfic que pogué tenir el desplaçament massiu de població tant per a Galícia com per a Llatinoamèrica, igual de transcendent és la influència que va tenir aquesta comunitat en l'evolució cultural i identitària de la terra receptora i l'emissora. Una part dels cercles literaris i polítics de la Galícia de finals del S.XIX i principis del S.XX van emigrar, i això va provocar que el gruix de la producció cultural vinculada a la llengua gallega o al galleguisme com a moviment ideològic es desenvolupés fora de les seves fronteres. L'himne gallec, la bandera gallega o l'*Asociación Iniciadora y Protectora de l'Academia Gallega* (el germen de la Real Acadèmia Gallega) van sorgir a Cuba. Amb el desencadenament de la Guerra Civil, molts escriptors i professors van exiliar-se, principalment amb destí a Mèxic (que va guanyar importància a l'emigració gallega a partir de 1930 gràcies al seu paper d'aliat amb la II República) i Argentina. Alguns estudis referents a l'època asseguren que *“a actividade literaria preferida polos galegos letrados –ou provistos dalgunhas letras – en América foi o xornalismo, a xulgar pola longa nómina de individuos dedicados a ela, e tamén pola longa serie de cabeceiras e títulos de prensa”* (Blanco Campaña 1995: 89). És al país sud-americà on es van establir referents històrics de la literatura gallega com Eduardo Blanco Amor o Castelao, considerat un dels pares del nacionalisme gallec i un dels impulsors de la cultura gallega a Argentina. La pèrdua de referents culturals marxats a l'estranger i la posterior i la instauració de la dictadura franquista va provocar que durant dècades la pràctica totalitat de les expressions culturals gallegues es desenvolupessin a l'exterior.

Profesiones más relevantes (%)

Il·lustració 2: Llistat de professions dels exiliats gal·lecs durant la Guerra Civil

Molts dels emigrants que van tornar a Galícia van contribuir al desenvolupament dels pobles on van néixer. Especialment i reconeguda és la tasca d'aquella gent que va fer fortuna a les "Amèriques" i que amb part del seu patrimoni van aixecar o arreglar edificacions, però també van ser moltes les persones que van intentar capgirar les mancances educatives i d'alfabetització existents a Galícia (i de les quals en van prendre consciència lluny de la mateixa) amb la creació d'escoles:

"para que la constatación de una realidad movilice esfuerzos, es necesario que se perciba como problemática, y esa percepción se adquirirá, o al menos se intensificará, en la emigración. Los emigrantes aprendieron que la instrucción escolar, relativamente prescindible para vivir en la Galicia rural, resultaba de suma utilidad en los países de destino, donde se multiplicaba su valor de uso y de cambio. La inserción cultural y laboral en esos nuevos escenarios, fundamentalmente urbanos, se veía notablemente favorecida cuando se poseía un cierto nivel de instrucción" (De Gabriel, 2012: 306).

L'aïllament internacional de l'Espanya franquista durant els seus primers anys (on va optar per una política autàrquica per a impedir una sagnia migratòria, quan paradoxalment era la que mantenia amb les seves remeses l'economia d'algunes regions com la gallega) va provocar una frenada en sec del moviment migratori. Així i tot, la situació econòmica a Galícia durant la post-guerra era extremadament precària, especialment al camp, on la pobresa es va intensificar encara més i on les famílies (generalment molt nombroses) experimentaven greus problemes per a subsistir. En aquest context, i amb l'inici de la fi de l'autarquia i l'hermetisme espanyol a partir dels anys 50, arrenca la coneguda com a **tercera fase**, que presenta importants diferències respecte a les anteriors. Les rutes americanes no es van tancar, però es van diversificar, amb Mèxic i Veneçuela apareixent com a focus importants de recepció, com ho continuaren sent Argentina i en menor importància altres estats com Uruguai o Brasil.

A l'opció americana s'uneixen dues rutes que els gallecs van compartir amb andalusos, extremenys, murcians o castellans: per una banda aquella amb direcció a **Europa**, amb la qual Alemanya, Suïssa, França i Regne Unit rebran desenes de milers de gallecs que van haver d'afrontar una transició cultural (i sobretot lingüística) molt més intensa que no pas la de la diàspora a Llatinoamèrica. Tot i aquestes dificultats, i tractar-se de moviments numèricament inferiors que els de les 2 primeres fases migratòries, a tots 4 estats van establir una xarxa comunitària i associativa.

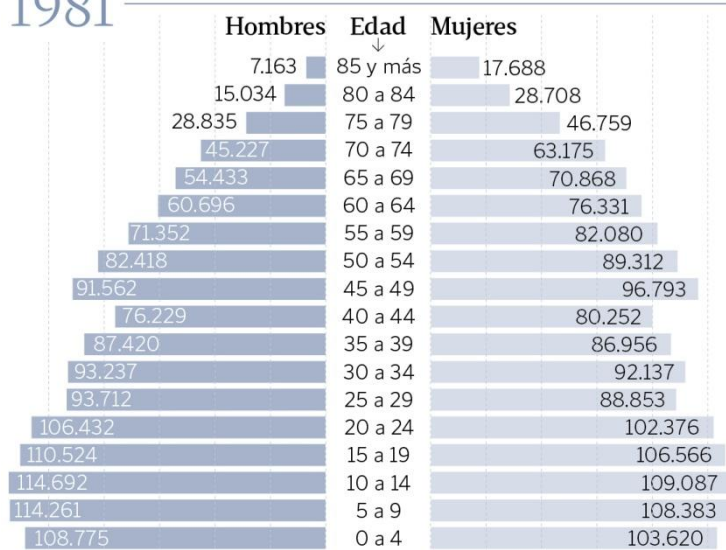
Per l'altra banda trobem l'**emigració interna**, aquella que s'efectuà dins d'Espanya a partir de la millora econòmica que es va produir en determinades

zones del país i que va canviar per complet la configuració demogràfica de les regions que hi van participar. Durant els tres primers quarts de Segle XX, Espanya va esdevenir un Estat amb una població força urbana, però a Galícia, tot i experimentar una crescuda dels seus grans nuclis, el pes el seguia portant el camp i el interior (entre 1900 i 1970, la població rural a Espanya va passar d'un 67,7% al 33,52, mentre que a Galícia només va baixar del 91% al 62%). En el cas gallec, la gran majoria dels desplaçats es van dirigir a Madrid, Catalunya i Euskadi. Tot i que el número de desplaçats a Catalunya i Madrid va ser superior, l'absència de xifres oficials durant aquests anys va difícil establir quina d'aquestes dues comunitats va rebre més persones en aquest gran fenomen poblacional. Ja dècades abans, l'Exposició de 1888 suposa un abans i un després per a la "ciutat Comtal", que en molt poc temps experimenta un gran creixement econòmic i urbanístic. Aquesta situació pròspera requeria mà d'obra, el que va provocar l'arribada de la primera onada important de gallecs, que es van establir i van crear les primeres associacions i establiments pels quals van forjar-se un nom com a comunitat. Malgrat tot, aquesta primera arribada era numèricament molt inferior en comparació a aquesta onada de mitjans del Segle XX. (Carrete Rivera, 2010)

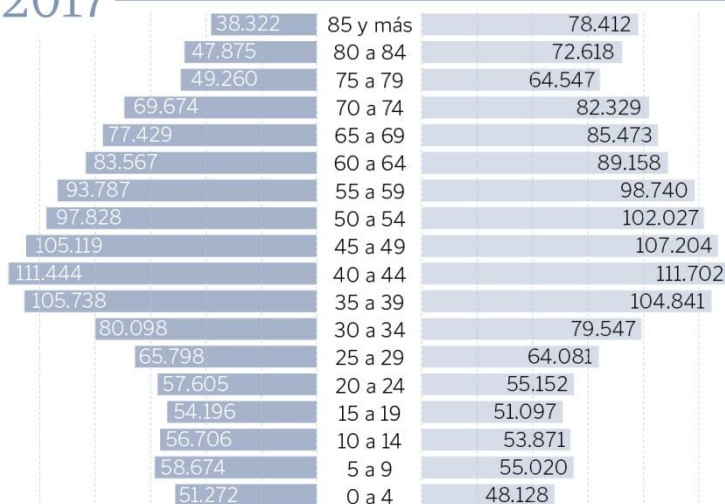
Aquesta tercera gran fase finalitza al voltant dels darrers anys de la **dècada dels 70** i els primers dels 80, coincidint amb la Transició i amb la relativa estabilitat política, econòmica i territorial amb la qual es van frenar les migracions massives dins l'Estat Espanyol. Malgrat el reconeixement com a nació històrica i el grau d'autogovern que gaudeix amb el sistema de Comunitats Autònomes, Galícia continua patint bona part dels seus problemes endèmics i continua sent una economia dèbil, incapaç d'aprofitar els seus recursos natural ni tampoc de despuntar en els nous sectors cap als quals es dirigeixen les societats modernes. La manca d'expectatives de treball i futur han provocat que, tot i en un número molt inferior al de la Tercera Fase de l'emigració, existeixi un degoteig constant de persones que emigren, principalment a Madrid, Barcelona i d'altres ciutats principals de l'Estat. La majoria d'aquestes persones són joves (seguint el patró històric) i amb formació avançada, el que suposa una novetat. Aquesta emigració es menys nombrosa que la de mitjans del Segle XX, però és igual de delicada per a la configuració demogràfica de Galícia, en especial la de les províncies interiors (Lugo i Ourense, les més rurals), que perden habitants de manera alarmant degut a una població extremadament envellida i sense cap mena de relleu generacional, quan fins i tot durant la tercera fase de l'emigració la proporció de població jove/gran era força acceptable. En els darrers anys, com deia *La Voz de Galicia* en un reportatge, la piràmide de població és més aviat un gerro.

Las pirámides de población de Galicia

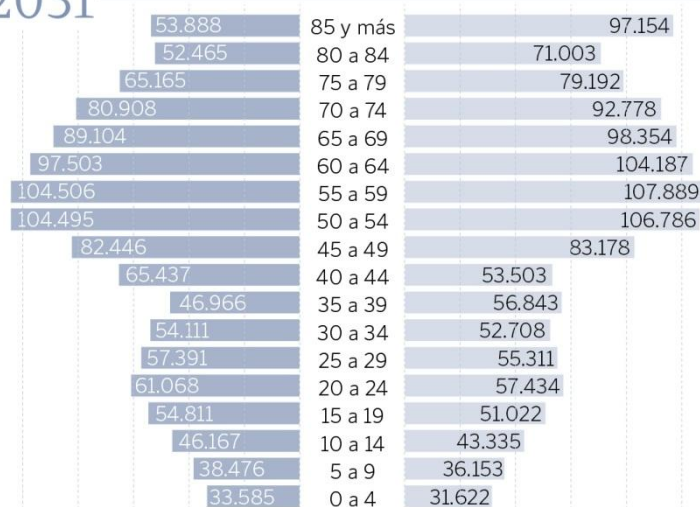
1981

2017

2031

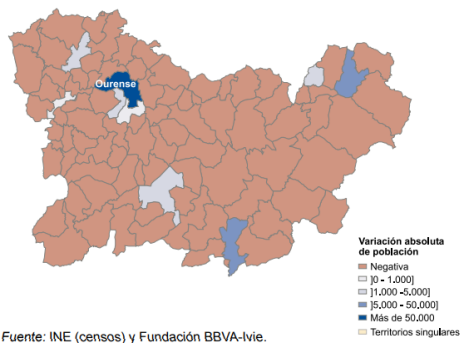
Fuente: INE e IGE

LA VOZ

Il·lustració 3: Evolució i projecció de la piràmide de població a Galícia: actualment els majors de 65 anys ja superen els menors d'edat (Punzón, 2018)

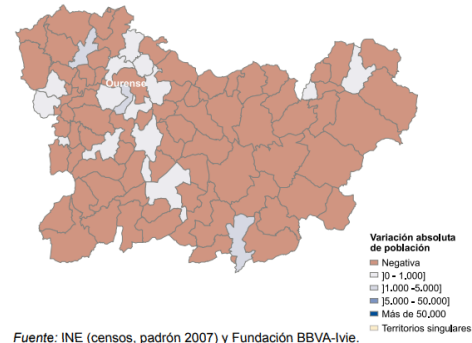

Mapa 6. Variación en la población municipal.
1900-2001

Fuente: INE (censos) y Fundación BBVA-Ivie.

Mapa 7. Variación en la población municipal.
2001-2007

Fuente: INE (censos, padrón 2007) y Fundación BBVA-Ivie.

2.2. Xifres actuals de l'emigració gallega fora d'Espanya

Concretar en una única xifra la diàspora gallega fora de les fronteres espanyoles és realment complicat: cal definir abans si les segones, terceres, quartes, cinquenes o sisenes generacions han d'entrar dins del càlcul. A més, no existeixen mètodes fiables de quantificar els descendents de gallecs més enllà d'aquells que continuen empadronats a Galícia. De fet, en cas de poder calcular-se el nombre de persones amb algun origen gallec estaríem parlant de milions: a Argentina, alguns estudis parlen de **més de 5 milions de persones** i un 14% de la població total la que tindria arrels gallegues (Lojo, 211: 1). Més enllà d'aquestes apreciacions inicials, el pes de l'emigració gallega en el còmput de la població és encara molt gran, ja sigui en el global de la població espanyola emigrada com en la pròpia població gallega. Segons les dades de 2018 que ofereix l'INE, són **519.646 els gallecs que viuen fora d'Espanya**. És a dir, 519.646 que viuen a l'estranger continuen empadronades a Galícia. Aquesta xifra suposa un **20,41%** del total d'espanyols que viuen a l'estranger. Del total d'aquest més de mig milió de persones gallegues fora de l'Estat, **només un 29,8% són persones nascudes a Galícia** (151.763) i un **70,2%** ja van néixer a l'estranger (367.883) i per tant, són emigrants de 2a (o major) generació que es van apuntar al padró gallec¹.

A més a més, aquesta diferència es va fent cada cop més gran per una qüestió temporal: **ja no queden supervivents de la 1a gran fase migratòria, queden molt pocs de la 2a i en les 2 darreres dècades han començat a morir els protagonistes de la tercera fase**, i l'emigració en les darreres 4 dècades ha sigut inferior i més localitzada a altres punts d'Espanya. Això fa que si la població dels gallecs a l'estranger sigui encara més envellida que la de la pròpia Galícia: segons l'INE 2018, el **29,9%** dels gallecs tenen 65 anys o més (a Galícia és un 24,3%). **Els menors de 20 anys (74.068 persones) amb prou feines superen als majors de 80 anys (73.166)**. A sobre, tot i que no hi ha dades que ho puguin afirmar, d'aquesta població jove molts seran membres de

¹ Dades al 2019 de l'INE (Instituto Nacional de Estadística i el PERE (Patrón de Españoles

segones generacions i posteriors, i les projeccions apunten a un descens continuat del nombre de gallecs “de primera generació” a l’estranger, com ha succeït els darrers anys: del 2017 al 2018 es va passar de 154.312 a 151.763, és a dir, **una pèrdua de 2.549 persones** nascudes a Galícia resident a l’estranger.

Aquest seguit de dades i projeccions ens indiquen un declini de la presència gallega fora d’Espanya si el comparem amb altres moments històrics (tot i que el número total augmenta lleugerament des de l’inici de la crisi), però sobre tot un canvi en les seves característiques: d’**una comunitat que arribava als seus destins en grans onades i amb un origen i destinació concrets** (normalment els emigrants d’un poble es desplaçaven un mateix país) i que estava formada majoritàriament per “primeres generacions” en edat laboral a una comunitat, l’actual, on la generació de la darrera gran fase migratòria comença a desaparèixer i ha sigut substituïda pels seus successors, que ja han nascut fora del país. Si ens fixem en les diferències entre països podem observar com en aquests darrers 40 anys, alguns estats han perdut força i d’altres han aparegut com a nous receptors. Hi ha estats on el nombre de gallecs nascuts a Galícia no arriba ni a un quart del total de gallecs, mentre que als indrets de la “nova emigració espanyola” com el Regne Unit, Suïssa, Alemanya o el Benelux, la proporció és gairebé equilibrada. Un cas dràstic en el primer sentit és el de Cuba, un gran pol d’arribades als primers anys de la primera fase, però que a partir de la seva independència va perdre atractiu. A l’arxipèlag caribeny resideixen 43.480 gallecs, dels quals només **401** han nascut a Galícia.

	Estat	Nascuts a Galícia	Nascuts a l'estranger	Total
1	Argentina	43372	135167	178539
2	Suïssa	19618	33614	53232
3	Brasil	11386	37305	48691
4	Cuba	401	43079	43480
5	Uruguai	7767	33614	41381
6	Veneçuela	13892	22106	35998
7	EUA	8300	13193	21493
8	França	10726	8394	19120
9	Alemanya	8129	9259	17388
10	Regne Unit	8803	5933	14736
11	Mèxic	3199	11304	14503
12	Portugal	1592	2776	4368
13	Xil·le	689	3611	4300
14	Panama	746	3414	4160
15	Països Baixos	1681	1481	3162
16	Bèlgica	1614	1321	2935
17	Rep. Dominicana	430	2240	2670
18	Canada	1085	1328	2413
19	Andorra	1806	526	2332
20	Austràlia	1068	840	1908

Estats del món amb major població gallega ²

² Elaboració propia. Dades extretes de l'INE 2018 i de Praza.gal

Actualment, els estats amb una major presència gallega són Argentina, Suïssa, Brasil, Cuba i Veneçuela, però són dades insuficients per a calibrar la importància d'aquestes comunitats als diferents estats: Veneçuela compta amb molts més gallecs nascuts a Galícia que Cuba, però no gaudeix de la grandíssima influència històrica que si han tingut els gallecs a Cuba, que avui en dia encara és present en forma d'infraestructures o associacions i fins i tot influència social i política. A Suïssa, les característiques històriques de la primera emigració (anys 60, persones que arribaven amb la intenció de marxar al cap dels pocs anys) i la barrera idiomàtica, que no existia a Llatinoamèrica, va fer que el gallec s'utilitzés de manera massiva entre la diàspora. El país helvètic és un dels principals receptors de gallecs els darrers anys, fet que fa que el gallec es situï en cinquè lloc entre les llengües estrangeres més parlades a Suïssa, el que representa el **0,7%** (45.178 persones en nombres absoluts), superada només per l'anglès (1%), portuguès (1,2%) , albanès (1,3%) i serbo-croat, parlat per l'1,4% de la població estrangera (Turmo, 2010). De la mateixa forma, cal tenir en consideració la població total de cada Estat: els 2.332 gallecs a Andorra són un 3,06% del total de la població del país pirenaic, mentre que els 48.691 gallecs a Brasil amb prou feines arriba al 0,02% del total estatal.

Galícia continua mirant més enllà dels seus límits actuals a causa de la incapacitat de generar expectatives de vida i treball adequades als seus joves i, per tant, aquestes comunitats no corren el risc de desaparèixer a curt i mitjà termini. Aquest escenari que s'està construint en les darreres dècades posa a prova la capacitat de la "identitat gallega" per a ser preservada durant el temps: les segones generacions i posteriors no han de sentir necessàriament un arrelament amb la terra dels seus predecessors, ja sigui perquè no se'ls hi ha estat inculcat, perquè no se senten part d'ella, o perquè han preferit abraçar la cultura on han desenvolupat tota la seva vida i que els és més familiar.

Les comunitats gallegues a l'estranger son menys nombroses, més diverses i difuses que al Segle XIX i XX, i per tant, no es poden establir paral·lelismes massa profunds entre les comunitats gallegues dels diferents racons del món: tot i compartir una arrel comuna, les característiques en cadascuna d'elles són diferents. Per tant, **cal establir una anàlisi que tingui en compte les característiques històriques i socials de l'Estat receptor i de la pròpia comunitat allà establerta per a entendre el comportament de les comunitats gallegues a cada espai**. Per aquest motiu, és important donar un cop d'ull a les xifres i als més de 150 anys d'emigració gallega, però entenent que el **cas català presenta més d'una particularitat** que condiciona el seu estudi.

2.3. Història dels mitjans de comunicació de la diàspora gallega

Una de les eines més importants en la formació i desenvolupament social de les comunitats gallegues va ser i és l'ús dels mitjans de comunicació. La producció mediàtica va ser especialment important en el cas argentí, ja que per una banda era el país amb la comunitat gallega més gran i concentrada, i perquè el país va viure un gran 'boom' de premsa i ràdio durant els principals anys d'influència gallega.

Els dos principals canals pels quals s'ha expressat històricament la comunitat gallega van ser la premsa i la ràdio. En el cas de la premsa, ja des de les primeres grans emigracions a finals de Segle XIX es van articular moltes publicacions en paper. La producció de premsa es va caracteritzar per ser molt gran i variada: cada Centre o Associació relacionada amb la comunitat gallega acostumava a tenir com a mínim una publicació, en la qual s'informava tant de les seves activitats com de les diferents notícies tant del país d'acollida com de Galícia. Però era habitual que les diferents entitats no es reduïssin a aquesta primera proposta, sinó que imprimien d'altres publicacions més concretes que tractaven algun sector de l'activitat cultural o que informaven de manera general sobre les notícies de la comunitat gallega al país.

És important posar en relleu novament la importància de la concentració demogràfica d'una comunitat a l'hora de poder desenvolupar la seva activitat: la meitat de les publicacions de la premsa gallega a l'emigració es van fer a Argentina i Cuba (Blanco Campaña, 1995), els països amb les comunitats més grans. A més a més, dins d'aquests països pràcticament totes les publicacions es feien a la capital: segons l'estudi *Repertorio da Prensa Galega da emigración*, (Peña Saavedra, 1998) 157 de les 167 publicacions argentines es desenvoluparen a Buenos Aires, mentre que a Cuba 78 de les 80 tenien el seu origen a La Habana.

A Argentina, la comunitat era tan gran que els membres de cada comarca o nucli de població acostumaven a tenir una associació pròpia (*O Estradense*, *Airiños do Carballiño*, etc.) i gosaven de canals d'informació i publicacions pròpies, que crearen una gran riquesa de punts de vista i un ecosistema de publicacions fragmentat que contrastava amb les informacions oficials que provenien des de Galícia i els diferents plantejaments del Centro Gallego de Buenos Aires, que era la gran entitat que agrupava tota la comunitat gallega.

A partir dels anys 20 fins a l'última època del franquisme, el clima polític a Espanya va frenar en sec la producció mediàtica a Galícia, especialment en gallec. Aquest fet va provocar que, com va succeir amb la producció literària, la gran majoria de la premsa gallega (en castellà, però especialment en gallec) es

va desenvolupar fora de les fronteres gallegues. En el que respecta a la ràdio, la seva importància històrica pot ser encara major: a principis de la dècada dels 20 ja s'albirava l'inici de la ràdio comercial, però l'escenari a Espanya, i per tant a Galícia, no era gens favorable:

“Con todo, a lexislación de 1929 e 1932 dálle carácter de monopolio estatal á radio, a pesar de que o Estado despois fomentase a aparición de radios privadas. En Galicia as primeiras emisoras nacen ao amparo da lexislación republicana. En 1929 Unión Radio, proxecto comercial a nivel estatal que viña funcionando dende 1924, redacta un plan de actuación para Galicia que inclúe as cidades de Vigo e A Coruña. A primeira emisora establécese en Santiago de Compostela como Radio Galicia en 1933. (Lorenzo Suárez, 2008: 18)

La situació era completament contrària al sud de Sud-amèrica, on s'estaven creant les condicions necessàries per al desenvolupament d'una indústria radiofònica nombrosa i madura. La comunitat gallega a Argentina, Cuba, Uruguai o Brasil ja era una realitat, però no s'entén el seu salt a la radiofonia sense l'arribada d'importants figures culturals obligades a exiliar-se. La finestra de la ràdio es va concebre com una oportunitat d'arribar als membres de la comunitat d'una manera més directa i de donar veu a Galícia durant l'època feixista.

Malgrat les importants diferències formals, el paper de la ràdio va ser força similar al de la premsa: les associacions l'utilitzaven per a informar de la seva agenda i servien per a posar en contacte i contrast l'actualitat a Galícia i a la “Galicia americana”. Tot i així, també van existir un cert nombre d'iniciatives privades, encara que depenents, ja fos de l'emissora on compraven l'espai per emetre o de les associacions que proporcionaven facilitats i/o publicitat.

Els primers registres d'aquest tipus de continguts els tenim a Argentina, a principis de l'any 1930, quan una personalitat important de la comunitat com Nuñez Búa va començar a presentar una secció de temàtica gallega dins el programa *La Hora Iberoamericana* (Blanco Rosas, 2010: 172). L'any 1932, es va efectuar la primera connexió radial entre Galícia i l'estranger (en concret amb Buenos Aires), amb l'emissió de la darrera jornada de debat d'aprovació de l'Estatut (Blanco Rosas, 2010: 147), una de les primeres connexions internacionals a tot el món i que va significar el primer contacte massiu de Galícia amb la seva diàspora. En qüestió de pocs anys, veient l'èxit i el potencial existent, van començar a proliferar els primers espais íntegrament per i per a gallecs en llengua castellana.

La impossibilitat en molts casos d'obtenir un espai radiofònic independent (només tenien seccions dins de programes o programes que depenien d'una ràdio argentina, que evidentment volia emetre en castellà) i la necessitat d'entendre's amb la resta de la societat i sobretot de guanyar-se el prestigi i respecte de la mateixa van afavorir l'ús del castellà com a llengua radiofònica

durant els primers anys. Aquests programes van viure el seu apogeu entre les dècades dels 40 i 50, amb grans figures de l'exili com Castelao i Blanco Amor apadrinant diversos d'aquests continguts. Segons recullen els diferents estudis (Blanco Campaña, Blanco Rosas) la major part de les produccions radiofòniques es van desenvolupar a Argentina, on no es va desenvolupar cap projecte íntegrament en gallec.

La BBC va ser pionera emitint des del 1947 al 1956 un programa dirigit a Espanya i Amèrica. En aquest espai es dedicaven uns 15 minuts d'emissió en les llengües cooficials de l'Estat, incloent el gallec. (Lorenzo Suárez, Casares i Ramallo, 2008: 28)

Més enllà d'alguna aparició puntual del gallec en els espais esmentats, no va ser fins al 3 de setembre de 1950 quan, a Uruguai, es va començar a emetre *Sempre a Galícia*, considerat el programa degà de la ràdio gallega a l'exili íntegrament en gallec. Aquest espai va ser fundat per 8 galleguistes que pretenien homenatjar Castelao (el nom del programa porta el nom de la seva gran obra) i transmetre la música i cultura gallegues pel país. Actualment, gairebé 68 anys després, se segueix emetent en la mateixa emissora, Ràdio Oriental i produït pel *Patronato da Cultura Galega de Montevideo*.

Aquests espais, com dèiem, depenien de les associacions o sorgien d'iniciatives privades. En qualsevol cas, el *corpus* d'aquesta producció radiofònica compartia dos trets característics principals i que de fet, **en bona mesura també comparteixen els programes gallecs que es fan actualment a Catalunya.**

Per una banda, la periodicitat setmanal dels programes i la seva durada, normalment d'una hora: “*Todas estas experiencias radiais, tanto as promovidas por particulares como as financiadas por entidades societarias, participan de características similares: na maioría dos casos os espacios céntranse na divulgación de temas e noticias sobre Galicia e, sobre todo, da colectividade galega emigrada; utilizan para financiarse a publicidade de negocios galegos ou subvencións da entidade societaria que os promove; son de periodicidade semanal e a súa duración oscila entre 30-60 minutos, que era o espacio de tempo que tiñan posibilidades de mercar nas emisoras do país receptor*”. (Blanco Rosas, 1998: 189-207)

Per l'altre cantó, Blanco Rosas assenyala a la seva tesi **la presència del galleguisme ideològic als programes de ràdio i de com la seva presència menys o més forta diferencia els espais radiofònics en dues grans categories:**

- **Aquells més propers al galleguisme militant** (des de l'autonomisme o federalisme fins al nacionalisme) **parlen obertament de qüestions ideològiques**, les quals prenen un paper central als programes, normalment des d'un punt de vista obertament parcial.
- **Aquells que s'allunyen del galleguisme militant** (ja sigui perquè consideren que no han de parlar de política als seus espais o perquè no senten cap mena de vinculació amb aquestes idees), que **basen el seu contingut en la promoció de les activitats de la comunitat gallega i en l'ús del folklore**, especialment en l'emissió de peces musicals.

Blanco Rosas explica aquest fenomen en el cas argentí en les següents línies:

“A ligazón das audicións galegas co galeguismo, malia que non sempre se expresara a través dos contidos que emitían, foi unha constante na súa traxectoria, xa que practicamente todos os espazos que integran o enramado radiofónico galego de Arxentina mantiveron algunha relación coas principais correntes ou sectores ideolóxicos predominantes na colectividade. De feito, semella que era esta vinculación a que determinaba en boa medida a elección dos contidos a emitir, o que en termos ideolóxicos ten a súa tradución no feito de que os espazos máis conservadores preferiran apostar por aspectos lúdicos e de corte popular ou ben informacións de axenda en torno ás actividades organizadas polas entidades societarias que os financiaban, onde habitualmente non tiñan cabida os contidos ou comentarios de opinión, máis axeitados para a expresión de ideoloxías ou cando menos ao exercicio da denuncia e a crítica en relación coa colectividade.”

En termes generals, segons les estadístiques de l'*Hemeroteca do Consello de Cultura de la Xunta de Galicia*, Argentina va protagonitzar la gran part dels programes radiofònics de la diàspora gallega, però a partir dels anys 70 i 80, el nombre d'iniciatives radiofòniques gallegues fora de l'Estat va descendir, tot i que han continuat desenvolupant-se en una quantitat menor. Just en aquests anys és quan va iniciar-se el moviment radiofònic de la comunitat gallega a l'Estat Espanyol.

3. La diàspora gallega a Catalunya

3.1. Història de la diàspora gallega a Catalunya

El fenomen migratori galleg a Catalunya es desenvolupa des de fa segles. De fet, és més antic que el moviment migratori transatlàntic, condicionat per les dificultats que suposava travessar l'Atlàntic. Durant l'Edat Moderna van començar a assentar-se els primers gallecs, però sempre en moviments individuals determinats per aspectes "professionals": parlem de militars, polítics o persones relacionades amb la divulgació o l'adquisició de coneixement. **No es pot parlar d'una comunitat assentada fins a finals del Segle XIX**, amb l'inici de la primera gran fase migratòria gallega i l'expansió geogràfica d'una Barcelona en creixement constant i necessitada de treballadors. Alguns empresaris catalans ja coneixien Galícia després d'haver contribuït al desenvolupament i transformació de l'indústria pesquera a A Coruña i (especialment) a Vigo, fet que va facilitar el coneixement de les necessitats complementàries que existien als dos extrems de la Península.

A partir del darrer quart del Segle XIX s'inicia una arribada de gallecs que troba el seu zenit amb l'Exposició Mundial de l'any 1888, ideada inicialment per un empresari galleg, Eugenio R. Serrano de Casanova (Padrós Tizón i Rodón Lluís, 2010: 38) que suposa un abans i un després per a la "ciutat Comtal", que en molt poc temps experimenta un gran creixement econòmic i urbanístic. Aquesta situació pròspera requeria mà d'obra, el que va provocar l'arribada de la primera onada important de gallecs. (Tatjer, 2006) Aquesta primera important onada és força petita si la comparem amb el nombre de persones que van arribar procedents d'altres comunitats com Andalusia o Murcia, però suficientment important com per a assentar a territori barcelonès una comunitat gallega que es pogués establir llaços i relacions:

"En el último tercio del siglo XIX y tras el derribo de las murallas, el traslado de industrias hacia los municipios del entorno de Barcelona experimentará un gran incremento. Lo cual fue posible gracias a una mejora de las infraestructuras ferroviarias y a los nuevos trazados viarios, junto con las posibilidades de comunicación que la telegrafía, primero, y, pronto también, la telefonía permitieron establecer entre las nuevas instalaciones fabriles y las sedes que permanecían en la ciudad antigua. Los municipios de Sant Martí de Provençals, Gracia y Sants, bien comunicados por ferrocarril y por las dos grandes ejes viarios de salida de la ciudad-carretera de Sants y carretera de Mataró- y disponiendo de abundante suelo y agua, serán los grandes receptores de fábricas procedentes de la ciudad antigua". (Tatjer, 2006)

Aquesta obertura de Barcelona cap a pobles i entorn de la perifèria on se situaven les noves indústries és clau per a entendre el tarannà de la comunitat gallega, que, com va passar a la resta de destinacions llatinoamericanes de la primera gran fase, es trobava força concentrada: els gallecs provenien d'una sèrie de regions concretes i es dirigien principalment a uns barris i població concrets (mostra de dades més endavant). Aquesta concentració facilitava crear un teixit associatiu, un espai d'entesa, i la necessitat de mantenir els vincles amb la terra i de no sentir-se aïllats en un territori amb una llengua i una cultura diferents (tot i existir una comuna com l'espanyola) va dur a crear diferents associacions, sent la més coneguda el Centre Gallec de Barcelona, creat en 1892 i vigent fins a la data, amb la seva icònica seu a Les Rambles, però ni molt menys l'única.

Malgrat que aquesta primera arribada va significar els inicis de la comunitat, és amb la **tercera fase** de l'emigració gallega quan l'arribada és absolutament massiva, i es calcula que com a mínim mig milió de gallecs varen arribar a Catalunya durant les següents tres dècades de la mà d'altres centenars de milers de persones vingudes d'Andalusia, Extremadura, Aragó, Múrcia i altres comunitats. En el sentit més cronològic i numèric pot semblar que no existeixin gaires diferències entre l'emigració a Amèrica i a Catalunya, però existeixen **alguns condicionants especials**, que recauen principalment en les característiques de la població emigrant i en les característiques dels espais on es van integrar. Aquestes principals diferències són **el caràcter rural, el protagonisme de la dona, l'ús del gallec, la consciència de què era un desplaçament permanent i la concentració en pocs destins a la perifèria**.

El caràcter rural sovint passa inadvertit: la majoria dels integrants de l'emigració prové de les províncies de Lugo i Ourense, que són les dues províncies interiors, les menys urbanitzades i les menys poblades. A l'emigració americana, la proporció entre províncies va ser més equilibrada (i al mateix temps desigual segons el destí, ja que en moltes ocasions els emigrants d'un mateix poble o comarca gallega anaven a parar a la mateixa ciutat), i en el cas de l'emigració interior, tot i que en algunes províncies també tenen més pes les províncies "rurals", no ho fan amb tanta diferència com a les catalanes.

Tot i que no van quedar dades oficials registrades d'aquelles dècades que demostrin aquest fenomen, Olegario Sotelo va elaborar l'any 1986 un llistat amb el nombre de persones de cada poble gallec que vivien a sis ciutats catalanes amb pes a la comunitat que disposaven d'aquesta dada al seu cens (Barcelona, L'Hospitalet, Santa Coloma, Cornellà, Esplugues, Cerdanyola). Si agafem les xifres d'Olegario Sotelo i les agrupem per províncies, el **73,1%** de les persones censades provenien de les províncies interiors. (Sotelo, 1991)

Població per província d'origen a 6 grans ciutats de la comunitat gallega a Catalunya³	
Lugo	31.816
Ourense	20.104
A Coruña	11.796
Pontevedra	7.287

Per a contrastar aquestes xifres, podem buscar dades més actuals i veure que la proporció entre les diferents províncies segueix el mateix patró, i que a més aquest no coincideix amb pràcticament cap dels altres cinc províncies amb més població gallega en l'actualitat (Madrid, Bizkaia i Guipúscoa, Lleó i Las Palmas). El cas de Lleó, que és l'únic en el qual les províncies interiors guanyen respecte a les exteriors com a Catalunya, té una raó geogràfica forà evident: Lleó fa frontera Lugo i Ourense.

	Palmas, Las	León	Barcelona	MADRID, COMUNIDAD DE	Bizkaia	Gipuzkoa
Ambos sexes						
Coruña, A	6.968	2.481	11.446	26.597	9.253	3.194
Lugo	1.042	3.450	23.578	15.783	7.268	1.179
Ourense	1.353	3.768	16.408	15.527	6.709	3.083
Pontevedra	7.172	1.649	8.416	20.280	3.079	3.060

Tot i que encara no aporten més població que les “rurals”, les províncies “urbanes” (A Coruña i Pontevedra) han guanyat terreny i les dades de població indiquen que l'emigració gallega a altres comunitats autònomes ha experimentat un lleu repunt, i que ara és protagonitzada per les províncies d'A Coruña i Pontevedra. Aquesta dinàmica és deguda al fet que tant A Coruña com Pontevedra protagonitzen en bona part els moviments migratoris actuals cap a Catalunya, ja que tant a Lugo com a Ourense l'edat mitjana és extremadament alta i queden pocs joves que puguin emigrar en comparació a les províncies d'A Coruña i Pontevedra (veure 9.2.). Aquest caràcter rural tan marcat de l'emigració gallega a Catalunya, que per si mateix ja és un tret diferencial respecte moltes altres emigracions gallegues, és el que provoca moltes de les altres característiques especials.

El percentatge de dones que van marxar a Catalunya és molt superior al de les emigracions americanes, sent pràcticament un 50-50%. Com succeeix amb l'eix provincial, no existeixen dades oficials, però a una enquesta feta per Olegario Sotelo, el 42% de les respostes eren per part de dones, i si ens fixem en la composició de les persones nascudes a Galícia que viuen a Catalunya, tenint en compte els condicionants que existeixen (les dones gosen d'una major

³ Elaboració pròpia. Dades extretes d'IDESCAT

esperança de vida, i per tant en queden més a grans edats, que es on es concentra molta d'aquesta població) el **53,6%** de la població està format per dones.

La Galícia interior de la dècada dels 50 era una zona amb un percentatge de població rural i sense formació força elevat, degut a l'endarreriment històric gallec en el procés d'alfabetització, que tot i créixer exponencialment entre els anys 30 i 60, encara mantenia un arcaisme: les dones tenien uns guarismes d'escolarització i alfabetització molt més baixos.

A aquesta manca de formació educativa cal afegir una altra barrera, la lingüística: al rural gallec és on més es parlava (i es parla) la llengua gallega. De fet, en molts casos, els gallecs emigrats a Catalunya havien mantingut contactes esporàdics amb el castellà, sent aquesta una llengua aliena al seu entorn i les seves rutines comunicatives. És així com es crea un ecosistema lingüístic complex, amb el català com a llengua pròpia i utilitzada per bona part de la població però al mateix temps sota les diferents censures imposades pel règim franquista, i una llengua castellana que era la llengua afavorida pel context històric, a més de ser la de tots els emigrants provinents d'Espanya (si no comptem l'excepció gallega), que al mateix temps era compresa per la població catalana, exercint per tant com a nexa integrador. Per tant, comencem a dibuixar un perfil mitjà del gallec que va arribar a Catalunya durant la tercera fase migratòria: persones provinents del camp sense formació que estaven destinades a treballs poc qualificats i a esdevenir mà d'obra barata.

La darrera característica, absolutament clau per a poder entendre el posterior enfortiment del teixit associatiu, recau sobre els diferents destins de la comunitat gallega, molt concentrada geogràficament: la gran majoria varen instal·lar-se a la ciutat de Barcelona i els seus voltants, és a dir, a la perifèria de Barcelona i als barris de nova construcció que es van crear per a poder albergar l'arribada massiva d'immigrants als anys 50 i 60.

Molts d'aquests barris van ser construïts amb grans mancances estructurals, que sumat a la seva posició extrarradial respecte al centre de Barcelona i la seva alta concentració d'emigrants els van convertir en espais *ghettitzats*, si més no, per a l'opinió pública. Aquesta alta proporció de membres d'una mateixa comunitat en un barri va facilitar molt l'impuls de l'associacionisme entre els diferents grups d'emigrants, i en el cas dels gallecs no va ser una excepció. A més de la relació amb els membres de la seva comunitat per a fer més fàcil l'adaptació i no perdre els vincles amb la terra deixada (referint-nos en aquest cas a la comunitat segons l'origen: associacions d'andalusos, extremenys, gallecs, etc.), la manca de serveis públics indispensables com l'aigua corrent, els centres educatius o sanitaris i el transport públic van esperonar l'activisme veïnal i així combatre per l'assoliment d'aquests drets.

No van ser pocs els casos de gallecs que, en arribar a Catalunya, havien de viure provisionalment a pisos de familiars, coneguts o antics veïns del poble que ja s'hi havien assentat. Els primers contactes dels gallecs a Catalunya acostumaven a ser amb d'altres gallecs, i per tant la identitat gallega, ja marcada, es reforçava a la terra d'acollida. Aquest procés es repetia contínuament, i aquells que van ser ajudats ajudaven posteriorment als nouvinguts. A aquesta trama cal afegir la concentració de la comunitat, que ja no només era geogràfica sinó laboral: els gallecs treballaven majoritàriament en uns pocs sectors i per tan bona part del seu entorn estava format per "paisans". En poc temps es van començar a instaurar trobades entre els gallecs, com per exemple la tradicional dels diumenges a Plaça Catalunya entre els més joves, que així coneixien a nous companys.

La influència de la diàspora gallega destaca tant històricament com avui en dia per dos aspectes: la gastronomia i la llengua. En el primer cas, la bona fama de la cuina gallega va fer que no fossin pocs els restaurants gallecs que van obrir des dels anys 50. Existeixen diverses raons perquè el sector de la restauració esdevingués el principal ariet de la comunitat gallega: en molts casos, l'escassa o nul·la formació, sumat als coneixements culinaris desenvolupats durant la vida al camp i la fama dels productes gallecs provocaven que la creació d'un bar o restaurant semblés la millor opció, i sobretot, la més autònoma. A més, afavorien la vida i el treball en família a la qual la gran majoria de gallecs (especialment al rural) estaven acostumats.

Uns restaurants que, en basar la seva oferta en l'eix geogràfic, van servir també com a element de reconeixement de la presència gallega. Ja fora per reforçar aquesta imatge d'establiment gallec, o com a homenatge sentit a la terra de procedència, molts restaurants van ser batejats amb noms pròpiament autòctons, que van des de noms de pobles i ciutats fins a elements de la natura o altres més "identitaris" com per exemple *Galícia*, *Castelao* o *Celta*. Aquests locals no només van ser (i són) un dels símbols de la comunitat gallega a Catalunya, sinó que també van servir com a punts de reunió i comunicació per a tots aquells que volien sentir-se de nou a casa. Actualment existeix un procés de desaparició de part d'aquests restaurants per la desaparició dels emigrants arribats als 50-80 i la manca d'un relleu generacional.

Com succeeix amb la resta d'emigracions gallegues històriques, no tenim cap dada oficial sobre el repartiment per pobles o províncies dels gallecs a Catalunya, però les xifres actuals ens mostren la perennitat d'aquesta tendència a la concentració en les ciutats de l'AMB que van experimentar una expansió a mitjans de Segle XX: ⁴

Nombre de persones nascudes a Galícia a l'Àrea Metropolitana de Barcelona (2018)		
Ciutat i població	Nombre de gallecs	% respecte el total
Barcelona (1.608.746)	28.816 ⁸	1'79%
L'Hospitalet (262.444)	5.666 ⁹	2'15%
Badalona (216.085)	1.895 ¹⁰	0,87%
Santa Coloma de Gramenet (118.742)	1.367 ¹¹	1'15%
Cornellà de Llobregat (87.532)	1.076 ¹²	1'22%
Sant Cugat del Vallès (84.946)	-	-
Sant Boi de Llobregat (82.430)	-	-
Viladecans (65.188)	671 ¹³	1'02%
Castelldefels (64.567)	-	-
El Prat de Llobregat (63.938)	655 ¹⁴	1'02%

És a les principals ciutats de la primera corona de l'Àrea Metropolitana de Barcelona on podem trobar els principals nuclis de població gallega: **només en les cinc grans ciutats d'aquest entorn** (Barcelona, l'Hospitalet, Badalona, Santa Coloma i Cornellà) **hi ha 38.820 persones nascudes a Galícia**, o cosa que és el mateix, el **55%** dels nascuts a Galícia que viuen a Catalunya ho fan en aquestes cinc ciutats. Per entendre la magnitud d'aquest número, només hi ha vuit ciutats a Galícia que superen aquesta xifra. A la majoria de ciutats de l'entorn metropolità el percentatge de gallecs és a prop de l'1%, i en unes poques encara es supera actualment. Es pot concretar més en termes de concentració i veure que dins d'aquestes poblacions **es concentra principalment en una sèrie de barris**. En el cas de l'Hospitalet, veiem com la **Torrassa** compta amb 568 gallecs (2,15% de la població total del barri), **Bellvitge** amb 728 (2,94%) i **Santa Eulàlia** amb 1.007 (2,42%). Un altre barri amb una proporció a destacar és el de **Sant Ildefons** a Cornellà, amb 424 persones nascudes a Galícia (1,71%). Aquestes xifres eren molt superiors en dècades anteriors, però fins i tot amb el pas del temps segueixen sense ser menyspreables. No és casualitat que **bona part de les associacions culturals gallegues a Catalunya tinguin fixat la seva seu i centre d'activitats en aquests llocs**, com la Casa Galega de Catalunya, a Santa Eulàlia, o l'Associació Rosalía de Castro, a Sant Ildefons. Per tant, existeix un clar patró: a més població i concentració, més sentit de comunitat i més accions es duen a terme.

⁴ Elaboració pròpia. Dades extretes dels padrons municipals de Barcelona, L'Hospitalet, Badalona, Santa Coloma de Gramenet, Cornellà, Viladecans i El Prat (2018)

Tot i concentrar la gran majoria de la població, no només a la primera corona metropolitana es varen instal·lar gallecs. Dins de la província de Barcelona, les comarques del Vallès, sobretot l'oriental, presenten una història força similar a la del Baix Llobregat o la part de Barcelona més propera al Besòs, amb la construcció de nous barris i l'acollida d'immigrants, i existeix també forta tradició gallega que es veu reflectida en l'associacionisme present. A les altres tres províncies catalanes, tot i que en un número molt menor, també cal remarcar la presència dels gallecs i les respectives associacions, especialment a les respectives capitals.

La quantitat de gallecs és ostensiblement menor a la qual varen aportar altres comunitats com Extremadura o Andalusia, que han modelat de manera intensa la societat catalana, canviant-la per complet. Galícia i les seves tradicions no han influït tant, per una part a causa del nombre limitat de persones arribades, al qual se li va sumar en contra unes característiques culturals i lingüístiques diferents de la resta de ciutadans catalans, tant els naturals del lloc com dels que també provenien de l'emigració.

Probablement **el fenomen més valuós que (encara) es manté és la llengua**. Tot i la pèrdua constant de població i d'influència gallega al territori, l'últim Informe de política lingüística que, el 2013, fixa en **33.200** el nombre persones que tenen el gallec com a llengua inicial a Catalunya (la setena llengua a Catalunya, només per darrere del castellà, el català, l'àrab, el romanès, el berber i el francès), però només en **2.400** les que l'empren com a llengua habitual⁵, el que evidencia la presència progressivament menor del gallec al llarg del temps i com actualment és realment complicat utilitzar-la de manera quotidiana, ja sigui pel grandíssim percentatge de persones a Catalunya que no coneixen la llengua, per l'exogàmia de les segones i terceres generacions o per una decisió purament personal de deixar de banda el gallec en benefici a alguna de les llengües oficials al país.

En qualsevol cas, s'ha de tenir en compte que tant les 33.200 persones que tenen el gallec com a llengua inicial com en el cas de les 2.400 persones que el parlen com a llengua habitual són números certament aproximatius i que no tenen en compte les evolucions personals: hi haurà persones que tot i tenir el gallec com a llengua inicial no l'hauran parlat en els darrers quaranta anys, parlants del gallec com a llengua habitual que no el tinguin com a llengua inicial, i parlants que utilitzin el gallec sovint però que no l'utilitzin més el castellà o el català, i per tant no entrin dins l'apartat "llengua habitual".

---

⁵ IDESCAT (2018). *Llengua inicial, llengua d'identificació i llengua habitual a Catalunya*. Recuperat de <https://normasapa.com/como-citar-referenciar-paginas-web-con-normas-apa/>

En resum, l'emigració gallega a Catalunya presenta una sèrie de condicionants (einentment rural, amb gran presència femenina, més gallegoparlants, dirigits a barris molt concrets de l'AMB) que el fan diferent de la resta de moviments migratoris que els gallecs van fer a Amèrica o Europa. Malgrat experimentar una pèrdua de població evident degut a la desaparició de les principals generacions d'emigrats, encara existeix una comunitat gallega amb certa entitat que ha de prendre la responsabilitat a l'hora de fer activisme envers el manteniment i la promoció de la cultura i llengua per a evitar una regressió encara més forta en els anys vinents.

3.2. Història dels mitjans de comunicació de la diàspora gallega a Catalunya

El gallec a la ràdio catalana va trigar diverses dècades a arribar. La història de la ràdio a l'Estat està marcada per la política comunicativa del franquisme, que va limitar i censurar la creació d'emissores de caràcter nacional. El règim havia frenat en sec el desenvolupament de les ràdios d'abast local i comarcal, que a Catalunya va gaudir d'un gran nivell de desenvolupament durant els anys 20 i 30, en un primer moment amb moltes emissores de radioaficionats i que posteriorment la II República va permetre convertir-les en estacions oficials de petita potència. Uns anys abans, el 1928, per a ser concrets, la ràdio ja comptava amb 200.000 oïdors habituals a Barcelona i amb mig milió al conjunt de Catalunya. (Salillas, 1993: 33)

La II República, mitjançant el decret que limitava la potència i l'abast de les emissores, va catapultar les ràdios locals, i el règim de Franco va aprofitar aquesta circumstància per a adaptar-la a les seves necessitats, prohibint a aquestes emissores d'abast reduït informar de qualsevol aspecte que anés més enllà del seu àmbit d'influència, com ara notícies d'interès nacional. (Bonet, 2004: 40) A aquestes circumstàncies cal sumar-li la censura temàtica i l'estat d'ostracisme de les llengües cooficials de l'Estat, circumstàncies que feien impossible imitar la que ja començava a ser una tradició de continguts de temàtica "gallega" a Amèrica Llatina.

Fins al tardofranquisme, la premsa va copsar les poques iniciatives existents en l'àmbit comunicatiu de la comunitat gallega a Catalunya. Tot i que des de finals del Segle XIX existien publicacions a l'Estat Espanyol referents als emigrants gallecs (a Astúries i Madrid), no va ser fins el **1929** que va aparèixer *Galicia en Catalunya*, la revista del Centro Galego de Barcelona, de caràcter mensual, **en llengua castellana** i que seguia força la temàtica de les revistes dels centres argentins: se centra principalment en les activitats impulsades pel mateix centre, però també en les novetats de la comunitat gallega a Catalunya, i hi

inclou reportatges sobre gallecs il·lustres, a més d'espais per a relats i poesies. La publicitat també gosa del seu espai, i era juntament amb l'aportació dels socis el seu suport econòmic. (Xunta de Galicia, 2019).

Al **1937** es crea *Nova Galiza*, una revista bilingüe que s'edità a Barcelona i que comptava amb el suport de la Generalitat Republicana. La pròpia publicació es presentava com a “*boletín quincenal dos escritores galegos antifeixistas*”. (Blanco Campaña, 1995: 198). Els editors, molts d'ells escriptors, van acabar majoritàriament a l'exili, provocant la fi de *Nova Galiza*. Entre els seus impulsors es trobaven Seoane i Blanco, posteriorment dinamitzadors de la cultura de la comunitat gallega a Argentina.

La fi de la Guerra Civil va suposar la censura de qualsevol producció allunyada de la cultura oficial: tant la bibliografia de capçalera sobre la premsa gallega a l'exterior com la documentació de la Xunta de Galicia només tenen constància d'una única revista nascuda durant el franquisme, la breu existència de la revista de la Mocidade Galega de Barcelona, que rebia el mateix nom. La Mocidade era una associació formada per joves (mocidade significa joventut) que aprofitant l'estructura del Centro Galego de Barcelona impartia classes de gallec i seminaris sobre història, literatura i economia. (Carvajo Vázquez, 2016: 162) Una publicació escrita íntegrament en gallec i que tractava les problemàtiques que abordava als seus actes: la llengua gallega i l'emigració, i en general, les mancances de Galícia i que patien els seus emigrats. Només es coneixen sis publicacions entre Novembre del 1960 i Febrer del 1961. (Rodríguez López, sense data).

Ja en els seus últims anys, Franco va començar a ser més lax amb els mitjans de comunicació, especialment amb la premsa, però també amb la ràdio en una època final en què les ràdios pirata estaven guanyant protagonisme. El que la dictadura va evitar, només en caure va començar a florir: **la transició va provocar un augment de l'associacionisme en tots els àmbits** (polític, cultural, lingüístic, esportiu, veïnal ...), especialment a una Catalunya que a causa de la seva industrialització primerenca i la necessitat d'organització en una província molt urbana per a l'època, va teixir una tradició associativa molt forta que va reeixir novament els anys 70 i 80 (San Martín, 2009: 101). Un fenomen que va tenir un efecte directe en la ràdio, tant a escala nacional amb la gradual creació del mapa radiofònic privat, com també en aquest àmbit més reduït, amb les ràdios municipals dirigides a partir de llavors per ens democràtics, a més d'innombrables emissores col·laboratives i pirates que actuaven al marge del control estatal.

Va ser la ràdio i no un altre espai, com podien ser els diaris o la televisió, la gran protagonista d'aquest 'boom' comunicatiu: la majoria de projectes llençats per associacions en l'àmbit local comptaven amb pressupostos modestos i

pocs recursos. La ràdio **no necessita una gran inversió i al mateix temps era la forma més senzilla d'arribar una població en la qual encara hi havia una part de la població analfabeta**, i que per tant no podia consumir informació escrita. A més, la televisió encara estava en una fase molt inicial i no va ser fins a finals dels 80 quan es va signar la llei que permetia la creació de nous canals, més enllà dels dos canals públics, els de TVE.

Durant la Transició, la ràdio a l'àmbit nacional, però especialment al local, va servir com a vehicle d'expressió de les moltes demandes i necessitats que vertebrava l'associacionisme en un clima d'ansia per recuperar les llibertats i la recerca d'un Estat plenament democràtic. La societat catalana va participar amb especial intensitat, per una banda pel pes històric de l'associacionisme i la ràdio local esmenat anteriorment, i per l'altra perquè es tractava d'una comunitat amb unes demandes concretes: la recuperació de l'activitat cultural pública, de la llengua pròpia i l'articulació de les demandes als barris, molts d'ells amb pocs anys de vida i amb unes mancances terribles.

Són precisament aquests barris els que lideren la producció radiofònica més modesta, i que al mateix temps van gaudir d'una major influència al seu entorn. Barris on l'associacionisme gallec també va començar a prodigar-se, en part per aquest fenomen d'expansió de l'associacionisme i en part per les tensions internes succeïdes al Centro Galego que van acabar amb una disgregació de part dels seus socis en diferents entitats com l'associació *Rosalía de Castro* a Cornellà, el grup cultural *Castelao* a Santa Eulàlia (actual Casa Galega d'Hospitalet), *l'Irmandade Galega de Rubí*, la *Peña Galega de Castelldefels*, i d'altres amb caràcter exclusivament folklòric/cultural com l'escola de dansa i gaites *Toxos e Xestas*, amb importantíssim pes durant la dècada dels 70 i 80 a l'hora de dinamitzar l'activitat cultural de la comunitat gallega, o la *Peña O Penedo*, que feia reunions mensuals i activitats al conegut restaurant Casa Darío.

Ens trobem, per tant, amb un canvi progressiu i radical de l'escenari en poc menys d'una dècada, i que comença a reunir tots els condicionants per a l'aparició de projectes radiofònics propis de la comunitat: **la desaparició de la censura franquista, una comunitat gallega ja assentada, conscient de la pròpia existència i que comença a fer activitats públiques** i a rebre suport institucional, **la seva concentració en barris concrets** de la província de Barcelona, justament els que lideren el renaixement associatiu i de la ràdio local a Catalunya i per últim i, possiblement el factor més important, **un augment de la pluralitat associativa de la comunitat gallega**, amb diverses entitats de caràcter local o comarcal (recordant al cas argentí) i que volen construir el seu propi espai.

En aquest context, sorgeix l'any 1973 el primer programa radiofònic de la comunitat gallega a Catalunya, **A nosa terra**, emès a Radio Miramar, una emissora força estesa i que arribava a la població de la zona de Badalona per FM. Per tant, el programa pioner s'allunya del que serà posteriorment el caràcter local predominant de les manifestacions radiofòniques. Fonts de l'època parlen de l'èxit que va arribar a obtenir *A nosa terra*:

“O periodista X. A. Alonso da Redacción de «La Voz de Galicia» (...) mostrou a súa grata sorpresa por atoparse cun programa galego de tanta audiencia en Catalunya, íntegramente en galego, e coincidiu con D. Xesús Mato ó lairse do snobismo e do arribismo que dende panfletos políticos están a destragar⁶ o idioma galego”. (Rodríguez López, sense data)

Es pot llegir entre línies com *A nosa terra* de Radio Miramar va ocupar una necessitat cultural, comunicativa i lingüística fins llavors orfe, en part per la inacció dels estaments oficials i del Centro Galego, fet que va atorgar al programa una posició privilegiada en la comunitat gallega a Catalunya: poques activitats importants es feien sense la presència del director de l'espai o amb la col·laboració del programa.

És curiós observar com el primer programa radiofònic de la comunitat gallega es va emetre en gallec, cosa que no va succeir amb cap dels espais desenvolupats a argentina durant dècades. Henrique Monteagudo, un dels sociolingüistes gallecs més importants de la història, assegura que el castellà era el llenguatge col·loquial dels galleguistes (els principals impulsors de la ràdio gallega a Argentina) mentre que l'ús del gallec estava restringit a un entorn culte que estava íntimament lligat a la seva ideologia política. A més, els emigrants havien d'adoptar el castellà gairebé per obligació com a llenguatge formal, perquè era l'única manera que els entenien, deixant el gallec restringit a un ús familiar i domèstic. Tot això, sumat a la voluntat dels espais radiofònics d'arribar als emigrants gallecs de segona generació i als propis argentins, va provocar que cap programa s'emetés mai en gallec (Blanco Rosas, 2010: 518-521).

En canvi, a Catalunya, el fet de què la majoria de la seva població provingués de les zones més *galegofalantes* i la consciència multilingüística existent a causa del català, van fer que la identitat gallega i l'ús del gallec es mantingués amb força durant les primeres dècades després de la gran emigració a Barcelona. En la radiografia a l'emigració gallega a Catalunya d'Olegario Sotelo trobem una descripció d'aquesta postura sobre la llengua: **“Este emigrante se siente ante todo gallego, y difícilmente asume la realidad catalana como propia, aunque forma parte de ella. La presencia constante de elementos**

---

⁶ “destragar” és un dialectalisme de la palabra “estragar”: deixar inservible o en mal estat alguna cosa

culturales propios, como la lengua, le ayudan a mantener esa identidad nacional. Conoce el catalán, pero difícilmente llega a hablarlo; suele utilizar el castellano como lengua funcional, para relacionarse socialmente, pero el gallego aparece como la lengua que emplea para comunicarse en la intimidad del hogar o en el bar, con los amigos". (Sotelo Blanco, 1991: 173)

El nom d'*A nosa terra*, tot i que no existeix cap testimoni o document que ho confirmi, sembla escollit amb una intenció clara de reconeixement a projectes culturals anteriors, com succeïa amb els primers projectes a Llatinoamèrica. En aquest cas, *A nosa terra* va ser el diari oficial del Partido Galleguista i posteriorment de les *Irmandades da Fala* i el Partit Galleguista. El diari va seguir una evolució ideològica: com a mitjà del Partido Galleguista publicava en castellà i gallec i representava el regionalisme moderat, però va acabar publicant-se íntegrament en gallec per a ser un dels símbols del galleguisme, que es trobava en un procés d'expansió política i social. Molts dels seus directors i treballadors d'aquesta època galleguista van ser executats a la Guerra Civil, i el diari va intentar continuar el seu recorregut a l'exili, tot i que de manera esporàdica.

Aquesta intenció d'homenatjar el galleguisme és palesa en unes declaracions de Manuel Fernando, responsable del programa de ràdio a Radio Miramar on esmenta Alexandre Bóveda, polític nacionalista gallec afusellat durant la Guerra Civil i un dels directors del diari *A nosa terra*:

"O Romanticismo, o Provincialismo (1843-1868), o Rexionalismo (1871-1916) e o Nacionalismo (1917-1936), afirmou o Redactor Xefe de Radio Miramar, pouco a pouco foron creando as condicións que nos levaron a logros como a revista «Nós», que asumiu un compromiso total coa lingua de Galicia e representa, mellor ca ningunha outra, o ideario político da xeneración dos Castelao, Cuevillas, Risco, Alexandre Bóveda, etc.". (Rodríguez López, sense data: 103)

La fi de les emissions de *A nosa terra* i les característiques sota les quals va crear-se el següent programa radiofònic són dubtoses, malgrat que totes comparteixen algunes afirmacions comunes: *A nosa terra* es va deixar d'emetre, i l'any 1981 el va succeir *Galiza no Vallès*, impulsat per la *Irmandade A Nosa Galiza* de Mollet del Vallès. A partir d'aquí, existeixen versions contradictòries sobre l'origen de la *Irmandade* i el vincle que existeix entre el seu programa de ràdio i el programa *A nosa terra*: algunes fonts asseguren que la creació de la *Irmandade* es remunta a l'any 1977, quan un grup de molletans, fixant-se en el programa de Radio Miramar, van continuar amb aquest espai, que va desaparèixer a Radio Miramar, anomenant-lo *A Nosa Galiza*, com el nom de la *Irmandade*. Un recull de retalls de premsa esmenen com el programa *A Nosa Galiza* a partir de l'any 80 ja no s'emet a Radio Miramar, sinó que ho fa a Radio Mollet, continuant Manuel Fernando en la direcció

(Rodríguez López, sense data: 10). Aquesta versió indica que el programa emès a Mollet és una continuació del pioner *A nosa terra*, i que actualment s'emet sota el nom de *Galiza no Vallès*, en Ràdio Mollet. Aquesta versió, a més de per la majoria de documents, és la explicada pel president d'honor de la *Irmandade*, Xosé Manuel Caamiñas, figura clau en la creació del programa. Una altra versió, en canvi, assegura que la *Irmandade* es va fundar l'any 1978 i que no va existir cap relació directa amb l'espai radiofònic de Ràdio Miramar (Díaz, 2008).

A diferència del de Radio Miramar, aquest programa era impulsat i dirigit per una entitat concreta (La *Irmandade A Nosa Galiza* de Mollet) i s'emetia mitjançant una ràdio local (Ràdio Mollet), compartint per tant característiques clàssiques de la ràdio gallega a Argentina. Aquest espai continua vigent a Ràdio Mollet des de l'any 1981, és el programa en actiu més antic de la comunitat gallega a Espanya i el 2n més antic a tot el món, només per darrere de *Sempre en Galícia*, programa a Radio Oriental de l'Uruguai. Actualment s'emet tots els dimarts de 21 a 22 hores.

Un any abans va néixer *Lonxe da terra*, nascut l'any 1980 i que es va emetre en gallec a *Radio Tele-Taxi* durant més de 3 dècades, dirigit i presentat per Manuel Valdés, que al mateix temps era el creador i responsable del que segurament sigui el programa amb més audiència de la història de la comunitat gallega a Catalunya.

Com molts dels gallecs durant els seus primers anys, va passar per diferents oficis (*tocineiro*, camioner, etc.) i, finalment, va entrar al món del taxi. El sector del transport a Barcelona era un dels principals exponents de treball per a la comunitat gallega, ja fos a la SEAT, com a conductors de transport públic, camioners o al propi taxi. Manuel Valdés va constatar aquella concentració:

“Alí había un ambiente galego moi bonito. Precisamente cando eu chegei a Bcelona, alí falábase máis galego que catalán. Todos os galegos estaban metidos alí: na Estación de Francia, na estación do Norte, onde nun momento dado contamos que había 3.000 e pico taxistas galegos” (Parada do Sil, 2016).

Per la necessitat d'establir un canal de comunicació per als taxistes, ja no només amb ells mateixos sinó amb els seus clients, es va crear una emissora interna. L'evolució d'aquesta idea va acabar amb la creació d'una emissora comercial, *Ràdio Tele-Taxi*, amb seu a Santa Coloma de Gramenet, impulsada entre d'altres per Justo Molinero i el mateix Manuel Valdés, durant la celebració del Mundial de futbol a Espanya l'estiu de 1982. L'èxit i l'impuls d'aquesta primera fase acaba fent que l'emissora aposti per una programació regular, basada en la música i en un tarannà eminentment emigrant, especialment andalús, que es trobava infrarepresentat a l'ecosistema mediàtic català.

Observant la bona resposta de la societat als primers programes de *El jaroteo*, l'espai degà de *Ràdio Tele-Taxi* presentat per Justo Molinero i en el qual la música andalusa es barrejava amb entrevistes, Molinero proposa a Manuel Valdés fer un programa similar, però dirigit a la comunitat gallega, que es coneixerà com a *Lonxe da terra*. En un primer moment, *Lonxe da terra* s'emet dimarts, dijous i dissabte. El tancament de Tele-Taxi i la seva posterior re-apertura redueixen l'espai a dijous i dissabte, per finalment, concentrar-se els dissabtes de 20:00 a 24:00 hores. El programa seguia els esquemes que utilitzava *Ràdio Tele-Taxi* amb la cultura i la comunitat andalusa i els traslladava a la gallega: es basava en la promoció de la música tradicional i l'agenda de les entitats, les entrevistes a personatges molt influents de la comunitat gallega a Catalunya com de la pròpia Galícia (principalment artistes, però també polítics i altres personalitats) i, sobre tot, de les trucades dels oients que participaven i explicaven anècdotes o inquietuds.

Algunes d'aquestes característiques el converteixen en un espai singular dins del recorregut històric de la radiofonia de la comunitat gallega. En primer lloc, l'abast del programa, ja que *Ràdio Tele-Taxi* a partir de mitjans dels 90 arriba a gairebé tota Catalunya, a Andorra i a territoris com Saragossa, part de la Comunitat Valenciana i Múrcia. Per primer i únic cop, podem afirmar que un programa en gallec arribava a un públic massiu en l'àmbit català, per molt que després pràcticament el 100% dels seus oients foren gallecs o fills de gallecs, ja que, (i això és important) el programa **s'emetia en gallec**. La decisió presa amb la llengua no és atzarosa: si una emissora privada que estava començant va escollir el gallec com a vehicle per arribar al màxim de públic possible és perquè **el gallec era la principal llengua d'identificació dins de la comunitat**, característica que amb els anys s'ha anat diluint.

En segon lloc, la durada del programa: inicialment s'emetia tres vegades per setmana, en comptes d'un únic cop com és habitual. Tot i acabar amb una periodicitat setmanal, adaptant-se al cànon de programa d'emigració, té una durada de quatre hores, molt superior al dels seus predecessors *A nosa terra*.

En tercer, el fet de ser un programa que **no parteix de la iniciativa d'una associació o entitat**, fet que (a priori) l'atorga més independència. Com ja va passar amb Manuel Fernando, director de *A nosa terra*, Manuel Valdés es va convertir en un dels principals rostres de la comunitat gallega: era convidat a participar o presentar la majoria d'actes, i la seva presència arrossegava els oïdors del programa. Ambdues figures demostraven que en pocs anys la capacitat de convocatòria i influència havia canviat molt: si a finals dels 60 el Centro Galego tenia gairebé el monopoli, durant els 70 van aparèixer moltes altres associacions, i als 80 *A nosa terra*/*A Nosa Galiza* i *Lonxe da terra* havien esdevingut actors molt importants d'una comunitat que amb aquest creixement associatiu i mediàtic va augmentar també el nombre d'activitats i de presència social.

A partir d'aquests tres primers programes, la resta d'informació sobre els diferents projectes radiofònics que han existit és més breu, però es poden extreure determinades dinàmiques històriques: l'èxit dels programes en gallec i la creació de noves associacions durant els anys 80 va precedir a l'època daurada de la radiofonia gallega a Catalunya, amb la creació de molts espais: *Airiños* (1985), *Galicia hoxe* (1987) i *Camiño da Terra*, a Ràdio Gramenet; *A nosa terra* (1989), a Ràdio Florida; *Morriña* (1990), a Ràdio Nou Barris; Radio Unión Catalunya i Radio Verdún; *Galicia Sempre* (1991) a una emissora indeterminada de Sallent, *Galiza algo máis* (1994) a Ràdio Ciutat Vella i Sants3Ràdio; *Escoita Galicia* (1996), a Ràdio La Llagosta; *Galicia connosco* (1996), a Ona de Sants; *Galicia máis cerca* (1996) a Ràdio Gramenet; *Aturuxos* (1999), a Ràdio Ciutat Vella; *Con agarimo* (1999), a Ràdio Llefià i *Galicia máis cerca* (2002), a R7P (Blanco Campaña, 1995).

En 14 anys es van crear 11 programes nous, tots d'àmbit local i lligats a la província de Barcelona excepte *Galicia máis cerca*, que s'emetia als Pirineus i Andorra (on com s'ha esmenat anteriorment, existeix una important comunitat de gallecs) i gosava d'un públic potencial més ampli geogràficament. Obviant aquest cas excepcional, la resta de programes es situen en "feus" de la comunitat gallega com Santa Coloma de Gramenet o L'Hospitalet de Llobregat, o bé en poblacions on hi havia una important activitat cultural gallega a causa de l'existència d'una entitat, com a La Llagosta amb la Agrupación Cultural Gallega Alborada. Els *programes d'entitat* eren majoritaris, tot i que cal remarcar que fins a set dels projectes duts a terme en aquesta època daurada pertanyien a l'**ERGAC** (Espazos Radiofónicos GAlegos en Catalunya), una associació que pretenia reunir la radiofonia gallega a Catalunya i aprofitar les sinèrgies per desenvolupar aquests espais i altres de nous. Sota la seva marca sorgiren *Morriña*, *Escoita Galicia*, *Galicia Connosco*, *Galicia máis cerca*, *Aturuxos*, *Con agarimo* o els encara existents *Galiza algo máis* i *Galiza no Vallès*, aquest darrer que per aquell moment pertanyia a l'organització. Parlem de *programes d'entitat* o vinculats a l'ERGAC, allunyats per tant dels projectes més purament individuals.

Però no només es van desenvolupar programes, sinó que en veure aquest creixement, va sorgir en diversos indrets la idea de crear emissores gallegues a Catalunya. Van ser dues les que van tenir un recorregut mínimament destacable: en primer lloc *Radio Celta*, una emissora dirigida pel Centro Galego (que ja havia fet emissions clandestines anys anteriors) que va existir entre el 1984 i el 1985, i *Radio Amistad*, ideada per Olegario Sotelo Blanco i que incloïa una sèrie d'hores diàries en gallec, que només va durar un pocs mesos de l'any 1985. Ambdós projectes van ser clausurats per manca de llicència, tot i que Sotelo Blanco defensa en la seva bibliografia que els motius de la clausura de *Radio Amistad* eren purament polítics. (Sotelo Blanco, 1991)

La crisi de les ràdios locals, sumat a la davallada demogràfica de la comunitat gallega i les incompatibilitats personals de molts dels impulsors van fer que gairebé la totalitat d'aquests programes desapareguessin, i que sobretot, no fossin reemplaçats per altres nous. Després de *Galícia máis cerca* (2002), el següent espai de la radiofonia en aparèixer va ser *Galegos no Baix* (2012). Una dècada sense sàvia nova, la més llarga de tota la història de la radiofonia amb molta diferència.

La Xunta de Galícia, mitjançant l'hemeroteca de la *Secretaría Xeral de Emigración* disposa un catàleg *online* on mostra tots els programes de ràdio que coneix: ja sigui perquè apareix a bibliografia recollida per la pròpia Xunta o per les aportacions de la ciutadania, que té la possibilitat d'informar de l'existència de programes que no apareguin en aquesta llista. Per tant, tot i ser remarcable l'existència d'aquest catàleg, aporta una informació que no és del tot completa, i que no s'ha actualitzat amb les darreres incorporacions, com pot ser *A navalla galega*.

Tot i no esmentar noms, la tesi doctoral de Blanco Rosas sobre la radiodifusió gallega a Argentina fa una petita classificació de països per nombre de programes de ràdio gallega impulsats (des de l'inici dels temps fins l'any 2000), i atorga a Catalunya un nombre total de 21 programes. El mateix Blanco Rosas referència el treball de Blanco Campaña, que només recull 13 iniciatives, i assegura que Blanco Campaña va deixar fora del seu treball alguns programes de manera conscient, ja fos perquè no havia obtingut les dades suficients o perquè no eren suficientment significatives. (Blanco Rosas, 2010: 123) De fet, molts dels creadors actuals dels programes actuals recorden l'existència d'espais que no apareixen a cap d'aquestes fonts, com pot ser *Barcelona atlántica*. Per tant, mai podrem arribar a abastar la xifra exacta de programes gallecs que s'han emès a tota Catalunya, una terra on les comunitats emigrades (andalusos, extremerys, llatinoamericans) han tingut i tenen presència a les ones locals.

4. Metodologia

A aquest apartat s'exposen les eines i els instruments que s'han utilitzat per executar l'anàlisi descriptiva i qualitativa d'aquest treball de fi de grau, amb l'objectiu de desgranar els diferents punts en comú, diferències i postures envers les principals temàtiques que afecten de manera directa tant als propis programes com a la comunitat gallega a Catalunya.

S'ha dut a terme una anàlisi descriptiva i qualitativa dels programes de ràdio de la comunitat gallega a Catalunya que estiguessin en actiu entre els anys 2018 i 2019. Seguint aquest criteri, la mostra està formada per sis programes, ordenats de la següent manera: *Galiza no Vallès*, *Lonxe da terra*, *Sempre en Galicia*, *Galegos no Baix*, *Galicia algo máis*, *A navalla galega*.

Per a realitzar aquesta anàlisi, s'han fet escoltes d'entre tres i cinc episodis de cada programa de ràdio (tres episodis per als programes de dues hores, cinc episodis per als programes d'una hora). En el cas de *Galiza no Vallès*, *Sempre en Galicia*, *Galegos no Baix* i *Galicia algo máis*, l'escolta ha comprès programes emesos entre el 30 de març i el 21 de maig de 2019, mentre que als programes on no s'hi han pogut consultar registres sonors d'aquest lapse de temps (*Lonxe da terra* i *A navalla galega*), l'escolta ha comprès el mateix lapse de temps, però de l'any 2018.

Les escoltes tenien com a propòsit principal determinar les característiques dels diferents programes, establir paral·lelismes i fronteres entre ells, i parlar atenció als discursos emesos per a designar quin espai ocupen dins l'espectre ideològic i social de la comunitat gallega a Catalunya. Per a fer-ho s'han tingut en compte diferents variables, destacant-ne principalment la propietat, l'idioma emprat i l'ús de la llengua, la durada, les temàtiques tractades, el posicionament des del qual es tracten, el pes de la música, el tipus de música, l'ús de seccions, l'ús de col·laboradors i l'activitat a les diferents xarxes socials.

Per a confirmar o reconsiderar les conclusions extretes arran les escoltes, es van realitzar un seguit d'entrevistes semiestructurades als responsables dels programes: André Mauricio (un dels responsables de *A navalla galega*), Armando Fernández i Xulio Cuxil (directors i presentadors de *Sempre en Galicia* i *Galegos no Baix*), Silvio Falcón (presentador del *Galiza algo máis*) i Ana Maria Pazos (presentadora del *Galiza no Vallès*).

5. Anàlisi descriptiva

Actualment existeixen cinc programes de ràdio emesos per la comunitat gallega a Catalunya. Tots comparteixen la periodicitat setmanal, una durada compresa entre els 55 i els 115 minuts, i el fet de pertànyer a emissores d'àmbit local, un tret que ja ha sigut copsat anteriorment:

“The Spanish regions of Extremadura and Galicia were represented on Catalan stations by weekly programs, usually one to two hours in length, apparently catering to migrants from those regions who could tune in to hear their languages and music, and familiar references”. (Morris,2008: 554)

A continuació es mostra una breu anàlisi descriptiva dels diferents programes existents avui en dia. Malgrat ja no emetre's, s'hi inclou *A navalla galega* per la seva desaparició relativament recent i per ser un espai paradigmàtic de la importància de la política dins dels programes de la comunitat.

5.1. Galiza no Vallès

Nom: Galiza no Vallés

Any de creació: 1980

Duració: 55 minuts aproximadament

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Cada dimarts, 21-22 h

Emissora: Ràdio Mollet (96.3 FM)

Origen i història

El programa degà de la ràdio gallega a Catalunya va ser creat l'any 1980 a Mollet del Vallès, coincidint amb la fundació de Ràdio Mollet el Gener del mateix any i la crida a totes les associacions de la ciutat a participar-hi amb un espai. Tot i patir modificacions importants durant els anys en la presentació i el contingut, l'horari, la durada i la propietat de la *Irmandade a Nosa Galiza* de Mollet del Vallès resten inamovibles.

La història de *Galiza no Vallès* ha estat marcada per les dificultats a l'hora de trobar un conductor que mantingués durant anys el programa en una mateixa

direcció. En un primer moment, van ser els professors de música de l'associació qui es van encarregar de produir i presentar, però més endavant serien normalment els presidents de la *Irmandade* qui es rellevarien. Durant un lapse de temps, el programa va deixar d'emetre's i es va deslligar d'ERGAC, entitat a la qual mai tornaria tot i recuperar l'emissió. El 2016, la marxa del president Elías Villanueva a la seva Galícia natal a obligar a l'aposta per una solució provisional, un *triumvirat* que s'aniria tornant cada setmana: una presenta Susana Villanueva, filla de l'anterior president, una altra Marc Castro i Iván Astray, membres de la *Irmandade* que no se senten completament còmodes amb el gallec i usen el castellà, i per últim Ana María Pazos, ex-regidora de l'Ajuntament de Mollet del Vallès entre 2003 i 2007. Al llarg de la temporada 2016-2017, les incompatibilitats laborals de la resta de presentadors fan que Eva Maria Pazos presenti amb més assiduïtat, i des de l'estiu de 2017 ja és l'única persona encarregada del programa.

Temàtiques i pes de la música

Galiza no Vallès adopta un format musical, on les cançons són l'eix principal. Als episodis que no es realitza cap entrevista o no hi ha convidat a l'estudi, el pes de la música es gaurebé absolut: les cançons ocupen **més d'un 60% del temps**, i s'intercalen amb els comentaris i anotacions d'Eva Maria Pazos, que aporta dades biogràfiques dels artistes i contextualitza la cançó emesa dins de la seva obra, adoptant formes molt pròpies d'emissores purament musicals. La música és variada, alternant habitualment peces tradicionals amb d'altres més properes al pop o fins i tot a estils considerats més moderns i alternatius com el rap.

Més enllà de la música, el programa posa al dia a la seva audiència l'agenda de la *Irmandade* i de la resta d'associacions, i en ocasions concretes es realitzen entrevistes, majoritàriament a membres de l'entitat o a persones que en tinguin alguna relació indirecta. La política, en canvi, no ocupa un espai rellevant dins del contingut.

Xarxes socials, formes d'interacció i audiència

Galiza no Vallès no compta amb canals de comunicació directes com poden ser un número de telèfon o WhatsApp o un correu propi. L'única opció, i que no s'esmena al programa, és trucar en directe a l'emissora. Tampoc té perfil propi a cap de les diferents xarxes socials. La promoció del programa recau per tant en els comptes de Twitter i Facebook de Ràdio Mollet, que cada setmana fan una publicació amb una fotografia de la gravació i l'enllaç del servei *Enacast* de l'emissora, on es pot recuperar el programa. Ràdio Mollet compta amb 2.051

seguidors a Twitter i 1.073 a Facebook. La *Irmandade A Nosa Galicia* té una pàgina de Facebook, però mai ha fet esmena o promoció de *Galiza no Vallès*.

A falta d'estudis sobre l'audiència del programa mitjançant el senyal en directe per FM, l'únic paràmetre que ens permet fer-nos una idea de l'abast de *Galiza no Vallès* és el seu compte a Ivoox, actiu des de setembre de 2014 fins al gener del 2017. En aquest lapse de temps van ser publicats un total de 62 programes, amb una xifra global de 652 escoltes/descarregues, una mitjana de poc més de 12,5 per programa.

5.2. Lonxe da terra

Nom: Lonxe da terra

Any de creació: 1980 i 2017

Duració: 120 minuts

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Cada dimecres, 21-23 hores

Emissora: Radio Pomar (101.2 FM)

Origen i història

Lonxe da Terra és el programa amb més influència a la història de la radiofonia de la comunitat gallega a Catalunya degut al seu recorregut històric i a ser l'únic que s'ha emès a una emissora d'àmbit català. Com ja s'ha explicat anteriorment, neix a Ràdio Teletaxi de la mà de Manolo Valdés, un dels principals artífex del sorgiment de l'emissora. Manuel Valdés va abandonar Radio Teletaxi l'any 2015 i *Lonxe da Terra* va desaparèixer, però un any després va reaparèixer a l'emissora local Radio Pomar, del barri homònim a Santa Coloma de Gramenet. De les 4 hores inicials es va passar a les 2 actuals, a més d'adequar formalment el programa a les característiques i limitacions pròpies d'una ràdio modesta.

Temàtiques i pes de la música

Tot i haver experimentat evolucions importants en el contingut els darrers anys (principalment a partir del trasllat a Ràdio Pomar), *Lonxe da Terra* manté la seva estructura fixa: després d'una breu presentació, la **música**, les **entrevistes** i la **publicitat** s'alternen durant dues hores, tot i que amb un major

pes de les entrevistes, les trucades i els testimonis que no pas de la **música**, que ocupa entre el **15 i el 30%** del temps, un nombre que fluctua sobretot depenent del número d'oïdors que demanen cançons en directe.

La música emesa és clarament tradicional. La sintonia d'entrada és *Galicia terra meiga* d'Ana Kiro, una de les cançons més conegudes de la principal artista de la música popular gallega. El ventall musical segueix el mateix patró, amb peces d'artistes d'estil similar com Juan Pardo i les *muñeiras*, cançons amb gaita, o música celta com la de *Luar na Lubre*, cançons conegudes que formen part de l'imaginari col·lectiu gallec i que han marcat a la generació que segueix *Lonxe da Terra*.

La resta del temps s'omple principalment amb connexions telefòniques i participacions des de l'estudi, formades principalment per entrevistes i converses amb col·laboradors habituals, com el president del Centro Galego, Carlos Mandianes o el president de **FEFALCAT** (Federació d'associacions gallegues a Catalunya), Domingo Balboa. Les temàtiques giren al voltant de les festes populars, la gastronomia i els aspectes tradicionals de les diferents regions gallegues. Un enfocament modelat pel perfil dels entrevistats, que gairebé sempre són o amos d'establiments de restauració, artistes, polítics o oïdors que entren en directe.

La política, en canvi, passa a un segon pla. No es parla de l'actualitat parlamentària ni de debats socials, fins i tot quan es parla de temes com l'emigració. Els polítics, tot i ser figures sovint entrevistades, sempre són preguntades en relació a aspectes culturals de la seva ciutat o comarca.

Seccions

Tot i no comptar amb seccions fixes, *Lonxe da Terra* adopta algunes formes més pròpies de la ràdio generalista que el caracteritzen. La principal es la **publicitat**, que es realitza mitjançant 'cunyes' pregravades, acompanyades per un petit discurs de Manuel Valdés. La publicitat s'intercala entre les diferents entrevistes i la música, i normalment es fan entre tres i cinc blocs publicitaris, formats per un parell d'anuncis cadascun. La duració de la **publicitat** és força variable, ocupant en alguns programes poc més d'un **5%** del temps total i arribant en d'altres a protagonitzar un **15%** de les dues hores d'emissió.

Xarxes socials, formes d'interacció i audiència

Els oïdors poden trucar per telèfon i entrar en directe per dir la seva, o com succeeix en la majoria de casos, demanar una cançó. A més, des de fa pocs anys també es pot interactuar mitjançant el WhatsApp del programa.

L'absència d'opcions de *podacsting* o consum a *la carta* de *Lonxe da Terra* fa difícil fer qualsevol tipus d'estimació o comparació d'audiència respecte als altres programes de la comunitat. Només es pot escoltar en directe mitjançant el senyal FM i l'*online* al seu web. No té xarxes socials pròpies, i com succeeix amb *Galiza no Vallès*, qui s'encarrega de la promoció són els perfils de la mateixa emissora, que compta amb 2170 seguidors a Facebook i 79 a Twitter. Ràdio Pomar té un compte d'Ivoox on de manera irregular puja fragments de *Lonxe da Terra*, principalment entrevistes a persones rellevants.

5.3. Sempre en Galicia

Nom: Sempre en Galicia

Any de creació: 1986

Duració: 115 minuts aproximadament

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Dissabtes 18-20 h

Emissora: Ràdio Cornellà (104.6)

Origen i història

Sempre en Galicia és un altre dels espais clàssics de la radiofonia de la comunitat, i un dels que segueix la tradició argentina al pertànyer a una entitat gallega, en concret a l'associació *Rosalía de Castro* de Cornellà. El nom és idèntic al del programa pioner de la radiofonia gallega a l'exterior iniciat a la uruguaiana *Radio Oriental* el 1950, que homenatjava l'assaig polític de Castelao. Aquesta nomenclatura també va ser utilitzada per dos programes anteriors, un a Radio Intercontinental de Madrid i un altre a Veneçuela. En aquest cas, *Sempre en Galicia* sorgeix de la iniciativa duta a terme per l'associació *Rosalía de Castro* de Cornellà, fundada l'any 1980, i que durant aquesta primera dècada va voler articular les seves activitats, similars a la de les altres associacions (festes populars, classes de gaita i dansa, dinars de germanor, etc.) mitjançant la cultura i els mitjans de comunicació. Amb aquest propòsit, es van crear la revista **Lúa Nova**, el premi de poesia **Rosalía de Castro** i el programa de ràdio **Sempre en Galicia**, tres eines que encara segueixen vives, destacant el concurs poètic, que atrau la participació d'autors rellevants tant de l'escena catalana com de poetes consolidats a la pròpia Galicia.

El naixement de *Sempre en Galicia* s'ha de situar en el context del naixement de Ràdio Cornellà, una època de cert 'boom' a l'ecosistema d'emissores locals entorn de la província de Barcelona. La ràdio, amb l'aspiració de completar la seva programació, va oferir una franja a l'associació *Rosalía de Castro*, i aquesta van fer recaure l'encàrrec a tres dels seus membres que eren professors: **Manuel López** (llavors president de l'entitat), **Xulio Cougil i Armando Fernández**. Durant els primers anys del programa la direcció i participació era força rotativa, incorporant-se altres persones com Henrique Fernández o Josefina Rodríguez.

El programa fa més d'una dècada que és dirigit de manera permanent per **Xulio Cougil i Armando Fernández** (directors també de *Galegos no Baix* a Ràdio Sant Boi) recollint el testimoni de Xosé Lamela, que va haver de deixar el paper de presentador en ser escollit alcalde de Lobios (Ourense). Des d'aquell moment, Xulio (que llavors dirigia un altre programa de la comunitat, *Saudade*, ja desaparegut) i Armando (que participà a *A nosa terra*, programa de Ràdio Florida) han portat la veu cantant, acompanyats de gairebé dues desenes de col·laboradors i corresponsals al llarg d'aquest temps. Fins a 2018, participava des de l'estudi la periodista Laura Santos, però ara només hi són Armando i Xulio.

Temàtiques i pes de la música

Sempre en Galicia intenta aplicar un **enfocament cultural**. L'agenda de l'associació *Rosalía de Castro* és present, tot i que en molts programes ni es tracta. De la mateixa manera, també es parla de les activitats d'associacions amigues o d'entitats com l'UB o l'UAB, sempre que promocionin la cultura gallega. De manera molt ocasional es tracten esdeveniments que afecten de manera transcendental l'actualitat de Cornellà.

L'estructura és força marcada i es repeteix episodi rere episodi: després de la sintonia inicial, els presentadors fan una breu salutació. A partir d'aquí, s'acostuma a fer una o dues entrevistes i es deixa la segona part per a efectuar connexions amb els corresponsals del programa. El perfil dels entrevistats és majoritàriament cultural: cantants, músics, poetes, pintors... tot i que també s'ha de ressaltar la quantitat de persones dedicades al sector de l'hostaleria i la restauració que són entrevistades. Aquestes entrevistes destaquen per tenir un caràcter eminentment biogràfic.

La **música** s'utilitza com a separador de seccions i com a recurs contextualitzador o ambientador abans d'abordar un tema concret. Es combinen tant cançons senceres (algunes de més de 5 minuts) com fragments d'un minut, i, depenent de les necessitats es fan bateries de 2, 3 o 4 cançons o s'emeten de manera individual. Moltes de les cançons provenen de discos que

entrevistats o oïdors regalen al programa. Tot i tenir un registre força tradicional, no s'observa un patró a l'hora de posar uns temes en concret, i, tot i que de manera minoritària, s'obre el ventall a estils com el pop. La totalitat de les cançons són en llengua gallega, i acostumen a ocupar **entre un 15 i un 20% del temps**.

En el terreny polític, *Sempre en Galicia* parteix de la 'no bel·ligerància': no es fan debats polítics ni es tracten de manera directa els temes d'actualitat política i/o social.

Seccions

Durant els més de 30 anys d'emissions han passat una important quantitat de col·laboradors que participaven al programa, molts d'ells com a **corresponsals**, és a dir, persones que parlaven des de Galícia. Els corresponsals aporten continguts molt diferents: alguns parlen de les novetats de la comarca on viuen i proposen temes per a comentar (com Fernanda des dels Ancares o Xulio des de les Ries Baixes) i per últim, hi ha un grup de corresponsals clàssics que destaquen per alguna habilitat en concret i l'ofereixen al programa, com els poetes Masito Beiró (col·laborador als inicis de *a Nosa Terra*) i Paco. Les connexions amb els corresponsals no acostumen a baixar dels 15 minuts, i no acostumen a aparèixer els mateixos cada setmana, rotant-se en part per una qüestió de disponibilitat o motius personals i de salut.

Xarxes socials, formes d'interacció i audiència

Una qüestió remarcable de *Sempre en Galicia* és l'ús d'Internet i les xarxes socials. A més de l'espai que l'atorga el web de Ràdio Cornellà, *Sempre en Galicia* compta amb un blog propi on cada setmana es puja un article explicatiu del programa, penjant fragments del programa separats per entrevistes i seccions. Al perfil de Facebook, té 500 seguidors, i allà s'emeten tots els programes en directe mitjançant *streaming*.

Una eina que també serveix per a rebre missatges dels oïdors en directe, i que és l'únic baròmetre existent per a intentar calibrar l'audiència juntament amb el nombre de visites al blog, ja que no tenen perfil d'Ivoox, com tampoc tenen comptes a altres xarxes socials com Twitter o Instagram.

5.4. Galegos no Baix

Nom: Galegos no Baix

Any de creació: 2012

Duració: 115 minuts aproximadament

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Dijous 16-18 h

Emissora: Ràdio Sant Boi (89.4 FM)

Origen i història

Galegos no Baix és l'altre programa dirigit per Xulio Cougil i Armando Fernández, directors de *Sempre en Galicia*. Creat l'any 2012 a Ràdio Sant Boi, és el programa en actiu més novell de tots, i presenta moltes similituds amb *Sempre en Galicia*, tant que les esmenes creuades són habituals, tot i que gairebé mai fan al·lusions directes i s'hi refereixen com a “o programa irmán” o “o outro programa”.

Temàtiques i pes de la música

L'espai de Ràdio Sant Boi es caracteritza per un enfocament cultural molt fort i una estructura fixa: les 2 hores de programa es divideixen en 4 parts, i en cadascuna d'elles es fa una connexió telefònica, una entrevista o una conversa amb algun convidat. Aquesta organització en blocs grans provoca que les entrevistes siguin més llargues i que hi hagi menys música (**entre un 10 i un 15% del temps**), ja que hi ha menys elements a separar. L'espai que resta s'emptra en comentar breument l'actualitat de la comunitat gallega, l'agenda de les diferents entitats, i en alguns casos molt concrets, a repassar fets transcendentals succeïts a la ciutat o la comarca.

Les entrevistes són gairebé sempre a persones relacionades amb l'art, la ciència i la cultura, principalment cantats, poetes i escriptors, però també arquitectes, científics, metges o professors.

Seccions

L'aspecte més polític té certa cabuda amb la secció *Quén che preguntou?*, on reparteix “me gusta” i no “me gusta” a diferents personalitats, successos i esdeveniments.

Les figures dels corresponsals són molt importants al programa, tot i que el ventall és reduït. *A grosso modo*, són 2 els corresponsals que participen de manera habitual: Xosé Manuel Fontes, dibuixant que parla des de Monforte, que realitza la secció *Quén che preguntou?*. A més de realitzar aquesta secció, cada episodi crea una caricatura en relació a allò que s'ha parlat al programa i l'entrega als presentadors, que la pugen a les xarxes. L'altre corresponsal habitual és Fernanda des dels Ancares. En aquells episodis que entren els dos corresponsals es fan dues entrevistes, però en els casos en què un dels corresponsals no participa es fa una entrevista més, respectant així la divisió del programa en 4 blocs.

Xarxes socials, formes d'interacció i audiència

Galegos no Baix té un blog amb una interfície gairebé calcada a la de *Sempre en Galicia*. Les caricatures de Xosé Manuel i el fons de *Wordpress* són els únics canvis visibles. La principal diferència resideix en l'absència de *streaming* a Facebook, una xarxa social on té 229 seguidors. Aquesta activitat menor és compensada per una major promoció dels diferents canals d'interacció, que s'enumeren un per un a l'inici del programa i un cop durant el desenvolupament del mateix: el blog, el correu electrònic i el **número de Whatsapp**.

L'audiència no es pot calcular de manera externa, ja que cap de les vies per les quals es pot seguir el programa compatibilitzen les visites.

Exemple de visualització del blog de Galegos no Baix, amb una de les caricatures de Xosé Manuel Montes. El disseny i el format del bloc és pràcticament idèntic al de Sempre en Galícia

5.5. Galiza algo máis

Nom: Galiza algo máis

Any de creació: 1994

Duració: 55 minuts

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Dissabtes 17-18 h

Emissora: Sants3Ràdio (103.2 FM)

Origen i història

Galiza algo máis és un altre dels espais que duu més temps en antena dins el panorama radiofònic de la comunitat gallega. Blanco Campaña ja va dibuixar fa uns anys bona part del seu recorregut històric: “Naceu no ano 1994 baixo a dirección de Moncha Prieto, daquela tamén presidenta de **ERGAC**. Moncha conseguiu a colaboración do Servizo de Radio Exterior da Radio Galega, e tivo no programa como colaboradores habituais a Manuel Mandiães e César del Caño, entre outros. En 1995 ela voltou a Galicia deixando a dirección do programa en mans de Xosé M. Sancho e de Antón Fernández. Colaboraron desde entón César Guzmán desde Lugo, Bieito Romero desde A Coruña ou o músico Iago Mejuto. O ano 2001 o programa fixo unha pausa para voltar ás ondas no 2003, dirixido por Antón Fernández, en Sants 3 Ràdio. O seguinte director foi Suso Mon, un informático galego e apaixonado lector, que contou con dous colaboradores habituais, Helena Domínguez e Martí Aviñoá”. (Blanco Campaña, 1995)

Tot i que històricament durava dues hores, des de fa uns anys es va reduir a la meitat, però va mantenir la periodicitat setmanal i el dissabte com a dia d'antena. En l'actualitat adopta un **triumvirat**, on **Suso Mon**, **Ana Belén Real** i **Silvio Falcón** es reparteixen els programes, presentant cada setmana un d'ells. Cadascú imprimeix el seu estil als episodis, a més de comptar amb alguns col·laboradors propis, creant el que ells denominen “**tres programes en un**”. Tots tres ja compten amb una experiència contrastada dins la comunitat gallega a Catalunya i el seus mitjans: Suso Mon i Ana Belén, a més de dirigir *Galiza algo máis*, són impulsors fundacionals d'ERGAC, a més d'altres iniciatives en la comunitat, que han tingut un pes important al desenvolupament del programa, mentre que Silvio Falcón, polític, va participar i dirigir altres programes gallecs com *Aturuxos bola extra* o *Barcelona atlántica*.

Temàtiques i pes de la música

El contingut de *Galiza algo máis* està marcat pels tres presentadors, que aposten per un tractament diferent: els episodis de Suso Mon s'apropen més a la cultura, la literatura i la política, Ana Belén Real aposta per abordar els temes des de la perspectiva de gènere i tractar les novetats des de la discussió i el debat, mentre que Silvio Falcón és qui més aposta per una aproximació a l'actualitat des d'un enfocament informatiu i la vertebració del programa mitjançant col·laboradors amb seccions pròpies. Malgrat aquestes diferències notòries, *Galiza algo máis* manté unes convencions comunes que el fan reconeixible presenti qui presenti, com la sintonia d'inici de programa o els diferents *jingles*.

Galiza algo máis acostuma a tractar temes generals, aspectes del dia a dia que es comenten als grans mitjans de comunicació. L'actualitat gallega mana per sobre de la catalana, tot i que aquesta (especialment des del *procés*) gosa de molt protagonisme. Les novetats importants de l'escena internacional també són comentades, ja no només de política, sinó d'altres temàtiques com la música o la ciència.

El pes de la música és més secundari. Al començament del programa, després d'una petita presentació, és habitual posar una peça llarga per amenitzar aquest tram inicial. A partir d'aquí, els 3 presentadors utilitzen la música segons el seu parer: Ana Belén és qui menys en posa i Suso acostuma a emetre música d'un mateix autor durant la durada de l'episodi. Les diferents seccions del programa tenen la seva pròpia sintonia. Les cançons ocupen entre un **10 i un 20%** del programa, que en durar una hora, es tradueix en un parell o tres de temes, quatre en casos especials.

Seccions

La secció d'esport gallec és l'única que comparteixen els tres presentadors. Toni Cotado, un dels col·laboradors més emblemàtics del programa, i *veu en off* de totes les falques, repassa durant deu o vint minuts l'actualitat setmanal dels diferents clubs i esportistes gallecs. La resta de seccions que s'escolten són pròpies de cada presentador i el seu estil: Ana Belén dedica una secció a explicar les notícies més importants sobre Galícia, Suso aposta per “*a literatura na radio*”, on es llegeixen poemes o fragments d'obres literàries. Silvio compta amb un parell de col·laboradors que aporten seccions: Pablo Casal amb *A fresadora*, on es comenten notícies curioses, i Carlos Vieito (activista del gallec que també col·laborava a *A navalla galega*) amb *A xente de Carlos*, on entrevista a una persona que tingui relació amb Galícia d'una forma poc habitual.

Xarxes socials, formes d'interacció i audiència

Galiza algo máis és un dels programes que manté activitat a les xarxes socials i que les esmena durant les emissions. Només compta amb perfils a Twitter i Ivoox, ambdós creats a mitjans de 2017. En el cas de Twitter, el compte té 431 seguidors, i l'activitat es basa a recordar l'inici dels programes, avançar alguns detalls i publicar els enllaços a Ivoox. Gràcies als suports de personalitats conegudes a Galícia com l'europarlamentària Ana Miranda, l'escriptor Suso de Toro i d'altres comptes com *Podgalego* gaudeix d'un ressò superior al que marca el seu nombre de seguidors.

A Ivoox es publiquen els episodis setmanalment. Des del primer episodi pujat el setembre de 2017, fins al de l'11 de maig de 2019, hi ha 55 episodis penjats al perfil, amb una mitjana de poc més de 32 visites/descarregues per episodi. Una xifra d'oïdors que se sosté durant tots els programes i que denota un interès similar pels continguts que fan els 3 presentadors. Unes estadístiques, que tot i no ser l'objectiu principal del programa, els acontenten. L'activitat de Suso, i sobretot de Silvio a les xarxes i els mitjans (més de 5.000 seguidors a Twitter), on parlen sovint de la seva activitat a *Galiza algo máis* ajuda a la promoció del programa més enllà del seu target directe.

Unes escoltes d'Ivoox a les quals convindria afegir les que provinguin de **Podgalego**, una plataforma de podcasts en llengua gallega on es poden escoltar episodis de programes fets a Galícia i d'altres provinents de l'emigració, com el britànic *Té con gotas*. Aquesta plataforma, a més de generar sinergies entre els diferents podcast i promoure l'intercanvi de les diferents audiències, fa promoció de *Galiza algo máis* a Twitter.

5.6. A navalla galega

Nom: A navalla galega

Any de creació: 2018

Duració: Variable, entre 60 i 105 minuts

Periodicitat, dia y hora d'emissió: Cada dijous a les 20 hores

Emissora: Ràdio Horta-Guinardó (91.7 FM)

Origen i història

A navalla galega és un programa creat per 5 joves relacionats (André Mauricio, Pablo Casal, Carlos Vieito, Rubén Permuy i Mateo Berreal amb la comunicació l'any 2018. Després d'un temps cercant una emissora on poder dur a terme el seu projecte de manera gratuïta, aquest veu la llum en paral·lel al sorgiment de Ràdio Horta-Guinardó, que cercava iniciatives per a omplir la seva programació. Únicament es van emetre 8 episodis, tots a Ràdio Horta – Guinardó entre Abril i Maig del 2018, i actualment es troba en *stand-by*.

Tots els impulsors del programa es dediquen de manera directa o indirecta als mitjans, i molts d'ells són antics col·laboradors d'altres programes: André Mauricio i Pablo Casal van col·laborar amb programes d'ERGAC, i Carlos Vieito participa activament en *Galiza algo máis*.

Temàtiques i pes de la música

A *Navalla galega* és un programa de temàtica política on es tracten els temes d'actualitat, tant a Galícia com a la pròpia Catalunya, com temes propis de la comunitat gallega a l'exterior: es repassen esdeveniments de les diferents associacions a Catalunya, però també es fa amb l'associacionisme gallec a la resta del món (Suïssa, Regne Unit, Sud Amèrica, etc.). S'acostumen a repassar les notícies per a posteriorment ser comentades entre els participants amb un to desenfadat.

L'ús de la música en termes quantitius és inferior al del tractament de l'actualitat: més enllà d'una secció musical dins del programa, no s'acostuma a posar-hi. Únicament en el tancament s'emet una cançó sencera, de la qual s'acostuma a dir títol i autor. A *navalla galega* reparteix les responsabilitats entre els diferents membres, com succeeix a *Galiza algo máis*. Tant la presentació, com la lectura de notícies com l'apartat tècnic són posicions rotatives. La política és l'eix principal del programa i apareix en totes les seccions, fins i tot en aquelles on a priori no es pot establir una relació directa.

Seccions

Els diferents episodis, tot i no durar exactament el mateix, tenen un ordre força fix i marcat, que és el següent:

- Presentació

El programa arrenca amb una sintonia i amb l'entrada del presentador "Benvidas, galegas e galegos *Á navalla galega, programa emigrante ao servizo do país. Emitindo dende RHG, barrio que acolle a milleiros de galegas en BCN*". Posteriorment, es crida a "*abrir a navalla*" i s'inicia la secció de notícies.

- Notícies

Sota una sintonia que recorda als butlletins clàssics, un dels membres del programa (no sempre el mateix) repassa entre cinc i set notícies. És la secció més llarga del programa i la més variable: de vegades les notícies segueixen el format de butlletí, però en moltes altres ocasions inclouen talls d'entre un i dos

minuts dels protagonistes, s'emet alguna petita entrevista gravada o es fa un petit debat sobre l'esdeveniment entre els participants d'*A Navalla Galega* que dura uns pocs minuts. Aquest enfocament comporta que la secció acostumi a durar més de 20 minuts, convertint-se en la més llarga.

- *A Rumboia*

A partir del tercer programa s'introdueix aquesta secció de 10 minuts creada per l'*Asociación de Gaiteiros Galegos*, on cada setmana es repassa l'obra d'un grup o artista i s'escolten dues de les seves cançons. Aquesta és l'única part del programa on el folklore apareix.

- O rei suevo da semana

Secció de Pablo Insua on s'explica la història del regne sueu de Galícia, reivindicat per ells com "el primer regne d'Europa". Cada setmana es repassa la biografia d'un rei sueu o un esdeveniment històric important de l'època. La secció vol "*reivindicar esa negación que nos fan dende Asturias, Castilla, León, onde dicen que Galiza nunca tivo nada...*".

- A navalla dixital

Secció presentada per Carlos Vieito on es mostra alguna novetat tecnològica de les darreres setmanes. Després d'explicar la temàtica de la setmana, acostuma a produir-se un debat sobre si és o no una novetat positiva.

- Fachas, fachas, fachas

Secció final on es fa un recull de les frases o accions més "fachas" de la setmana i es comenten entre els diferents membres de la taula. Es tracta de la secció més opinativa de totes. Amb el pas dels programes, la secció ha augmentat la seva durada fins a convertir-se en la segona més llarga, per darrere de les notícies.

Tot i que no és una secció, també cal destacar la introducció d'entrevistes en alguns episodis, normalment després de les notícies. L'anteriorment esmenat Alberte Montes, o un dels membres del grup musical *Val das Mouras* són exemples de personatges entrevistats, la majoria gallecs que viuen a Catalunya.

Audiencia

A navalla galega té comptes a Facebook, a Ivoox i a Twitter. Mentre que els dos primers es van crear coetàniament amb el programa a Abril-Maig del 2018,

el compte a Twitter es va crear el mes de Juny. A Facebook i Twitter l'activitat se centra bàsicament a promocionar els programes, tant abans de la seva emissió, recordant a la seva audiència quan hi ha programa i com es pot seguir, ja sigui durant el mateix anunciant l'inici d'una secció, com a posteriori enllaçant el podcast penjat a Ivoox. A Facebook el 100% del contingut pertany a la promoció del programa, però a Twitter també busquen altres estratègies de promoció com esmentar als seus tuits @podgalego (un compte que s'encarrega de difondre projectes radiofònics en gallec), fer-se ressò d'activitats organitzades per distintes associacions o repiular diferents tuits relacionats amb la situació política a Galícia i el conjunt de l'Estat. A més, destaca l'ús de les imatges a l'estudi abans de començar i l'emissió d'un directe en una de les edicions, tot i que no es va fer una aposta per l'*streaming*. A Twitter compten amb 264 seguidors i a Facebook amb 118.

En el cas d'Ivoox, els vuit programes han sigut pujats amb regularitat, establint per tant un patró amb la seva audiència. En els vuit programes han rebut un total de 399 escoltes, amb una mitjana, per tant, de cinquanta per episodi. Segurament el tret més característic sigui el **repartiment geogràfic** de les escoltes, ja que en tots els programes hi ha com a mínim un 20% que són de fora de l'Estat, arribant en alguns casos a fregar el 50%. La major part d'aquests "oients estrangers" procedeixen dels EUA, Japó, Argentina, Alemanya i Rússia.

6. Anàlisi qualitativa

Els sis programes de la radiofonia gallega a Catalunya comparteixen força trets comuns. A més dels formals esmenats a l'inici de l'anàlisi descriptiu (programes emesos a emissores d'àmbit local, amb periodicitat setmanal i d'una durada compresa entre els cinquanta-cinc i cent quinze minuts) tots pretenen representar la comunitat gallega a Catalunya i exercir de pont entre ambdues terres.

Si les formes i eines adoptades per a acomplir aquest objectiu són similars, què els diferencia? Seguint les indicacions de Blanco Rosas, que establia dos grans eixos per diferenciar la radiofonia gallega a Argentina (**propietat i pes de la ideologia o la música**), a Catalunya **el punt de vista** respecte als principals temes de debat a la comunitat i **la seva visió social, cultural i política de Galícia** és el que defineix principalment el tarannà de cadascun dels programes. A continuació desgranarem els diferents aspectes transcendents de les característiques formals i els discursos emprats a cada programa per a establir diferències i paral·lelismes:

6.1. Propietat

La meitat dels programes de la radiofonia gallega a Catalunya depenen explícitament d'una entitat: *Sempre en Galicia* i *Galegos no Baix* pertanyen a l'associació *Rosalía de Castro*, mentre que *Galiza no Vallès* pertany a la *Irmandade da Nosa Galiza* de Mollet del Vallès. Aquests tres programes foren fundats per la iniciativa de les entitats, que són responsables del seu funcionament. Durant les primeres dècades el més habitual era que els programes fossin dirigits pel president de les associacions o persones escollides per aquest, a causa de les seves capacitats comunicatives.

En aquesta fase inicial, l'abast geogràfic de l'audiència es limitava a la ciutat d'origen i els voltants, i per tant, els programes es concebien com a eines per a la promoció de l'entitat. Amb el pas del temps, els presidents i els càrrecs han deixat de dirigir els seus programes, fet que ha provocat que siguin liderats per membres de l'associació que assumeixen a temps complet la responsabilitat. Aquesta transició ha atorgat estabilitat, però al mateix temps ha eixamplat l'allunyament entre entitats i programes, que avui en dia funcionen de manera autònoma:

“Temos o aval da asociación *Rosalía de Castro*, que en teoría é a que pose este programa (*Galegos no Baix*) e o de Cornellà (*Sempre en Galicia*), pero non nos din cal é a liña que temos que seguir, e de feito témoslle que insistir para que veñan a falar das súas cousas.”

Xulio Couxil

“Como siempre me toca llevar los temas de comunicación dentro de la entidad, me dicen “tú que tienes labia, tú que sabes hablar delante de un micro” y así acabé haciendo el programa.”

Ana Maria Pazos

Aquesta manca de comunicació directa entre les entitats propietàries i els dirigents del programa fa que les diferències entre aquest tipus de programes i aquells que varen sorgir per iniciatives individuals siguin més aviat pocs, més encara si tenim en compte que els programes que no estan lligats a una associació sí que mantenen algun tipus de relació amb alguna de les moltes entitats existents: *Galiza algo máis* és el programa d'**ERGAC** (Espazos Radiofónicos Galegos en Catalunya), els dos tertulians habituals a l'estudi de *Lonxe da terra* són presidents d'entitats (Carlos Mandianes, del Centro Galego i Domingo Balboa, de **FEALCAT**) i que la majoria dels membres de *AnNavalla galega* formen part de l'**ACGB**.

A més a més, diverses tipologies de programes inclouen als seus episodis espais de temps breus i força similars per a repassar l'actualitat de l'associacionisme de la comunitat, tot i que cadascú acostuma a decantar-se per informar d'aquelles afins. Per tots aquests motius, i al contrari del que succeïa amb la radiofonia de la comunitat gallega a Argentina, les diferències entre un *programa d'entitat* i un programa sorgit per iniciativa individual es força menor.

6.2. Ideologia

L'altre que defineix Blanco Rosas és el polític: tots els programes parteixen del galleguisme, però faran un tipus de programa o un altre depenent del seu lloc a l'espectre ideològic: aquells més conservadors es decantaven per productes basats en la promoció de la cultura popular i en cobrir l'agenda de la comunitat, mentre que aquells que estaven més a prop del galleguisme d'esquerres militant nodria de contingut polític i reivindicacions les seves hores de ràdio.

Aquesta divisió de Blanco Rosas (dissenyada fa 9 anys per a un territori que es troba a més de 10.000 kilòmetres de Catalunya) és aplicable al cas català en termes generals, tot i que cal aplicar certs matisos i excepcions a aquesta regla per a comprendre les diferències existents entre els diferents programes de la comunitat.

Tots els programes defensen de manera clara i oberta una sèrie de postures: el galleguisme, la seva defensa militant de la llengua, i la reivindicació de la figura de la dona. A partir d'aquí, les diferències entre les postures, i sobretot, el tractament que es fa dels diferents debats polítics i socials de Galícia, són molt grans.

Una de les principals característiques de la radiofonia gallega a Catalunya és que els seus programes engloben **diferents posicions ideològiques**, ocupant els dos extrems i també posicions més centrades: *A navalla galega* i *Galiza algo máis* formarien part del bàndol de **programes polítics**, aquells que es basen en la política i tenen una línia editorial clara al respecte. *Lonxe da terra* i *Galiza no Vallès* s'aproparien més a la definició de **programes folklòrics**, aquells que no tracten gairebé temes polítics i basen el seu contingut en la cultura popular, i per últim *Galegos no Baix* i *Sempre en Galicia* es situarien en un punt intermedi.

Dins dels **programes polítics** trobem un exemple 'radical' (*A navalla galega*) i un altre més moderat (*Galiza algo máis*). En ambdós casos parlem de projectes identificats amb el nacionalisme gallec, tal com es pot observar tant a la seva iconografia, on mostren *estreleiras*, com en l'ús del terme *Galiza*, propi dels moviments galleguistes d'esquerres.

6.2.1. A navalla galega

A navalla galega defensa de manera oberta una sèrie de postures com el nacionalisme gallec, l'antifeixisme, el feminisme o el marxisme i rebutja amb contundència l'*statu quo* de la Galícia actual i els seus dirigents. La temàtica de les seccions (*fachas, fachas, fachas*) ja indica la línia editorial del programa, que és evident i que en cap moment és ocultada pels seus membres:

“Para nós era basicamente un programa galego feita para xente do país e xente da emigración. Obviamente todas nós somos galeguistas, somos xente comprometidas co país, coa cultura e coa lingua, pero porque entendemos tamén que así é o noso país. Logo cada quen de nós pode ter os seus matices ideolóxicos, pero todas temos en común ese compromiso co país, a cultura e a lingua, e buscamos facer ese tipo de programa e dar espazo a esas voces”

L'oposició frontal a l'actual govern de la Xunta i a l'antic govern espanyol de Rajoy marquen bona part de les seves intervencions, però també critiquen altres institucions com els cossos policials, els sindicats o els mitjans de comunicació de masses. A aquests posicionaments generals cal afegir les constants crítiques a la Xunta per la censura a TVG i els tocs d'atenció al grup polític *En Marea*, del qual diuen que no representa adequadament la visió i els interessos de la comunitat. Unes postures que es conceben com una defensa de Galícia des de l'exterior, allà on es pot parlar de les problemàtiques de manera clara:

“Benvidas, galegas e galegos a A Navalla Galega, programa emigrante ao servizo do país”

Frase inicial dels episodis de *A Navalla Galega*

“Moita folga xeral hai que facer para acabar con esas políticas antisociais, de escravización laboral ás que nos están sometendo o goberno galego e o central”

Extracte de *A Navalla Galega* del 3/5/2018

Tot i així, en el programa es recalca en diferents ocasions que qualsevol idea és benvinguda i que tothom hi pot participar, només ha d'oferir-se. Especialment intensa fou la relació amb Gloria Lago, líder de l'organització *Hablemos Español*, que acostumava a ser la diana de moltes de les bromes del programa (veure 9.1.1).

6.2.2 Galiza algo máis

L'altre exemple de programa polític és *Galiza algo máis*, que comparteix amb *A navalla galega* el refús frontal i constant al govern gallec i les seves polítiques, a més d'autoconcebir-se com a un espai de denúncia exterior:

“Dende o barrio da Bordeta, intenta achegar esta ollada, esta realidade, esta visión galaico-catalana, catalano-galaica, ó conxunto das cousas que están ó noso alrededor, que teñen a ver coa sociedade, coa política, coa cultura, co deporte... **Sempre con esta ollada e visión crítica**”

Extracte de *Galiza algo máis* del 6/4/2019

Tot i aquestes similituds, s'allunya de la defensa explícita de postures marxistes i es centra en la discussió de problemàtiques del país, incloent-hi temes gens tractats a la resta de programes com els desastres mediambientals o l'esport, però que es relacionen amb els missatges contraris al govern de la Xunta:

“Ti deixa que o goberno galego interviña no futbol e aínda pode ser moito pior”

Extracte de *Galiza algo máis* del 30/3/2019

A més, també es comenten notícies d'abast internacional o més anecdòtiques, atorgant certs tocs de magazín. El format *triumvirat* i les diferents postures dels presentadors fa que el calat polític variï segons el conductor:

“Susos pode estar máis ca independencia e Ana Belén non tanto... máis nese aspecto crítico temos unha línia editorial clara.”

Silvio Falcón

Un refús que, tot i argumentar-se amb dades i punts de vista, també es mostra de manera contundent, especialment quan es parla de la figura de Feijóo, del qual es fan moltes al·lusions a la seva relació amb el narcotraficant Marcial Dorado (*“Núñez-Dorado” “narco-xestor”*) i s'efectuen crítiques constants:

“E qué fai o presidente galego nesta treboada? Un día demanda as mesmas competencias que Catalunya e Euskadi, e ao seguinte vai defender a Colón as abascaladas que se lle ocorren ó seu xefe Pablo Casado”.

Extracte de *Galiza algo máis* del 30/3/2019

6.2.3 Lonxe da terra

El cas de *Lonxe da Terra* és el que més s'aproxima a la definició de folklorista de Blanco Rosas: malgrat que la música no ocupa un gran espai de temps, la majoria dels temes tractats són de caràcter popular, ja sigui relacionat amb la gastronomia, les festes tradicionals o les anècdotes sovint relacionades amb la vida rural.

Al programa de Manuel Valdés es parla de Galícia com a entitat pròpia que cal defensar i presumir-ne, tot i que mai es parla d'ella com a país o nació. De fet,

algun dels contertulians es refereixen a Espanya com al seu país, dins del qual ocupa el seu lloc Galícia. L'ús del terme oficial *Galícia* i no la forma *Galiza*, present en la meitat dels programes de la comunitat, fa palès que *Lonxe da terra* s'allunya i molt del nacionalisme present en altres espais.

Una postura més propera al costumisme que és defensada pels seus participants. Les tradicions són reivindicades i s'anima a l'audiència a no perdre algunes de les que estan en perill de desaparèixer, ja que consideren que formen part de la identitat gallega:

“E un orgullo poder falar de libros e poder falar tamén de outras cousas que son rutinas, que son aquelas máis populares, que non son aquelas que ás veces nos queren levar”

Extracte de *Lonxe da Terra*

Les poques crítiques als polítics es fan de manera generalitzada, dirigint-se a tota la classe política i no a accions concretes. De fet, s'acostumen a recalcar alguns aspectes positius en temes on no hi ha un *quòrum* social, de les quals es desprèn un cert suport o com a mínim certa satisfacció amb el rumb actual a Galícia, cosa que no succeeix en cap altre programa. Manuel Valdés va reconèixer en una entrevista que se'n penedia d'haver mostrat certa “tendresa” envers la classe política:

“Sempre apostei pola Ribeira Sacra: o mellor viño era da Ribeira Sacra, as mellores castañas eran da Riberia Sacra, as anécdotas eran da Ribeira Sacra...e case nunca contaba ningunha anécdota mala que puidera pasar na Riberia Sacra, esas mas calaba case sempre. Quizais lle fixen un fraco favor ao non facer certas denuncias que nun pasado tivemos (...) Nós somos máis culpables, tivemos oportunidade de facer denuncia e non a fixemos no seu momento”

Entrevista del Concello de Parada de Sil a Manuel Valdés (Parada do Sil, 2016)

Una idea que es veu reforçada en observar el perfil tant d'entrevistats com de col·laboradors, habitualment pròxims a l'associacionisme oficial i recolzat per les institucions. Com a col·laboradors habituals apareixen Carlos Mandianes (president del **Centro Galego de Barcelona**) i Domingo Balboa (president de la Federació d'associacions gallegues a Catalunya, la **FEGALCAT**). Tot i no ser concebut com el programa d'aquestes entitats, a *Lonxe da terra* s'explica

l'agenda i l'actualitat d'ambdues organitzacions com d'altres amb les quals algun d'ells té relació, com *Alborada* de La Llagosta, *Airiños* de Santa Coloma de Gramenet, la *Irmandade Galega de Rubí*, o *Toxos e Xestas* de Barcelona, obviant la resta del teixit associatiu, més enllà de comptades excepcions, quelcom que també es pot retreure a gairebé tots els altres programes de la comunitat, però en el sentit invers.

Aquesta postura “tancada” també s’observa en les entrevistes, que acostumen a efectuar-se a vells coneguts de Valdés (principalment persones relacionades amb el món del comerç i l’hostaleria) o a persones que tenen alguna mena de relació amb el programa, i no sempre una rellevància gaire especificada.

6.2.4. Galiza no Vallès

El programa de Ràdio Mollet és el més apolític, i un dels pocs que qüestiona la divisió de Blanco Rosas: tot i el pes absolut de la música i l’agenda de la comunitat gallega, no és un espai que es caracteritzi per mostrar opinions polítiques conservadores.

L’absència de mencions polítiques és gairebé absoluta, més enllà de certes llicències a l’hora de descriure biogràficament els artistes en relació a les barreres que puguin trencar, el que deixa entreveure el tarannà progressista de la presentadora, que fou regidora de l’Ajuntament pel PSC:

“(parlant sobre SÉS) Trata temas como a inxusticia social, o feminismo, é unha gran defensora da lingua (...) fai da lingua a súa bandeira, e por iso ten moitos fans e moitos detractores”

Extracte de *Galiza no Vallès* del 21/5/2019

6.2.5. Galegos no Baix

Galegos no Baix és amb *Sempre en Galicia*, els dos programes d’Armando Fernández i Xulio Couxil, i els dos que no es poden col·locar a cap dels dos costats de la radiofonia gallega a Catalunya, ja que utilitzen recursos i discursos d’ambdós. En el cas de *Galegos no Baix*, l’ús de la música és propera a la de *Lonxe da terra*, i els temes costumistes tenen cert protagonisme. Així i tot, el perfil cultural dels entrevistats, encara més marcat que a *Sempre en Galicia*, l’allunya completament dels programes folkloristes.

“Quizáis polos entrevistados Galegos no Baix parezca máis científico. Falamos con investigadores, políticos... Na fin de semana pódese falar con máis gente diversa”.

Xulio Cougil

De la mateixa manera, tampoc el podem incloure dins dels programes polítics, ja que no s’emeten opinions personals polítiques gaire sovint. Només a la secció “Quen che preguntou?”, amb els seus “Me Gusta” i “Non me gusta” es fan crítiques directes a determinades personalitats i accions, i es deixa clara la desafecció amb la política, però aquestes paraules mai van dirigides a un partit o a un grup ideològic en concret.

6.2.6. Sempre en Galicia

Sempre en Galicia és al mateix temps la versió més tradicional i la més política dins dels dos programes d’Armando Fernández i Xulio Cougil, deixant més de banda la vessant cultural. Les tradicions relacionades amb les llegendes i la gastronomia guanyen especial rellevància. Malgrat no poder ser definit com a programa polític, s’aboquen comentaris en aquest sentit: els presentadors mostren indirectament els seus posicionaments, a vegades de manera involuntària. A més, tracta recurrentment problemàtiques de Galícia com l’erosió del paisatge, la desforestació i l’**emigració**, tant en clau passada com present. És en aquests temes on la crítica efectuada és més evident, assenyalant principalment els governs de la Xunta com a responsables.

El galleguisme dels membres del programa no es pot posar en dubte, però és complicat assegurar si també són propers a les idees nacionalistes. L’ús de la paraula *Galicia* i no *Galiza* pot fer pensar en una certa distància respecte a les postures més sobiranistes d’esquerres, però un dels col·laboradors, el catedràtic **Xesús Alonso Montero**, sí que fa una defensa oberta del nacionalisme gallec, del marxisme i de la lluita de la llengua gallega per desfer-se dels prejudicis. Els presentadors donen en ocasions algun cop d’ull a les expressions polítiques, com la frase final a cada episodi “*que a noite sexa o voso descanso, e a rúa a vosa liberdade*” o alguna matisació transcendent:

“O noso país, quero decir, Galicia”.

Extracte del programa *Sempre en Galicia*

Tant a *Galegos no Baix* com a *Sempre en Galicia* la política va ser tractada molt més àmpliament, però els problemes amb la classe dirigent els va fer decidir definir el seu contingut cap a altres direccions:

“O noso propósito sempre foi dar a coñecer cousas interesantes de Galicia de calquera aspecto, hasta políticos, pero en moi poucas ocasións. Os políticos... temos anécdotas boas de políticos. (...) Ós políticos ímoslles pola parte da cultura, de política nada”

Xulio Cougil

6.3. Música

Com a un dels principals vehicles de la seva cultura, la música és una part indispensable dels programes de la comunitat gallega a Catalunya. A diferència del que succeeix amb el debat de temes polítics, tots els programes utilitzen la música, ja sigui com a eina per a separar el programa en seccions o blocs, o atorgant-li una importància cabdal i erigint-la com el principal eix.

L'elecció de les peces i els estils que sonen és una declaració d'intencions en els casos de *Lonxe da terra* i *A navalla galega*. El primer defensa la música tradicional, que en els darrers anys ha perdut terreny respecte a d'altres corrents musicals, i el segon reivindica la música més allunyada dels circuits comercials, tot i que al mateix temps té la secció *A rumboia*, on s'emet música tradicional, una manifestació cultural que també volen abraçar:

“Entendemos que unha cousa é non deixar que unha realidade cultural determinada che teña que orientar cara onde fas o teu traballo, e outra cousa é que non teñamos claro que hai unha cultura propia da que estamos orgullosos. A Rumboia é unha sección da Asociación de Gaiteiras Galegas que se encarga de pór en valor a música tradicional pero saíndo da parte máis folklorista, senón que falando coas persoas, poñendo e valor os instrumentos, a parte patrimonial... Falaron con nós, e nós encantadísimos de incluílo na Navalla porque é unha parte importante da cultura. A cultura e música en galego va máis alá da parte tradicional e folk, pero entendemos que é unha expresión arraigada na cultura como *Dios que te criou* ou *SÉS*. E sobre todo nun momento na que malia se manteña unha imaxe estereotipada do país, o

coñecemento do que implica esa cultura tradicional na sociedade é moi baixo. E en Galiza fálase moito da gaita, pero hai xente que con dúas culleres fai unha festa, e iso tamén hai que poñelo en valor.”

André Mauricio

Que en el programa més allunyat del folklorisme es dediqui una secció de 10 minuts és simptomàtic de la importància de la música tradicional dins de la música gallega. Més enllà del cas de *Lonxe da terra*, la resta d'espais acostumen a barrejar la música tradicional amb d'altres estils, però en diferents proporcions: *Sempre en Galicia* i *Galegos no Baix* prioritzen la música tradicional, *Galicia algo máis* s'obre al pop, el rock o el rap, i *Galiza no Vallès* intercala la música tradicional amb el pop, el rock i l'indie.

Cal remarcar la importància de la tria de la música a l'hora de projectar una imatge concreta a l'imaginari col·lectiu de la comunitat, quelcom del que són conscients tots els impulsors de programes, que en més d'una oportunitat no han de seguir necessàriament els seus gustos personals:

“Non toda a música galega é así, non todo son os grandes éxitos dos anos 70, e por iso intento poñer actualidade da música galega: si SÉS sacou o disco hai un mes pois poñémolo. A miña nai ás veces me recrimina a música, que pode ser tamén máis movida, como a de Ezetaerre. Non todo é o costumismo e as gaitas na música galega. Tampouco son unha gran fan da música de raíz galega. Gústame a música tradicional e vou a concertos e toda esta xente vina, pero na miña casa escoito outras cousas.”

Ana María Pazos

“O outro día Ezetaerre mandounos o seu disco. Pois home, que menos que poñer un tuit, pór o disco no programa. Pero non actuamos como *influencers*, o facemos como xesto de agradecemento de mandarnos o seu disco á radio.”

Silvio Falcón

6.4. Posicionament respecte a les polítiques de la Xunta

Un dels punts on gairebé existeix unitat entre els diferents programes de la comunitat és en la disconformitat respecte a el paper de la Xunta envers l'emigració. Actualment, cap dels programes rep subvenció de la Xunta, tot i que anteriorment sí que ho varen fer, tant amb algunes legislatures populars com amb el bipartit format pel PSdG i el BNG. Malgrat comptar amb la *Secretaría xeral da emigración*, consideren que l'actual govern gallec no assumeix la responsabilitat de potenciar les iniciatives culturals fora de les seves fronteres, ni en l'aspecte econòmic, ni en el logístic:

“Nada! De ahí non nos mandan nin libros. O tema cultural da Xunta respecto a estes programas... cero”

Armando Fernández

A més de la manca de suport explícit, consideren que les polítiques del govern de Feijóo són partidistes i que només reben ajuda aquelles associacions afins:

“Houbo una anécdota que a vivín con Suso: ERGAC pediu en 2009 unha subvención á Xunta, e as cantidades, que eran historicamente de 1.000€ e servían para pagar o *Micro Pechado* e polo tanto, eran finalistas, reducíronse a 200€, que non daban ni para imprimir un número. Feijóo veu para Barcelona, falamos con el en persoa, e ó cabo de 3-4 meses, a subvención a ERGAC volveu a ser de 1.000€. Iso ilustra o funcionamento de todo, e dende entón non se pediu subvencións. O programa é sostible por si mesmo, coa nosa participación, e desligámonos completamente do papel da Xunta, que fai unha colaboración inexistente, ineficaz e incompetente. Se houbera outro goberno na Xunta non descartaríamos pedir novamente subvención? Pois non o descartaríamos”

Silvio Falcón

La majoria de programes recalquen que la situació va millorar ostensiblement amb el bipartit, que entre altres iniciatives va atorgar un premi anual als millors projectes de ràdio i televisió de l'emigració:

“En vez de criticar, imos falar do que pasaba cando gobernaba o PSOE e o BNG. É curioso que cando non gobernaba o PP, convocáronse uns premios de radio e tele na emigración, e nós presentámonos ás dúas edicións. Un ano o Galiza algo máis quedou segundo e tivera unha dotación económica, e outro ano gañou o Barcelona atlántica. Se premiaba e se recoñecía este traballo de activismo. Eu coñecín programas que se facían fora grazas a eses premios, nunha época na que Internet non tiña a capacidade que ten agora.”

Silvio Falcón

“Cando houbo un maior apoio á emigración e ós medios foi na época do bipartito. De feito a ERGAC recibiu un premio por ser un dos mellores programas da emigración, un premio con dotación económica. Houbo unha maior vocación de cubrir e xerar unha situación diferente na emigración. Coa volta do PP, a situación regresou ó estatus anterior, xa non só no que atinxe ós programas de radio, senón ós centros galegos, os cales foron apoiados para facer actividades autoxestionadas e destinadas ós valores fundacionais, pero que co PP volveron a ser extensións das Diputacións.”

André Mauricio

6.5. La ràdio exterior com contrapoder

El malestar amb la situació actual a Galícia, l'oposició frontal al govern de Feijóo i la manca de suport institucional deixen als programes de la comunitat gallega a Catalunya amb un enfocament més polític en un cert estatus de “resistència”. *A navalla galega*, *Galiza algo máis*, i parcialment *Galegos no Baix* i *Sempre en Galicia* es mostren com espais de llibertat informativa en contrast a l'esfera comunicativa gallega, la qual consideren majoritàriament controlada pel poder:

“E tiñamos a idea de facer un programa, un programa en galego e en Barcelona que se saíra un pouco da norma por dúas cousas: a primeira, facer un tipo de programa que sabiamos que non se podía facer no país, lamentablemente, pola situación política e o control dos medios de comunicación. A segunda, facer un programa que se saíra do folklorismo dos programas en galego. Un programa onde se puidera falar con naturalidade, que se puideran dar distintas opinións e tocar outras

cousas que tanto no país como noutra clase de programas non se tocan.”

André Mauricio

Aquesta postura és més evident quan es parla de la TVG. Tot i que alguns programes mantenen intercanvis informatius amb Radio Galega o han aparegut a la TVG (Biel, 2016), el to de protesta envers l'estat de l'ens és especialment actiu des que els seus treballadors protesten per la manca de llibertat informativa amb els #VenresNegro i el moviment #DefendeAGalega, o la desaparició de part de la programació cultural a *Radio Galega*. Una situació que, per a alguns membres de la radiofonia gallega a Catalunya, reforça l'existència necessària de programes fora de Galícia que puguin informar sense pressions mediàtiques:

“O menos os que estamos fora que intentemos dar a mellor información posible”

Extracte del *Galiza algo máis* del 6/4/19

No només es nota la preocupació envers la qualitat de la informació pública gallega en forma de crítica, sinó també en el mateix contingut dels programes, que adopten voluntat de servei públic. La secció *Deporte galego* a *Galiza algo máis* parla de futbol i bàsquet masculí i femení, de Primera Divisió i de categories inferiors, d'handbol, hoquei i altres disciplines amb un ordre jeràrquic i un repartiment de temps propi de qualsevol programa esportiu de la TVG o Radio Galega.

6.6. Pressions i intents de censura

Els programes anteriorment esmenats, aquells que desenvolupen un contingut més polític i crític amb l'estatu quo gallec, han rebut pressions per part de diferents àmbits del panorama polític gallec, fins i tot en el cas de programes 'moderats' com *Sempre en Galicia*.

En *A navalla galega*, la suma d'un programa que feia apologia política d'idees contraposades al govern gallec i la seva emissió en una ràdio amb vincles constitucionalistes va generar tensions:

“Toda esta xente vencellada a *Hablemos Español*, *Galicia Bilingue*, parte dos contactos do PP, de SCC... sabemos que estiveron forzando para

que o programa deixara de emitirse, pero que en todo caso, era algo con que nós contábamos previamente, porque xa sabemos como funciona a realidade eiquí. Pero claro, sabíamos que era un tema inevitable, porque si que había presións de esa xente de extrema dereita, o caso máis concreto o de Gloria Lago, que chamaba directamente ó director do medio.”

André Mauricio

Els espais dirigits per Armando Fernández i Xulio Cougil (*Sempre en Galicia i Galegos no Baix*) apostaven decididament pel tractament polític durant els seus primers anys, però amb el pas del temps es va diluir degut a les pressions dels líders polítics que no acabaven contents amb les entrevistes realitzades:

“Eu fixen a entrevista (al president de la Xunta Manuel Fraga) substituindo a Xosefina. Pedíalle do seu proxecto, pero comezou a falar mal do BNG, a darlle paus ós socialistas, e eu lle insistía en que falara do que propoñía el para os galegos. El seguía...e díxenlle a técnica, que era unha rapaza, que fixera arriba e abaixo co canal para que semellara que había como raias na comunicación, que había problemas técnicos. Cortamos a comunicación dicíndolle que tiñamos problemas na comunicación e que lle íamos chamar nuns minutiños. E non chamei. O xefe de prensa chamou dicíndonos que “non sabedes con quen os estades metendo. Como vuelva usted a llamar no tendrá entrevista con Don Manuel”. E quen lle dixo que eu quería máis entrevistas con Don Manuel, de qué vai vostede!”

Xulio Cougil

Aquestes experiències mostren com els polítics gallecs estan pendents d'allò que es comenta a la radiofonia de la comunitat gallega. Parlem de programes que a més de gaudir d'un cert èxit dins dels guarismes de la ràdio local, són majoritàriament longeus, dues característiques que fan que els programes de la comunitat gallega siguin molt **ben valorats** a les respectives direccions.

A aquests factors cal afegir la capacitat d'**atraure convidats importants** dins de l'esfera gallega. Al llarg del seu recorregut, tots els programes han gaudit d'entrevistes i suports de persones que a priori tindrien un *caché* massa elevat com per a participar-hi. A *Lonxe da terra* han passat personalitats tan importants a la història de la música gallega com Luz Casal, Carlos Núñez, Ana Kiro o Juan Pardo, a *Sempre en Galicia* varen parlar presidents gallecs i

alcaldes de les principals ciutats, *Galiza algo máis* rep el suport habitual a Twitter de Suso de Toro o la política Ana Miranda, i la resta de programes també han pogut tenir en antena a figures influents en algun àmbit de la societat gallega. De fet, alguns han aparegut en més d'un programa, com la cantautora SÉS o el reconegut grup Luar Na Lubre.

Si són programes d'audiències modestes, com s'explica aquesta capacitat d'atracció? Hi ha diferents raons, i a cada persona li pot afectar una d'elles o diverses a la vegada. Per una banda, existeix una **connexió sentimental**: l'emigració com a fenomen cultural inherent a la condició de Galícia, el reconeixement dels programes de l'emigració com a actors de la vida cultural gallega a l'estranger i amb els quals s'ha de col·laborar perquè fan una feina important i necessària. Per una altra, aquests programes representen a **un grup de la població al qual no es pot arribar massivament** emprant els mitjans de masses d'àmbit gallec (un gallec a Catalunya difícilment veurà la TVG, tot i ho pugui fer des de fa uns anys) i que, en canvi, si que pot consumir la radiofonia de la seva comunitat.

L'altra raó, i en molts casos la més poderosa, és la importància que tenen les comunitats d'emigrats, tant pel seu número, com per la seva capacitat d'influir als moviments socials i polítics a Galícia. **Hi ha més de 500.000 gallecs que viuen fora dels seus límits**: el 16% de les persones amb dret a vot a les darreres eleccions gallegues eren emigrants (Taboada, 2016). Per si no n'hi hagués prou, les noves tecnologies han provocat que **bona part de les audiències d'aquests programes provinguin de la pròpia Galícia**, fent que aquests corrents d'opinió es puguin transmetre amb certa facilitat. Tot allò que es parla al exterior és mirat a l'interior amb lupa, ja que pot arribar a transcendir perfectament.

Els diferents responsables, que en el menor dels casos duen una dècada de ràdio a la seva esquena, llegeixen aquestes pressions com una demostració de com malgrat tenir audiències modestes, **són capaços d'arribar a altes esferes i d'influir en l'opinió pública**:

“A pesar de ser un programa novo e ter unha difusión moi limitada, nos pareceu moi salientable o feito de que alguén se preocupara de que non tiveramos voz cando se trataba dun programa galego que se facía nunha radio barrial de Cataluña. Nin sequera de Radio Teletaxi, que se escoita en toda Cataluña.”

André Mauricio

“Anécdotas da radio hai moitas, e hai algunhas coas que notas o poder que tes na comunicación, e o poder que existe na radio. Unha persoa

que domine o medio é capaz de dominalo ó seu xeito. (...) Temos un poder que é difícil de superar. Se queres fundir a unha persoa fúndela, e se a queres levantar a levantas. Si ti queres falar mal de alguén, faslle falar dun xeito determinado e o fundes.”

Xulio Cougil

6.7. Voluntarisme i activisme

Un factor clau per a entendre les característiques i l'evolució històrica de la ràdio gallega a Catalunya és el caràcter voluntari dels seus impulsors. L'únic programa que rep algun ingrés per la seva activitat és *Lonxe da terra*, que emet diferents *cunyes* al llarg de l'emissió. La resta finalitzen els seus exercicis a zero, o en la majoria dels casos, amb un balanç econòmic negatiu.

Tots els programes coincideixen en què dur a terme un projecte d'aquestes característiques comporta un sacrifici personal important: els horaris d'emissió i gravació no són els més adients i les recompenses, inexistents. Als anys 90 i principis dels 2000 la radiofonia gallega va patir una davallada important degut a la coincidència de dos fenòmens negatius: la crisi de les ràdios locals catalanes i la manca de relleu als programes de la comunitat gallega:

“Desaparecieron algúns deles. O *Barcelona atlántica*, que é o programa que facía eu, deixou de facerse porque tiven que marchar a Bruxelas, e ademais había problemas de horarios nos estudos, xa que non se podía gravar pola tarde, e a xente que traballa evidentemente non pode gravar no mediodía. Outro programa era *Aturuxos*, que logo se chamou *Aturuxos bola extra*, dirixíano Alberte Montes, que tiña outras inquiredanzas e saídas profesionais e tívono que deixar. Os membros de ERGAC que quedamos sen programa decidimos entrar en *Galiza algo máis* para que Suso non se queimara, evitar a ausencia de relevo, e montamos esta cousa a tres”

Silvio Falcón, parlant dels antics programes d'ERGAC

“Ía un ecosistema importante de radios de barrio, en toda Cataluña e especificamente Barcelona. As radios estaban fortemente subvencionadas, e iso permitía que nós noutras épocas anteriores participamos noutros programas en galego. Era relativamente fácil desenvolver un programa, só había que topar unha emisora e un espazo. A medida que se perderen as subvencións, as emisoras pouco a pouco tiveron que prescindir dos programas que se facían

gratuitamente e empezar a optar por outros modelos, programas con publicidade de pago ou senón cobrar á xente por facer un determinado tempo de radio, que pode ser dende cen euros a catrocentos por facer unha hora á semana.”

André Mauricio

La pèrdua d'espais radiofònics i per tant de programes va obligar a una reestructuració profunda, reduint-se el nombre de projectes a més de la meitat. En alguns casos, com el d'ERGAC, va decidir ajuntar forces en un únic programa, *Galiza algo máis*, quan l'any 2008 formaven part de l'entitat sis programes diferents:⁷

“ERGAC é unha das asociacións históricas do asociacionismo galego en Barcelona, e formou parte de movementos como o *Nunca Máis*, o Rede.cat, cando xurdiu a AGCB, ERGAC colaborou na súa creación (...) A traxectoria histórica de ERGAC gárdase dalgún xeito no *Galiza algo máis*, que é un programa histórico que leva moitos anos. Non é que ERGAC se fixera pequena senón que cambiou o contexto da radio e da comunidade.”

Silvio Falcón

Galiza algo máis no va ser el primer programa a apostar pel format triumvirat, sinó que *Galegos no Vallès* ja el va adoptar un any abans per les mateixes raons: la manca d'estabilitat a la direcció obliga a agafar el càrrec a persones que no tenen l'experiència o la disponibilitat necessària. Els presentadors de *programes d'entitat* com el mateix *Gallegos no Vallès*, *Sempre en Galicia* i *Galegos no Baix* asseguren no tenir pràcticament suport de les seves associacions, quelcom que els produeix una certa frustració:

“Este ano estou a preparar as oposicións, e dixen que si non atopaban a ningúen eu tiraba co programa, e non fixeron o esforzo de atopar a alguén.”

Ana María Pazos

“Non aportan nada. A posibilidade que teñen de empregar o medio... poderían ter unha sensibilidade, mercar 4-5 CD ó ano ou pagar o aparcadoiro. E nin iso fan. Eles saben que o que facemos é algo bo para eles, e de feito publícano nas revistas, pero fáltales que igual que poñen 1000 euros para os rapaces coa gaita o poñan para nós. E eu penso en

---

⁷ Revista *A Micro Pechado* nº100 (2010). Barcelona: ERGAC

si os que van vir detrás de nós van ter este altruísmo para poder continuar o programa.”

Xulio Cougil

La sensació global és de falta de suport per part de totes les institucions i estaments. Els programes es mantenen única i exclusivament per l'esforç de presentadors, col·laboradors, i en alguns casos, les emissores. Els entrevistats esgrimeixen el sentit de la responsabilitat, l'activisme o la satisfacció personal en realitzar aquests programes com a principals raons per a dur-los a terme:

“Es que todo depende de la buena voluntad de la gente. Hace tres años que la persona que estaba a cargo del programa marchó y nos repartimos entre tres, Susana, Iván y Marc y yo, y eran tres programas diferentes. Los chicos cayeron, cayó Susana y me quedé yo sola. (...) **Vamos a perder a historia? Pois non. Por iso estamos aquí aguantando.**”

Ana María Pazos

“É complicado facer este tipo de iniciativas: nós facemos o programa sábados de 17 a 18, un horario que complica facer outras cousas ese mesmo día. **É activismo**, non é profesional nin nada, facémolo porque nos gusta, botámoslle moitas horas. Se Carlos non pode ter a entrevista pois non pasa nada, e se eu non podo buscar unha música súper nova non a podo traer e xa está”

Silvio Falcón

6.8. Llengua

L'ús del gallec és majoritari a tots els programes. Això es pot deure a diferents factors com l'**origen** de la majoria dels impulsors de programes (que provenen de les províncies interiors, i per tant, de zones gallegoparlants), i la relació directa entre la defensa de la cultura gallega i la promoció de la seva llengua, que es troba en un greu procés de substitució, en especial entre els més joves. L'ús del gallec és en si una reivindicació en defensa d'un idioma amenaçat, però no necessàriament ha d'haver-hi un rerefons en la tria del gallec: com es posa en relleu al punt 2.1., l'IDESCAT calcula que més de 2.000 persones empren el gallec com a llengua habitual a Catalunya, i és el cas d'alguns dels membres dels programes:

“A que máis o galego con diferenza cun 20-30%, o catalán na mesma cantidade, despois o castelán un pouco menos, un 10%... o inglés tamén un 10%, serbio un 5%. Saio cunha rapaza serbia. Aquí con moita diferenza o castelán é a lingua que menos utilizo, incluso menos que inglés (...) Ata hai uns anos, a cuarta lingua materna máis falada en Barcelona era o galego. Hoxe en día é a sétima ou a oitava, pero aínda é representativa”

André Mauricio

“No meu caso, toda a miña familia é galegofalante, pero na miña vida todo é bastante máis complicado, porque coa miña parella falo castelán, no traballo e nas clases que dou na universidade falo en catalán, pero cos meus pais e máis o meu irmán falo en galego. Pór porcentaxes é complicado, falo todo á vez pero con diferentes grupos de persoas. As tres linguas son para min igual de operativas, síntome igual de cómodo nas tres. O castelán pode ser a que menos utilice, pero as tres son habituais”

Silvio Falcón

En d'altres casos, l'ús del gallec pot servir per a mantenir el contacte amb l'idioma per a parlants nadius que no l'emprin habitualment o per als *neofalantes*, persones que han après l'idioma durant la seva vida, i que per tant necessiten mantenir un contacte habitual per a no perdre habilitats:

“En parte lo hago por eso, por mantener el contacto con aquello y para practicar el idioma, porque si no lo olvidaría del todo. (...) De hecho, en mi casa no se habla gallego, mi madre es andaluza, y no tengo posibilidad de usar el idioma habitualmente.”

Ana María Pazos

Un dels grans dubtes que existien durant l'època inicial de la radiofonia gallega a Catalunya era veure si la gran dialectalització del gallec no podia provocar problemes d'entesa, o que simplement una part de la comunitat no se sentís identificada i interpel·lada per les formes lingüístiques emprades per una altra:

“Me aria la duda de si los gallegos responderían a esa radio directa, participativa, con acento gallego, de pueblo, donde la palabra helecho se debería pronunciar como “fento”, “feito” o “folgueira” sin dejar de ser correcta cada una de ellas.”⁸

Revista “Lo Nuestro” Especial 25è aniversari *Ràdio Teletaxi* (2007)

Unes preocupacions que a llarg termini s’han esvaït: els programes no utilitzen gaires dialectalismes i empen un lèxic majoritàriament pròxim a l’estàndard. Les principals diferències isoglòsiques com *muíto/moito*, *colliu/colleu* o l’ús del fenomen de la *gheada* no generen dificultats a l’hora de comprendre el discurs. De fet, alguns comentaris deixats a programes com *Galiza algo máis* demostren que la intel·ligibilitat va més enllà de Galícia, com per exemple aquest missatge provinent del Brasil amb un marcat contingut reintegracionista, el moviment que defensa que gallec i portuguès són dues formes d’expressar la mateixa llengua:

“Olá meu caros, somos um grupo de divulgação da luso-galaicofonia. os brasileiros ainda estão descobrindo a Galiza e toda a sua história e os processos sócio-políticos e linguísticos que fazem a cada dia o galego (que é parte do nosso idioma) reduzir o número de falantes. Por isso fazemos com muito gosto a divulgação de canais, videos, textos, áudios, textos e programas de tv e radiofônicos que divulguem a nossa língua na variante galega. **Pois sem a Galiza não haveria as falas galegas pelo mundo, desde a Galiza ao Timor-Lesta falamos o mesmo idioma com várias cores e sotaques.**”

Comentari de Cristian Sallés al *Galiza algo máis* del 13/10/18

El castellà és present ocasionalment en tots els programes: en alguns només es parla en casos excepcionals, i en d’altres és relativament habitual la participació d’algun col·laborador o entrevistat en llengua castellana. En qualsevol cas, sempre que existeix la possibilitat d’escollir, s’utilitza el gallec com a llengua de comunicació. En canvi, en espais com *Lonxe da terra* o *Galiza no Vallès*, s’inclou sovint alguna peça musical en castellà o s’entrevista alguna artista que canta habitualment en aquesta llengua. Quan succeeix això, s’intenta reforçar el compromís i la *galeguidade* del protagonista, destacant altres qualitats que demostrin la seva estima per la cultura de la terra.

---

⁸ Revista *Lo Nuestro Especial 25è aniversari* (2007). Barcelona: Radio Teletaxi.

Recuperat de:

https://www.radioteletaxi.com/Imágenes/image/revistas/lo_nuestro_especial.pdf

El debat lingüístic i la situació del gallec és un tema força comentat als programes, especialment en aquells més polítics. Les polítiques del govern gallec, les dificultats per atreure els parlants joves, la necessitat de reinventar-se, i l'estigma passat i present respecte l'ús del gallec són alguns dels focus principals que es comenten:

“entón as rapazas verían que falaba galego, e se falaba galego chegarían á conclusión de que era galegofalante, polo tanto, como o galego non é o idioma de Galicia, era o idioma da nación sociolóxica dos pobres, non quería que se viran os meus zarrapos idiomáticos. Prefería pasar por parvo que pasar por pobre”

Xesús Alonso Montero al *Sempre en Galicia* del 23/3/19

6.9. Relacions entre la comunitat i els diferents programes

Les notables diferències entre els punts de vista dels diferents programes també són presents en les relacions entre el teixit associatiu de la comunitat gallega a Catalunya. A grans trets, existeixen tres grans sectors: el de l'**associacionisme oficial**, encapçalat pel Centro Galego i que és representat radiofònicament per *Lonxe da terra*, l'**associacionisme establert**, format per principalment per aquelles entitats que es van crear als anys 70 i 80 a ciutats de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (*Casa Galega de l'Hospitalet*, *Airiños da Nosa Terra*, *Irmandade A Nosa Galiza*, *Asociación Rosalía de Castro*) i que compta amb *Sempre en Galicia*, *Galegos no Baix* i *Galiza no Vallès*, i per últim l'**associacionisme alternatiu**, encapçalat per l'ACGB i que compta amb programes com *A navalla galega* i en bona part *Galiza algo máis*.

Les relacions entre l'associacionisme oficial i l'alternatiu estan trencades des de fa temps, ja que, com s'ha expressat en punts anteriors, els seus posicionaments són pràcticament oposats:

“A actividade está moi reducida a polos máis alternativos, mentres que os centros galegos están controlados polo poder, e é algo que para todas nós é imperdoable. No Centro Galego fálase castelán, cando durante máis de 100 anos foi un referente da emigración, e agora só é un foco de expresión dun partido que se encarga de ir en contra do país”

André Mauricio

“Representan a outra maneira de facer activismo, de outra xeración con outros intereses. Non me representa a min ir a un local a ver a TVG ou xogar ó domino. E non teño nada contra a TVG, ou si, e sobre todo non teño nada contra o dominó, ou tocar a gaita. A min no me interesa iso”

Silvio Falcón, referint-se al Centro Galego

Aquest front de batalla també es juga a les ràdios, on els programes de l'associacionisme oficial fan com si l'alternatiu no existís, el mateix que succeeix en el sentit contrari. En les agendes només acostumen a figurar les activitats d'aquelles entitats afins o amb les quals hi ha una relació mínimament cordial: a *Lonxe da terra* mai es fa menció d'activitats de l'ACGB, i a *A navalla galega* mai es parla del Centro Galego. Una situació que ve de molt lluny:

“Están os que pasan de todo e non queren saber nada das entidades, que serían a xente que está no Ateneu Roig, a ACGB. Que por mi ben, e ademais eu coñezo e eu vou a actividades que fan. Despois están as entidades e actividades que dependen do Centro Galego de Barcelona, e logo as outras como nós, *Saudade...*(...) Participamos en actividades con xente de todos lados. Cando Cornellà fai unha festa e nos invitan vamos, ou cando vai Luar Na Lubre a facer un concerto onde sexa tamén imos. Pero si que no pasado houbo moitas rencillas e aínda hai xente que as mantén”

Ana María Pazos

Tot i no tenir cap mena de col·laboració, la majoria de programes mantenen una relació basada en el respecte cap a les propostes dels altres, amb l'excepció de *Lonxe da Terra*, que no deixa indiferent a cap dels seus companys:

“Manuél Valdés é a figura clave na radio en galego aquí en Cataluña e fixo moita radio. Radio Miramar, Radio Teletaxi e agora non sei. A Manolo coñéceo todo o mundo. É o referente.”

Ana María Pazos

“Nós nos alexamos de certos programas galegos que teñen publicidade, porque nós non lle dicimos a tal restaurante que poña 200€ para facer publicidade. Non dependemos diso, e como non temos esa dependencia

non o demandamos. (...) E non me gusta que nos comparan. Dinno: que hai un programa.. que se chama... Lonxe da Terra, de Manuel Valdés, que antes facíano e agora vólveno a facer, que eu respeto, pero que non comparto a súa maneira de facer. Nós diferenciámonos moito porque buscamos outro tipo de información”

Xulio Cougil

Els programes de ràdio, per tant, **representen fidelment l’escenari fragmentat de l’associacionisme gallec**, que des de fa dècades està format per associacions relativament petites que formen aliances amb d’altres més properes ideològica i geogràficament. Aquest ecosistema garanteix per una banda la representació de la pluralitat d’idees dins de la comunitat, però al mateix temps dilueix la seva capacitat de concentració i de presència a la societat.

6.10. Audiència

Calcular l’audiència i l’impacte real de la radiofonia gallega a Catalunya és impossible, ja que les ràdios locals no compten amb mesuradors fiables d’audiència, i no es pot saber quin percentatge aporten les descàrregues de les diferents xarxes socials i plataformes de *podcasting*. Els responsables dels programes es mostren satisfets amb les quotes que assoleixen els seus programes, amb xifres superiors a la mitjana de les seves respectives emissores:

“As escoitas son pequenas, como moito cen, pero a maioría de programas de Sants3Ràdio non chegan a isos números”.

Silvio Falcón

“Nós non o planeábamos como prioridade, entendíamos que o proceso de consolidación de audiencia era a medio prazo. Si que estábamos moi contentos porque dende o comezo tiñamos unha acogida moito mellor do planeado en canto a descargas no Ivoox e iTunes. Entre todas estatísticas podíannos escoitar unhas 2.000 persoas entre directo e os podcast.”

André Mauricio

“Eu comentáballe antes que entre os dous programas debemos chegar ós 2.000”

“É que non temos maneira de sabelo.... No blog tiña dous constancias de visitas e perdéronseme.”

Armando Fernández i Xulio Cougil

Els **avenços tecnològics** han suposat una revolució per a la ràdio, especialment per a la local, que ha passat de **dirigir-se únicament al seu poble o ciutat** per a fer-ho potencialment a tot el globus terraqüi. Aquesta possibilitat és especialment profitosa per als programes de l'emigració, que poden interactuar directament amb la terra d'origen, on també poden ser escoltats. Una multiplicació de les oportunitats que ha permès que la radiofonia gallega a Catalunya s'obri al món, i al mateix temps també tracti temàtiques més globals, o fins i tot d'altres relacionades amb la diàspora gallega a escala mundial. L'impacte de les possibilitats tecnològiques ha estat vital per a la dinamització d'aquests espais, que en molts casos ja prioritzen la seva vida *online* que no pas la seva emissió analògica i dirigida al municipi. En tots els programes, el pes de l'audiència fora de l'Estat està entre el **10 i el 35%** de l'audiència total, provinent sobretot de Brasil, Veneçuela, Estats Units i (sorprenentment) el Japó:

“Con isto das novas tecnoloxías escóitannos moita xente, incluso de Venezuela e Arxentina, sobre todo dende Arxentina. Hai unha zona, Avellaneda, onde se ve que hai moitos galegos e mándannos saúdos habitualmente. (...) A semana pasada faláronnos de Canadá, sendo unha hora diferente, pero nos escoitan por podcast.”

Xulio Cougil

Del 65-90% restant, no es pot calcular quina part prové de Catalunya, quina de Galícia i quina de la resta de Comunitats Autònomes, però els participants dels programes estan convençuts de què la proporció entre oïdors gallecs i catalans és avui en dia molt igualada, fins i tot decantada per al bàndol gallec.

Aquest fenomen es repeteix en la resta de programes de la comunitat gallega a l'exterior. A Londres, les estadístiques del podcast gallec *Té con gotas* demostra que hi ha més descàrregues des d'Espanya (gallecs) que no pas del Regne Unit, d'on és originari el projecte. Les noves tecnologies i la

familiarització de la societat pels formats *podcast* han fet que els programes de l'emigració passin a ser **més escoltats a Galícia que al seu territori original**.

“A maioría (de l'audiència) de fora do estado. Había xente dentro do estado, imaxinamos que de Galicia tamén. Pero nós tiñamos a vocación de que a emigración no mundo ten un nexa en común, e falamos para darlle voz a xente doutros países, e que non fora só un tema de emigración galega en Cataluña, senón que calquera emigrante do Mundo se puidera sentir identificado.”

André Mauricio

6.11. Els canvis socials i les noves formes de consum a la comunitat

L'aparició de les noves tecnologies ha provocat la reducció de les barreres i les distàncies, quelcom que ha permès un abast major de la radiofonia gallega a Catalunya. Al mateix temps, però, això també ha provocat una pèrdua d'influència i d'atractiu envers la mateixa comunitat. Tal com expliquen els entrevistats, la radiofonia gallega a Catalunya neix com a resposta a la necessitat de preservar la identitat i cultura gallega amb la qual es van criar els emigrats. Els programes de ràdio eren una forma de consumir aquestes expressions, de mantenir-se informat d'allò que succeïa a Galícia i dels pròxims esdeveniments de les associacions de la comunitat.

L'aparició d'Internet ha fet que aquests tres supòsits siguin fàcilment adquiribles sense la necessitat de ser un simple oïdor que no decideix cada cançó que escolta o els temes que es tracten. A més a més, la possibilitat de parlar constantment amb els familiars i/o amics que encara viuen a Galícia fa que qui vulgui seguir “cultivant” la seva cultura i llengua originària no necessiti els programes de ràdio, ni tan sols de les entitats, abans imprescindibles en el teixit social.

A aquests canvis globals en l'organització social, cal afegir **l'evolució demogràfica de la comunitat gallega**, cada cop més envellida, i sobretot, més diluïda geogràficament, i per tant més aïllada. Les característiques de l'emigració han variat de manera radical: anteriorment es desplaçaven famílies senceres, moltes d'elles criades en un entorn absolutament gallegoparlant, persones no qualificades que provenien de zones concretes de Galícia i es dirigien a barris dormitori de Barcelona. Tot això en un context on les diferents comunitats emigrades del conjunt eren majoria en molts barris i van impregnar les seves tradicions a la idiosincràsia barcelonina. Els gallecs, parlants d'una llengua que només ells mateixos empraven, necessitaven trobar companys i

referents en una terra nova. Les formes de relació, molt vinculades a les associacions i a les xarxes d'ajuda entre "paisans", feien que els gallecs, com a mínim durant els seus primers anys d'estada, es relacionessin entre ells, reforçant encara més aquests vincles:

"Todo isto non é como cando viñamos nós. Cando viñamos nós necesitábamos seguir falando galego, e as novas xeracións viven aquí, e poden entender o galego, pero non o precisan. Nós en cambio necesítamolo, porque eu cando salgo de aquí, sento satisfacción, síntome a gusto."

Armando Fernández

Ara el perfil habitual és el d'una persona jove que acostuma a traslladar-se sol, que parli gallec o castellà conviu en un entorn bilingüe (o disglòsic en favor al castellà) i que arriba buscant millors sortides professionals, i que per tant arriba a Catalunya per voluntat pròpia. La presència de la cultura gallega és inferior a la de fa dècades, les associacions ara són eines secundàries en un món on la gent jove es troba i es coneix mitjançant les xarxes socials, i **les identitats** (nacional, cultural, sexual, de gènere) **són molt més complexes i compartides**. Aquesta persona no mantindrà cap vincle amb la comunitat gallega a no ser que ho busqui de manera decidida per iniciativa personal.

"Eu creo que a esencia galega como a había antes, como podían ter os teus avós perdeuse, e se se mantén e pola xente que estamos por aquí, que somos os de sempre. Agora a xente que emigra non ten moita necesidade de sentirse dentro da súa comunidade. É certo que pode haber un certo afloramento, porque os cataláns son cataláns, os irlandeses son irlandeses, e eu que son? Pois eu son galego! Pero é unha mágoa: eu cheguei a Barcelona cun montón de problemas e pensei que nos tempos do meu pai, que tamén foi emigrante, chegabas a un sitio, ías a comunidade galega e eles xa cho explicaban todos. Lémbrome que a 1ª noite fóronme a recoller o aeroporto. Un galego veu co seu coche a recollerme e levarme a casa, eu non coñecía de nada ese galego, pero eu era un galego que chegaba a Barcelona e había que axudalo. (...) Hai unha diferenza moi grande entre o que era emigrar antes e o de agora, que en moitos casos está máis ligado a buscar novas experiencias, como que dicir que emigras é feo. E nótase moitísimo na comunidade galega"

Carlos Vieito

La situació no és gaire millor amb els membres de la segona i tercera generació: molts progenitors decideixen no ensenyar el gallec als seus fills, que ja de per si difícilment podran fer-ne ús fora de casa si no s'apunten a alguna entitat, quelcom cada cop més inusual:

“Ese é un dos aspectos clave da situación da comunidade, ver que os xoves non van. Eu o primeiro que fixen en chegar a Barcelona foi ir ó Centro Galego, e cando vin o que había marchei (...) Agora a xente da comunidade ten outros perfís, outros intereses, xoga a fútbol gaélico e fai outras actividades, e a radio está máis ligada a un mundo anterior.”

Carlos Vieito

“Estase a dar un proceso de substitución, porque somos persoas de características diferentes. Esa xeración viviu aquí toda a vida nuns barrios, nuns barrios xuntos, entre eles facendo centros galegos, agrupacións culturais... agora hai a mesma cantidade de galegos pero que veñen sós, que van a casa a ver ós pais unha vez ó mes, que falan cada día cos amigos do pobo polo WhastApp, as perspectivas de futuro e incluso a organización familiar e moi diferente. Hai un impacto nos modos de vida que transforma o asociacionismo. Que veña un galego de Barcelona de 35 anos e participe no programa é bastante plausible. Pero que monte con outros colegas un centro galego é imposible, e que se asocie nun centro galego é case imposible.”

Silvio Falcón

S'observa per tant una escletxa generacional important: la generació que forma part de la gran emigració gallega continua molt vinculada a la identitat i cultura pròpies, a la qual consideren un patrimoni comú, mentre que bona part de les generacions més joves han deixat de banda l'associacionisme, estan plenament integrats i només els galleguistes més actius cerquen el manteniment de les expressions culturals gallegues a Catalunya. Això és palès als programes de ràdio: **els més veterans són concebuts com a vehicles de transmissió de les expressions culturals populars, mentre que els programes amb una mitjana d'edat inferior estan concebuts com a espais reivindicatius i de promoció cultural.**

“Nós somos persoas diferentes: hoxe en día **o importante xa non é tanto loitar contra emigración senón contra a posibilidade de non retorno.** Calquera persoa pode pasar un ano, dous o vivir fora eternamente. **O problema é que non temos posibilidade de volver, porque temos un país nunha situación socioeconómica límite,**

cunha dependencia ao Estado español que nos impide desenvolvernos. O problema da emigración e o problema de Galiza. Non é que haxa emigración en Galiza pola crise, é que un fenómeno que sofremos dende hai 300 anos. Hoxe en día todas temos **identidades múltiples**, todas nos xuntamos e relacionamos de diferentes maneiras, e a emigración vive presa diso. Isto o sofre o tecido asociativo máis arcaico, que si tivera avanzado xuntamente coa sociedade aínda tería moita máis vida da que ten.”

André Mauricio

6.12 Perspectives de futur

Malgrat la pèrdua de població gallega a Catalunya, els impulsors de programes de ràdio són optimistes amb el futur del desenvolupament cultural de la comunitat, que consideren que tot i els canvis socials i el traspàs generacional sabrà trobar maneres de seguir present:

“Eu lle vexo un futuro bo, en tanto que pasa algo malo, que continua a haber xente galega fora da súa terra. Iso fará necesario ter expresións mediáticas en galego, e seguirán existindo. Poderán haber momentos mellores o piores, pero mentres siga habendo xente fora imos seguir tendo esas redes de expresións, que son formas naturais de comunicación de determinados colectivos.”

André Mauricio

La principal preocupació pels *programes d'entitat* és el relleu a mig termini, en part per la manca d'implicació d'institucions i entitats, que no col·laboren en la recerca de noves cares que puguin substituir els actuals presentadors quants aquests ja no hi siguin i que puguin adaptar-se als nous temps:

“Eu son optimista. Que ó mellor non son tan seguidos... pero seguirán a haber, porque o teu avó o a túa nai che dirá “por qué non fas un programa?” e se non son dúas horas será unha. (...) E nós o que estamos facendo e buscar alguén novo que nos sustitúa, e por qué non, que lle dea unha volta ó programa.”

Armando Fernández

7. Conclusions

Galícia pateix des de fa 300 anys un procés de migració constant. Un fenomen que entre moltes altres conseqüències, ha provocat que part del desenvolupament cultural i identitari gallec hagi sigut desenvolupat fora de les seves fronteres, especialment durant les dues principals fases de l'emigració: la segona i la tercera.

La radiofonia és una de les eines més emprades per les comunitats d'emigrats. Durant la segona fase de l'emigració, que concentra el darrer terç del Segle XIX i el primer del Segle XX, les comunitats gallegues es van dirigir principalment a Llatinoamèrica, i van crear associacions que s'encarreguessin d'agrupar els membres de les respectives comunitats per fer l'adaptació el més senzilla possible. Els gallecs tenien una identitat i una cultura marcadament diferent de la de la terra d'adopció, i necessitaven mantenir les seves formes d'expressió. Per aquest motiu, es van crear les revistes, i posteriorment els programes de ràdio, alguns creats i dirigits per les mateixes associacions, altres fruit d'iniciatives individuals. A Argentina, el principal focus d'emigració gallega al món, amb centenars de milers desplaçats, la radiofonia gallega va gaudir d'un gran èxit. Marcada pel context de la Guerra Civil Española, no només va servir per a mantenir la cultura gallega a 10.000 km de distància, sinó que també part dels seus programes exercien d'altaveu als exiliats polítics del franquisme.

A Catalunya la principal onada d'emigrats gallecs no va arribar fins als anys 50, 60 i 70. La comunitat gallega a Catalunya comptava amb certs paral·lelismes respecte a la d'Argentina (sorgida de pobles i comarques concretes i instal·lada en zones i barris concrets), però també algunes diferències que el feien especial: per una banda, no existia una diversificació associativa tan gran, els emigrats provenien majoritàriament de la Galícia interior i rural (i per tant, la que no tenia gairebé cap mena de contacte amb la cultura castellana), el protagonisme de la dona i la concentració en pocs destins de la perifèria de Barcelona.

La dictadura franquista va fer que el naixement d'una radiofonia pròpia no sorgís fins als 80. El 1973 va aparèixer el primer programa de ràdio de la comunitat gallega, però no va ser fins a gairebé una dècada després que es van crear més projectes. Des de llavors, però, s'ha convertit en el principal focus de la radiofonia a la Galícia exterior: aproximadament una vintena de projectes han aparegut a les ones, amb la intenció de mantenir viva la llengua i cultura pròpia en un territori diferent del seu, posar en contacte als diferents membres de la comunitat i mostrar a la terra d'acollida les seves manifestacions tradicionals. Els programes de la comunitat gallega a Catalunya reuneixen una sèrie de característiques formals que els fan reconeixibles i els apropen força a la tradició argentina: la seva periodicitat és setmanal i duren entre una i dues

hores. Tots s'emeten a ràdios locals modestes, on han aconseguit aquest espai, sigui perquè l'han demanat o se'ls hi ha proposat. La principal diferència recau en el poc pes de les associacions, que només són els responsables directes de tres dels sis programes, però que sobretot, en cap d'ells actua de manera explícita, sinó que dóna llibertat total als seus responsables. Parlem de productes nascuts del **voluntarisme** i l'**amateurisme** que (amb l'excepció de *Lonxe da terra*) no generen cap mena d'ingressos, sinó que fins i tot generen despeses als seus impulsors. La majoria dels col·laboradors han format part d'experiències radiofòniques similars amb anterioritat i alguns porten des dels anys 80 participant en diferents projectes, fet que demostra que la radiofonia és liderada per un grup petit de persones disposta a col·laborar amb qui sigui per mantenir viva la ràdio gallega a Catalunya.

Tot i aquestes problemàtiques, cal posar en relleu la **dilatada trajectòria** de bona part dels programes i dels seus participants, ja que quatre d'aquests tenen **més de vint-i-cinc anys d'existència**. Una història marcada, això sí, per la **manca de continuïtat i regularitat** en els seus continguts. La **crisi econòmica** va afectar tant a les ràdios locals com als responsables dels diferents espais, i la quota de programes es va reduir dràsticament: no són pocs els casos de projectes on els presentadors han de deixar d'exercir el seu paper, ja sigui per les seves obligacions laborals o personals, o (com en molts dels casos) perquè tornen a la seva Galícia natal.

Uns condicionants que han fet que *Galiza algo máis* o *Lonxe da terra* hagin reduït la seva durada a la meitat en aquests darrers anys, i que també es noten en altres apartats: la majoria dels participants són persones que no tenen formació periodística, tot i que la majoria estan habituades a la comunicació. Unes persones que s'han d'habituar a la **funció multitasca**, per a encarregar-se de la producció, les xarxes socials, etc. A més, en alguns casos com *A navalla galega*, han de ser els participants qui s'encarreguin de vetllar per la tècnica.

L'ús de la llengua és també força similar: **tots utilitzen el gallec com a llengua habitual**, alguns de manera exclusiva, mentre que d'altres el barregen amb el castellà en el cas de què un entrevistat es vulgui expressar en aquesta segona llengua. En qualsevol cas, i malgrat **algunes diferències dialectals**, els registres emprats són força similars, utilitzant un llenguatge pròxim i familiar a l'audiència però sense gaires col·loquialismes ni localismes marcats.

Les diferències, per tant, es basen en el **contingut**, on la **posició ideològica** respecte la situació a Galícia i l'activitat de la pròpia comunitat gallega a Catalunya marquen de manera definitiva les temàtiques tractades. Si utilitzem la divisió de Blanco Rosas per al cas argentí, podem situar els diferents programes en els diferents punts de l'espectre que va des dels programes més **"folklòrics"**, (basats a la música i els temes populars), i els més **polítics** (visió

negativa de la situació política, econòmica i social de Galícia, crítica als seus dirigents, que pot arribar a un públic més jove) i establir fronteres. Els programes folklòrics compten amb el públic més envellit, però alhora més fidel, i els polítics poden gaudir d'èxit en franges d'edat molt més àmplies.

Aquest repartiment força equitatiu provoca que es vegin representats els principals perfils existents a la comunitat gallega. Tot i que *A navalla galega* i *Galiza algo máis* per una banda, i *Lonxe da Terra* i *Galiza no Vallès* parteixin de posicions similars, són força diferents en les formes com per a tenir cadascú el seu target, i els programes del Baix Llobregat (*Galegos no Baix* i *Sempre en Galicia*), es situen en un plànol diferenciats, dirigint-se tant a la gent que té cert interès en ambdós mons, però que demanden més informació cultural i de les associacions.

La radiofonia gallega a Catalunya, per tant, **representa les diverses formes de sentir la identitat gallega**, un mirall de la **divisió associativa** marcada per les distàncies generacionals i polítiques. Cadascun dels programes, amb la seva quota d'audiència més o menys modesta, col·labora en la dinamització d'una llengua i cultura gallega que ha anat perdent pes a la societat catalana.

La ràdio de la comunitat gallega va patir una greu crisi durant la dècada dels 2000, amb molts programes desapareixent i cap projecte que els pogués reemplaçar. Durant els darrers anys, però ha sabut adaptar-se a la **nova realitat mediàtica** i al canvi de paradigma d'una comunitat on els nouvinguts són d'un perfil radicalment diferent del tradicional: persones arribades de ciutats, amb formació curricular i que acostumen a arribar sols i per decisió personal, i no per necessitat. La presència dels gallecs i les seves interrelacions són ara menors que fa cinquanta anys, tant pel descens demogràfic com per les noves formes d'emigrar (més solitàries i controlades) i els canvis socials a l'hora de relacionar-se i d'entendre les identitats, on les associacions clàssiques han perdut moltíssim pes. Si a aquesta permuta li sumem les facilitats existents per a mantenir el contacte continu amb Galícia (la Galícia cultural, però també les persones estimades que allà hi són) fa que **la radiofonia gallega a Catalunya hagi perdut bona part de la seva força com a transmissor cultural i informatiu a la comunitat**. Per un costat perquè bona part dels gallecs a Catalunya ja no formen part activa d'aquesta comunitat i el seu teixit associatiu, i per una altra, perquè Internet ha esdevingut una eina més ràpida i directa de connectar les persones i transmetre informacions rellevants en comparació als mitjans tradicionals.

Així i tot, la radiofonia gallega a Catalunya ha mudat les seves formes per a seguir sent un espai transcendent, ara més aviat fora de les seves fronteres que no pas al territori original. És en aquest aspecte on trobem el que probablement és l'únic *quòrum* de tota la radiofonia gallega: entendre l'**ús de les noves tecnologies** com a un imperatiu per a mantenir certa

transcendència. L'emissió per *streaming* de les emissores va multiplicar les dimensions a les quals podien arribar els espais de l'emigració, i des de llavors, l'activitat *online* ha augmentat de manera exponencial. Tots els programes han utilitzat diferents eines al llarg de la seva existència, passant de les estratègies més lleus, com el perfil d'Ivoox de *Galiza no Vallès*, fins a d'altres més polimorfes, com els *streaming* a Facebook de *Sempre en Galicia*, el *blog de Galegos no Baix*, els directes de Twitter a *A navalla galega* o els llaços de *Galiza algo máis* amb plataformes que el promocionen com Podgalego.

Un aperturisme tecnològic que ha transformat per complet el tarannà de la radio gallega a Catalunya, que ha passat de poder-se dirigir únicament als habitants del seu poble o ciutat a esdevenir una de les poques eines que té la comunitat d'arribar a un públic no habitual, ja sigui la pròpia societat catalana, els habitants i institucions de la Galícia originària o qualsevol membre de la diàspora gallega al món.

Aquestes possibilitats han sigut aprofitades per part dels programes per a articular **missatges crítics** envers el poder a Galícia. Un fenomen que no és nou (ja succeïa amb la ràdio de la comunitat gallega a Argentina durant la dictadura franquista) però que ara pot explicar directament el seu relat, exposar la seva visió sobre la problemàtica migratòria i participar en el debat públic gallec. En altres paraules, pot **fer arribar el seu discurs a la mateixa Galícia**. Una Galícia marcada històricament pel constant fenomen migratori i que encara avui en dia està molt pendent d'allò que es fa i es parla fora de les seves fronteres, tant com perquè jugui un paper en la lluita política: una Galícia que no compta amb grans mitjans de comunicació en la seva pròpia llengua més enllà d'una radiotelevisió pública sota la sospita de la censura informativa.

Per aquest motiu, tot i no estar a Galícia, els programes de la radiofonia gallega a Catalunya poden resultar atractius per a la població gallega que desitja escoltar una opinió crítica i amb la perspectiva que pot atorgar la distància. També per als catalans que es sorprenen davant l'"exotisme" d'aquests projectes. Actualment, **més de la meitat de l'audiència dels programes gallecs a Catalunya són de fora de Catalunya**. Quelcom que ha provocat que projectes amb audiències molt llunyanes a la de les principals emissores gallegues siguin capaços d'arribar a rebre pressions per part d'importants polítics, un fet que de mostra que la **influència i el pes simbòlic de la radiofonia gallega és molt més gran del que mostren les seves dades d'audiència**.

Els pròxims anys esdevenen claus per al seu futur per a una radiofonia que ja ha experimentat grans canvis en els darrers temps: el pes de les entitats als programes és gairebé nul i la localització física de les emissores ja no és transcendent perquè l'audiència és mundial. Això ha obert el ventall de

possibilitats a l'hora de crear programes i obre l'escletxa a diversos fronts oberts que s'han de definir:

La radiofonia gallega a Catalunya s'acabarà enfocant decididament cap a un públic global? Els programes més folklòrics trobaran relleu quan els seus impulsors no puguin continuar, i la generació d'emigrats dels anys 50, 60 i 70 ja no hi sigui? Podran aparèixer iniciatives deslligades de les ràdios tradicionals i amb èxit rotund com el *podcast* britànic *Té con gotas*? Quina vida tenen les entitats a llarg termini? Quin serà el paper d'aquelles entitats propietàries d'un programa de ràdio? Es mantindrà la divisió del teixit associatiu o poden arribar a existir col·laboracions en un futur? Un canvi de govern a la Xunta podria canviar les relacions de la radiofonia gallega a Catalunya amb les institucions oficials? S'instauraran de manera definitiva formats com el triumvirat per a evitar el desgastament dels impulsors de programes?

En qualsevol dels casos, el que sembla assegurat és el futur de la radiofonia gallega a Catalunya, sempre que es mantingui un mínim nombre de persones disposades a mantenir viu una de les millors eines de promoció de la cultura gallega que té la comunitat.

8. Annexos

8.1. Entrevistes

8.1.1. André Mauricio, A navalla galega

-Naciches en Moaña?

Si, nacín en Moaña.

- E con cantos anos viñeches?

Eu viñen a primeira vez con 17, estiveron 2 anos e despois volvían con 24 ou 25. E ata agora que teño 32, pasan os anos.

- A primeira vez foi por estudos?

Non, a primeira vez foi para vivir a vida, os estudos eran un complemento.

-A túa familia é toda de Moaña?

Si, toda é de Moaña e de Cangas.

-Familia galegofalante?

Si, case toda si.

-Case toda?

O meu irmao fala galego con quen lle fala en galego, pero polo xeral si que fala máis castelán.

-Estudaches xornalismo?

Si, xornalismo e comunicación. De feito estudei comunicación social, son licenciado en comunicación social pola universidade de Panamá. Entre as dúas etapas en Barcelona estiveron en Panamá, polo que xa levo 15 anos fora de Galicia. E logo aquí fixen o máster e o doutoramento na UAB.

-En Panamá algún galego si que hai.

Si, algún galego si, o que pasa é que non hai moitos, uns 2.000-3.000 galegos, e a maioría da zona de O Carballiño e Boborás. A emigración galega polo xeral é moi localizada: vai o primeiro, logo a familia, e despois os colegas... as labores tradicionais son a moblería, e a cañaría. O actual presidente de Panamá é galego, apelídase Varela. O pai fixo un encono nunha zona de

secano, empezou a plantar caña de azucre e hoxe en día teñen a fábrica de alcohol máis importante do país, Varela Hermanos.

-Fidel Castro tamén era galego, non?

El era fillo de galegos. Estamos espaiados, e hai bos e malos exemplos. Pero si, hai moita xente espaiada en distintos momentos da emigración. A emigración de hoxe en día, sobre todo en Centroamérica, é da época da Guerra Civil, pero tamén ía xa moita xente antes: unha cuarta parte dos traballadores que construíron o canal de Panamá eran galegos que viñeran de Cuba. Cobraban máis porque traballaban máis que os do lugar.

-Un día descubro que algo pasa con Ràdio Horta-Guinardó, qué sucedeu?

Explícoche a xogada: nós eramos un grupo de xente que por unha parte temos distintos perfís, xente que estudou xornalismo, xente que non estudara xornalismo pero sempre traballou no sector e tiña interese en programas de radio... pero todo o mundo nun o noutro sentido estaba moi rodado. E tiñamos a idea de facer un programa, un programa en galego e en Barcelona que se saíra un pouco da norma por dúas cousas: a primeira, facer un tipo de programa que sabíamos que non se podía facer no país, lamentablemente, pola situación política e o control dos medios de comunicación. A segunda, facer un programa que se saíra do folklorismo dos programas en galego. Un programa onde se puidera falar con naturalidade, que se puideran dar distintas opinións e tocar outras cousas que tanto no país como noutra clase de programas non se tocan.

Axeitamos un formato que nos pareceu bastante dinámico, cun pouco de todo, un pouco de noticias, falar de historia co rei galego da semana, tiñamos unha parte máis política, que era o fascista da semana, onde seleccionabamos o personaxe que dixerá a burrada máis grande da semana nun sentido político así máis españolista, e por iso tiramos adiante.

Entón, saímos en Radio Horta-Guinardó polo seguinte: ata hai 4 anos, ía un ecosistema importante de radios de barrio, en toda Cataluña e especificamente Barcelona. As radios estaban fortemente subvencionadas, e iso permitía que nós noutras épocas anteriores participáramos noutros programas en galego. Era relativamente fácil desenvolver un programa, só había que topar unha emisora e un espazo. A medida que se perderen as subvencións, as emisoras pouco a pouco tiveron que prescindir dos programas que se facían gratuitamente e empezar a optar por outros modelos, programas con publicidade de pago ou senón cobrar á xente por facer un determinado tempo de radio, que pode ser dende 100 euros a 400 por facer unha hora á semana. Nós non queríamos sacarlle un rédito económico ó programa, pero non queríamos plegarnos á lóxica da publicidade. Buscamos diferentes emisoras

ata que atopamos esta que cumpría estas condicións: tiñan espazo, xa que era unha emisora nova, e nolo deixaban de balde, sen depender de publicidade.

Nesta emisora, a persoa que a dirixía estivo vinculada a movementos de dereita, de extrema dereita españolista. Dentro dos matices da extrema dereita era máis SCC que VOX, para entendernos. Nós dende o comezo fomos moi claros co sentido ideolóxico que ía ter o programa, e nos dixeron que ben, xa que íalle ben ter máis espazos cubertos. Pero claro, eses vínculos estaban alí. Nós fixemos o programa ata que a xente de extrema dereita, a emisora, que era moi pequena, cun espazo de 3 metros cadrados... pois lle patrocinaron, se lle comprometeren a darlle un novo local. Ironicamente chámase Ràdio Horta-Guinardó e o novo local o teñen en Portal de l'Àngel. O único compromiso que lle pediron foi que eliminasen o noso programa. O único que lle pediron. Ese foi o motivo polo que deixamos de facelo.

Obviamente, o programa algún momento vai ter continuidade. Ó proxecto non se lle deu continuidade de maneira inmediata porque a meirande parte das emisoras están esixindo cartos a cambio de poder desenvolver un espazo, nin que sexa dunha hora semanal, non estamos falando dunha hora ó día. Falamos dunha cantidade de cartos pola que poderíamos facer un esforzo, pero nós entendemos que a nosa lóxica entra niso, non buscamos un programa con visos económicas, senón que apostabamos por una forma de facer máis asociativa.

-E antes de todo isto, non tiveches ningún problema na radio?

Non. Nós si que eramos moi conscientes de que a persoa que o xestionaba todo estaba moi asustada, e ademais ía xente como Gloria Lago que o chamaba para presionalo e queixarse. Ten chamado, porque nolo teñen dito, para queixarse porque solo dicíamos mentiras dela no programa, e entón, el si que estaba un pouco asustado, pero el defendíase dicindo que non tiña medo para defender a pluralidade. Cando chegou ese patrocinio, o novo local, xa dixo que se sentía moi cómodo traballando con esa xente constitucionalista como din el, e o tema derivou para alí. Pero mentres, fixemos o programa e o espazo era o definido non houbo problema, e de feito, el era moi consciente de que facíamos cousas como *o fascista da semana*.

-Claro, dende fora semella unha situación estraña, como pola vosa parte como pola súa, sabendo as dúas partes que tarde o cedo a relación romperíase.

Nós éramos moi conscientes de que ía pasar, pero basicamente quixemos seguir, porque sabiamos que era moi difícil atopar outro espazo gratuíto, e basicamente disfrutamos con absoluta liberdade ata que non tivemos máis

oportunidade de facelo, pero que queda alí e agardamos nalgún momento darlle continuidade.

Al final, incluso para nós mesmos era un espazo de liberdade, sobre todo porque vimos dun país cunha limitación da liberdade mediática máis grande que aquí, e era unha oportunidade de expresar moitos puntos de vista e darlle voz a moitas situacións que estaban acontecendo na emigración, que doutro xeito, non terían saído, e o programa, a pesares de ter poucos episodios, si que deixounos contento porque tivera moi boa acollida, moita xente de moitos países do mundo colaborou con nós, descubrimos outros proxectos da emigración, vencellados a nova etapa dixital, xa non en radio senón en formato podcast como *Té con gotas*. Pensamos que serviu para, no peor dos casos, dar un pulo, porque levabamos dunha época na que estaban descendendo o número de programas que se facían na emigración: de máis de 20 a agora que non chegan nin a unha ducia. Foi un xeito de rachar esta dinámica.

-Se son unha ducia, a metade dos programas da emigración están en Catalunya.

Ti estas contando o de Mollet no Vallès, e eses xa non o fan. Ó menos non fan difusión de tipo podcast.

-Ah si, pero en directo aínda están a facelo, si que é certo que non o colgan en internet.

Pois alégrome, porque fixemos a búsqueda para ver con quen se podía contar, e está todo un pouco morto. O que si que coñeces é a ERGAC, non?

-Si. O ano pasado xa falei con Suso. Eu creo que é o máis semellante a vós.

Si, é o menos folklorista, no que se comenta máis cousas con diferenza.

-E tamén porque é un proxecto máis coral: un dia presenta un, un dia presenta outro... vós os cambiades os tornos, sodes tamén moi corais, Rubén e máis ti levabades o peso da presentación, Carlos e Pablo tiñan seccións. Iso o tiñades pensado dende o primeiro momento?

Todos facíamos de todo. Cada programa unha persoa distinta facía de técnico, variabamos a distribución das novas e a presentación, calquera persoa que quixera, podía ter unha sección como tiña Pablo, como tiña Carlos, como tamén algúns días tiña Mateo. Era a idea inicial, e tamén nese senso, que a xente de fora se sentira perfectamente nun ambiente de liberdade para nós e para o resto da xente.

-Dos 5 que participades máis o menos, de onde sodes cadascún?

Todas as persoas son nadas na Galiza. Pablo é da zona de Compostela, Mateo é de Ferrol, Carlos e Rubén e da zona de Compostela tamén.

-Notaba diferenzas dialectáis entre algúns de vós: a gheada, o seseo...

Sobre todo sería eu que son máis da costa. Eles son máis do interior. Ó final iso, independentemente de que todas as linguas teñan que ter unha versión normalizada, nós tamén temos unha lingua moi rica e chea de dialectalismos, e que vale a pena exploralos nun ambiente comunicativo, sobre todo tendo en conta a situación na Galiza, na que a mesma TVG déronse situacións, como o caso concreto dunha presentadora da Costa da Morte, que facía o seseo, e rapidamente se lle deu un toque para que o deixara. É un xeito de normalizar todos os tipos de galego, que hai tantos como galegas hai.

-É curioso, porque os neofalantes si que temos un acento moi castelanizado.

Eu vin de cativo a América e volví a Galiza con 13 ou 14 anos. Incluso o galego da emigración de Barcelona ten unhas características específicas. Pero é algo que tamén pasa en Cataluña: aquí se abusa do catalán central dunha maneira tremenda: fas series ambientadas na Cerdanya e os protagonistas falan como se estiveran en Barcelona. Independentemente de que teña que haber unha forma estandarizada, iso non quita que a lingua é un ente vivo e que vai muito máis alá dunha norma o un estándar determinado.

-As chamadas son gravadas na emisora?

Cando facíamos chamadas podían ser alí en directo ou gravadas, e as gravadas facíamolas fora da radio. Sobre todo porque cando falabamos con xente de América o horario é moi diferente e non poden responder no horario habitual da radio.

-E supoño que polos cartos tamén.

Si, pero hoxe en día coas novas tecnoloxías nós o facíamos por WhatsApp e permitíate falar con todo o mundo.

-Qué é exactamente *A rumboia*? Apareceu no terceiro programa, e a verdade, corta completamente co o que era o programa ata entón.

Entendemos que unha cousa é non deixar que unha realidade cultural determinada che teña que orientar cara onde fas o teu traballo, e outra cousa é que non teñamos claro que hai unha cultura propia da que estamos orgullosos. *A rumboia* é unha sección da Asociación de Gaiteiras Galegas que se encarga de pór en valor a música tradicional, pero saíndo da parte máis folklorista, e falando coas persoas, poñendo e valor os instrumentos, a parte patrimonial...

Falaron con nós, e nós encantadísimos de incluílo na Navalla porque é unha parte importante da cultura. A cultura e música en galego va máis alá da parte tradicional e folk, pero entendemos que é unha expresión arraigada na cultura como *Dios que te criou* ou *SÉS*. E sobre todo nun momento na que malia se manteña unha imaxe estereotipada do país, o coñecemento do que implica esa cultura tradicional na sociedade é moi baixo. E en Galiza fálase moito da gaita, pero hai xente que con dúas culleres fai unha festa, e iso tamén hai que poñelo en valor.

-Tamén é unha forma de non deixar de banda esa parte máis tradicional, de demostrar que non estades en contra deles.

A modernidade non implica rachar co pasado, senón ser conscientes do que somos, do que facemos, da nosa historia, e ser capaces de mirar cos nosos ollos deste mundo tan concreto que nos tocou vivir, pero non implica rachar o pasado, de feito implica analízalo. É a maneira de non cagala.

-Sodes o programa que menos música usa. No voso caso son cancións que falan por si soas.

Claro, porque ademais é do que falamos. No país, no Estado e moitas partes do mundo hai un circuíto estandarizado marcado polas grandes produtoras que determina qué lle gusta á xente, o que está de moda e o que non está. E hai moitísima xente no noso país dada as artes e a cultura, facendo cousas increíbles a nivel musical, e a outros moitos niveis que teñen un espazo moi delimitado. O que implica a radio no século XXI é que calquera persoa do mundo pódenos escoitar e coñecer, entendiamos como un plus aqueles grupos que por falar en galego están fora destes círculos comerciais e dar protagonismo ás persoas que lle dan voz. A todas nos pasou, tanto no programa como na nosa vida, de preguntarnos: “por qué levo dez anos sen escoitar isto, si son do país e son tan bos?”. Isto daba sentido a introducir determinada música e non simplemente pasar o rato poñendo música.

-Máis alá dos estilos e desa intención de dar visibilidade á cara máis alternativa, ás letras son dardos directos contra persoas e institucións. Considerádevos un programa provocativo?

Non diría provocativo. Entendemos que éramos un programa tan real e plural como o noso país. Tiñamos moi claro que moitas opinións provocaban unha reacción, pero a idea orixinal nunca foi molestar a ninguén, o que pasa é que temos moi claro que cando dixemos as cousas como son e non temos impedimentos en forma de publicidade, pois hai xente que se vai molestar. Non é nada que nos incomode, nin tampouco nada que buscáramos. Moitas veces, cando nos teñen chamado xente que para nós é extrema dereita como Gloria Lago, que chamou para censurarnos, nós non paramos de invitala ó programa para que dera a súa opinión. Nun programa no que ela se comprometeu e

finalmente non quixo participar. Non habería ningún espazo vetado para absolutamente ninguén, estamos absolutamente abertos á confrontación de ideas, pero creemos que se teñen que confrontar con argumentos. A nós realmente nos facía moita ilusión! Nós estamos moi seguras do que pensamos, e do que facemos, pero estamos súper abertas a calquera persoa que ten un argumento diferente. A nós facíanos moita ilusión que participara.

-Pero falando en castelán?

Nos obviamente no programa falamos a lingua do país que é o galego. Tampouco obrigamos a ninguén a que o fale, e incluso, si mal non lembro agora, tense dado o caso de algunha entrevista que se fixo en castelán, que a persoa entrevistada non coñecía o galego, unha persoa da emigración, como por exemplo en Arxentina, onde houbo un problema moi importante de transmisión da lingua na derradeira xeración. O sentimento cultural mantense moi forte, pero a nivel lingüístico temos muita xente que cree no país e traballa para el pero non sabe o galego, e é moi difícil poder aprendelo.

-A distancia e o uso homoxéneo do castelán debe afectar moito, en comparación por exemplo con Suíza, que é un país plurilingüe e o galego fálase bastante.

Si e non. A situación en Latinoamérica é diferente por varias razóns: excepto en Colombia, tódolos países viviron unha ou dúas ditaduras hai pouco. Iso nos resentiu a nós, á nosa xente que está fora... era unha limitación en moitos sentidos. Na Suíza, dentro de determinadas limitacións sempre houbo mais liberdade e as asociacións tiveron máis capacidade para actuar. Agora teñen menos, porque ás asociacións obríganlles a ter un bar aberto, e iso limita moito. Pero por exemplo, en Arxentina o goberno de Kirchner fixo que o que se viviu aquí coa memoria histórica aquí, pasara de maneira efectiva, e iso levou a que muita xente do país que se fora coa Guerra Civil, por primeira vez empezara a compartir coas súas netas o que en realidade pasara, e iso levou a un reverdecemento do tecido asociativo galego moi importante, pero ó perderse a cadea lingüística, sobre todo ao morrer ás aboas e os avós, a lingua quedou colgada.

Tamén a Xunta pon moi difícil que se dean clases en galego, xa que non da axudas, e os exames CELGA só se poden facer en Galiza ou en Barcelona ou en Ponferrada ou en Madrid. Non se poden facer en países do mundo onde tradicionalmente se facían, e iso provocou unha gran desincentivación, xa que calquera coñecemento xa non tiña unha posible cualificación. Hai xente que ten un nivel increíble, incluso falando cunha variedade dialectal, e que non poden demostralo cun título.

-Qué visión tedes do papel da Xunta coa emigración e cos seus programas?

Cando houbo un maior apoio á emigración e ós medios foi na época do bipartito. De feito a ERGAC recibiu un premio por ser un dos mellores programas da emigración, un premio con dotación económica. Si que houbo maior vocación de cubrir e xerar unha situación diferente na emigración. Coa volta do PP, a situación regresou ó estatus anterior, xa non só no ó que atinxe ós programas de radio, senón ós centros galegos, os cales foron apoiados para facer actividades autoxestionadas e destinadas ós valores fundacionais, pero que co PP volveron a ser extensións das Diputacións. Non todos os centros galegos, senón aqueles que podemos chamar cabeceiras de comarca, que se volveron a aliñar coas políticas da Xunta, e mostra a dificultade para que a súa existencia sexa sostibles por si mesmos hoxe en día, nun temo no que seguimos emigrando, pero os perfís dos emigrantes non son os mesmo que hai 30 o 40 anos.

Serven para presentar para os candidatos populares nas eleccións, cada vez teñen menos socios, e iso que lamentablemente partían dunha moi boa situación porque temos moitos emigrados de primeira, segunda e terceira xeración. O problema é, que nos centros máis importantes, como o Centro Galego de Barcelona a cultura galega está desaparecida i entón ó final, xa nin sequera é que non fagan nada, é que dan unha imaxe distorsionada do país, que era o que queríamos cambiar na Navalla, dar visión dun país onde a tradición pode ocupar unha parte importante, pero que tamén está no século XXI, que ten embaixadores en todo o mundo, que temos cousas moi diversas que mostrar ó mundo.

-E os concellos teñen a mesma actitude?

+ Nós non demandamos axuda, pero si que é certo que os concellos nacionalistas si que atenden as nosas demandas de responder preguntas, aportar invitados para comentar temas, mentres que da parte do PP non tivemos nunca nin resposta.

-Fálame dos intentos de censura que recibides.

Toda esta xente vencellada a *Hablemos Español*, *Galicia Bilingue*, parte dos contactos do PP, de SCC... sabemos que estiveron forzando para que o programa deixara de emitirse, pero que en todo caso, era algo con que nós contábamos previamente, porque xa sabemos como funciona a realidade eiquí. Pero claro, sabíamos que era un tema inevitable, porque si que había presións de esa xente de extrema dereita, o caso máis concreto o de Gloria Lago, que chamaba directamente ó director do medio. A pesar de ser un programa novo e ter unha difusión moi limitada, nos pareceu moi salientable o feito de que alguén se preocupara de que non tiveramos voz cando se trataba dun

programa galego que se facía nunha radio barrial de Cataluña. Nin sequera de Radio Teletaxi, que se escoita en toda Cataluña.

-Estabades contentos coas vosas cifras de audiencia.

Nós non o planeábamos como prioridade, entendiamos que o proceso de consolidación de audiencia era a medio prazo. Si que estábamos moi contentos porque dende o comezo tiñamos unha acogida moito mellor do planeado en canto a descargas no Ivoox e iTunes. Entre todas estatísticas podíannos escoitar unhas 2.000 persoas entre directo e os podcast.

-E esa audiencia como estaba repartida xeográficamente.

A maioría de fora do estado. Había xente dentro do estado, imaxinamos que de Galicia tamén. Pero nós tiñamos a vocación de que a emigración no mundo ten un nexos en común, e falamos para darlle voz a xente doutros países, e que non fora só un tema de emigración galega en Cataluña, senón que calquera emigrante do Mundo se puidera sentir identificado.

-Claro, nas novas sempre comezabades falando do exterior. Falabades do exterior porque viades que a xente de fora do Estado estaba bastante pendente, o foi que vos, ao falar de toda a comunidade galega no exterior chamades a atención.

Creo que foi o último, porque había moita xente de moitos países do mundo. Non nos queríamos pechar só en Barcelona: vamos a ser coherentes co que vivimos aquí, pero vamos a darlle espazo a eses países que non teñen programas de radio propios e non poden facer soar a súa voz.

-A ideoloxía do programa está bastante clara. Se tes que etiquetar ou definir a ideoloxía do programa?

Para nós era basicamente un programa galego feito para xente do país e xente da emigración. Obviamente todas nós somos galeguistas, somos xente comprometida co país, coa cultura e coa lingua, pero porque entendemos tamén que así é o noso país. Logo cada quen de nós pode ter os seus matices ideolóxicos, pero todas temos en común ese compromiso co país, a cultura e a lingua, e buscamos facer ese tipo de programa e dar espazo a esas voces, a nosa incluída, noutra clase de medios e de circunstancias.

-O nome da Navalla Galega ten algunha connotación concreta? Xogades moito coa metáfora de afiar a navalla.

Pois a verdade que o nome se nos acudiu a un de nós mexando. Fomos dando nomes, pero si que buscábamos un nome co que se entendera que non nos rendíamos e que non estábamos dispostos a ir nunha liña que nos dixeran,

senón que cada quen de nós fora libre para debater calquera dos temas que quixo e que nós entenderamos importante para falar no contexto do país. Todas nós, o que somos todas nós, é que somos persoas comprometidas co país.

-E tamén co antifascismo, o feminismo..

Claro, pero entendemos que iso forma parte do noso sentido común. Todas somos antifascistas, feministas, pero que na práctica, todas nós sentímonos galegas, o que dicíamos era representativo do que pensa boa parte do país.

-As veces utilizabades o masculino e outras o feminino. Era unha cuestión de esquecer o uso do feminino?

Non. A meirande parte de nós entendemos que é importante o uso da linguaxe inclusiva e non sexista, pero polo xeral cando nos referimos en masculino era para falar especificamente de homes, e o feminino, na meirande parte de cousas era para referirse a homes e mulleres ou a grupos e sectores da poboación en xeral. Entendemos que forma parte do noso compromiso co país, malia que non sexa un país matriarcal, xa que temos unha base cristiá e convivimos co capitalismo, si que somos unha sociedade matrifocal, na que as mulleres ocuparon e ocupan un papel fulcral na nosa vida, na nosa cultura e historia. Por iso, si nun país ten máis sentido usar esta linguaxe é no noso, ademais de evidentemente da presenza da violencia de xénero, dos micromachismos, incluso dentro daqueles espazos onde en principio non o tiñan que haber. No Estado hai cinco grandes candidatos para a presidencia, e todos son homes. As decisións seguímolas tomando os mesmos.

-En Twitter fixeches unha chamada para ter participantes donas.

Xa tivemos algunha participante muller, pero moitas menos das que quixeramos. Iso ten que ver moito máis coa nosa capacidade para facer o programa. Nós falamos con moitas mulleres, e seguramente por culpa do sistema patriarcal, foron homes os que acabaron entrando no proxecto. Nos gustaría ter tidos moitísimo máis das que tivemos nese lapso de vida que durou o programa.

Nun programa dixeches “aunque soe mal, temos que loitar contra o algoritmo de Facebook que nos impide chegar aos nenos de corte neofascista” Esta teoría na que falades de como poder utilizar ó voso favor as redes sociais, na práctica como se pode aplicar?

Utilizando ou entendendo que o que antes era un sistema moi pechado en radios, xornais e televisoras, é algo que hoxe en día vai moito máis alá, que ven de formas moito máis variadas, incluíndo redes sociais, WhatsApp... o único xeito de non alimentar os fenómenos actuais é coa crítica, e é o que custa desenvolver no mundo capitalista no que vivimos. Que a xente teña as

ferramentas para desenvolver as súas ideas sen importar as súas ideas ou opinións, pero que poida consultar diferentes fontes. Dende a Navalla Galega sempre dixemos ós oíntes que é moi importante ler e escoitar diferentes puntos de vista i que escoitara outras radios, porque para nós era o que tiña sentido. O país é plural, pensamos que máis para o noso lado que para o dos outros, pero que o que fai construír un país é o traballo colectivo no que teñen que estar implicadas todas as voces.

-Outra cosa que dixeches é “o que che di La Sexta e Antena 3, A Navalla contextualízacho, e lembráremosche que seguramente é unha trola”. Ata que punto creedes que tendo unha liña editorial clara, podedes exercer como contrapunto para esa xente que consume os medios tradicionais e que se vos escoltan por primeira vez, seguramente pensaran que quen din as trolas sodes vos?

Pero iso é lóxico, e se fan o esforzo de discernir que e gran do que é palla, é algo que pode ser moi útil, pero en todo caso, todo o que se dixo está avalado por argumentos que son moi facilmente comprobables por toda persoa que teña 5 minutos para facelo. Nós como xornalistas temos moi claro o que representa o sistema de medios, estamos vendo as informacións sobre a situación en Cataluña... xeralizar é o primeiro erro de calquera xornalista. Se hai unha noticia como as que pode haber na TVG de “Evaristo perdeu o carro”, esa noticia non ten ningún interese. Calquera noticia que afecta ó poder económico, non é mostrada como debería. En proceso de crise as empresas que medran son as grandes, non porque se adapten mellor, senón porque son as que están máis preto do poder político. A maioría de medios grandes sobreviven grazas ás subvencións.

O mesmo El País que foi durante moito tempo un exemplo daquela racionalidade potable, co cambio de propietarios obviamente houbo un cambio moi radical, que primeiro se veu con novas máis secundarias como as que se referían a Israel. En 2 meses de xuízo non houbo nos medios españois un solo comentario favorable ou neutral para os líderes independentistas, cando coma mínimo tiveran que terlle dado voz. E ves que isto se repite en cada noticia, coma a detención de Julian Assange. Independentemente que sexas unha persoa coñecida, de que rebentaras os trapos sucios do capitalismo, nin sequera xente coma el está protexida, e o que é peor, que boa parte da poboación se encarga de desacreditalo. Calquera noticia que ven dun gran medio hai que mirala con espírito crítico, porque non ten que ser unha falsidade, pero si que poden cambiar pequenos detalles para facerche pensar o que eles queren que penses. A meirande parte da poboación española nunca estivera en Cuba o Venezuela, pero pensan que son malvadas ditaduras. Non só o pensan, están seguros delo. E ese é o poder dos medios de comunicación.

Internet nos permite entrar nun sistema de medios no que hai un rango para dicir as cousas moito maior. Se aplicamos espírito crítico a todo o que facemos, nós acostumamos a comparar, a pensar, a preguntar se temos dúbidas... hai 20 anos investigar era moi difícil, agora con Google, se buscas algunha cousa, na primeira páxina non atoparas nada interesante, só o que che queren facer ver, pero se buscas na quinta páxina podes comezar a ver cousas distintas e interesantes. E iso é o que temos que aprender. Xa non a metodoloxía, senón a ter esa vocación de dúbida, de pensar e de non deixar que outros, sobre todo os máis poderosos, sexan os que o decidan.

-Nese sentido vai *A Navalla Dixital*, non?

Esa sección facíana Carlos Vieito, un tipo súper experto nesas cousas, e o fundador de Twitter en Galego, unha persoa que leva traballando anos con estas ferramentas, traballa en temas de márketing... cada quen alí compartía as súas inxenuidades e fortalezas, e el era unha persoa moi autorizada para falar desas cuestións.

-No tratamento das novas non se decanta cara o BNG en detrimento hasta doutros partidos galeguistas como En Marea ou Compromiso x Galicia?

+ Si que apareceron cousas deses 2 partidos, pero a única organización nacional que nós entendemos que é representativa é o BNG. En caso de En Marea, no mellor dos casos é unha filial de Podemos, e CxG é en realidade unha organización marxinal como pode ser o Partido da Terra. Entendíamos que non eran representativas do país como si que era o BNG. No caso da cobertura do 8M, máis alá de ser o partido máis comprometido nesa práctica, de ser o que presenta as propostas máis avanzadas respecto ó tema, como o IVA superreducido nos produtos para as mulleres, a introdución do feminicidio como tipo legal, a igualación da lexislación española coa europea en casos de violación... en datas senlleiras coma esas o máis relevante ó final é o que dixo o BNG, por iso o puxéramos.

-Cómo ves o estado de saúde da comunidade galega en Cataluña?

Lamentablemente, o estado de saúde é bo porque hai moitas galegas todavía. Se hai galegas na emigración vai haber actividades. E aínda vive presa da situación do país. A emigración converteuse nun tema tabú e ó mesmo tempo afectou a todas as casas e familias. Hoxe en día temos asociacións coma Embaixada.gal, que non ten unha ubicación física, senón que son persoas de todo o mundo que participan na rede activamente. Nós somos persoas diferentes: hoxe en día o importante xa non é tanto loitar contra emigración senón contra a posibilidade de non retorno. Calquera persoa pode pasar un ano, dous o vivir fora eternamente. O problema é que non temos posibilidade de volver, porque temos un país nunha situación socioeconómica límite, cunha dependencia ao Estado español que nos impide desenvolvernos. O problema

da emigración e o problema de Galiza. Non é que haxa emigración en Galiza pola crise, é que un fenómeno que sofremos dende hai 300 anos. Hoxe en día todas temos identidades múltiples, todas nós xuntamos e relacionamos de diferentes maneiras, e a emigración vive presa diso. Isto o sofre o tecido asociativo máis arcaico, que si tivera avanzado xuntamente coa sociedade aínda tería moita máis vida da que ten. A actividade está moi reducida a polos máis alternativos, mentres que os centros galegos están controlados polo poder, e é algo que para todas nos é imperdoable. No Centro Galego fálase castelán, cando durante máis de 100 anos foi un referente da emigración, e agora só é un foco de expresión dun partido que se encarga de ir en contra do país.

-O crise demográfico debe preocupar de cara ó futuro da comunidade galega?

Si e non. Como che dicía antes, por desgraza hai un fluxo de emigración que aínda segue chegando, pero despois, si que por parte da emigración galega que pasa tamén noutros contextos de nacións sen estado, é unha emigración que ten moito arraigo á terra. Hai moita xente en Barcelona de cuarta xeración que sigue falando galego, e toca a gaita. Pode variar como se interpreta a galeguidade, pero galegas emigradas vai seguir habendo. Ogallá chegue o día no que só sexamos a metade dos que somos agora. Pero nin por una banda nin por outra parece que o tema vaia cambiar.

-En qué proporción falas cada una das linguas?

A que máis o galego con diferenza cun 20-30%, o catalán na mesma cantidade, despois o castelán un pouco menos, un 10%... o inglés tamén un 10%, serbio un 5%. Saio cunha rapaza serbia. Aquí con moita diferenza o castelán e a lingua que menos utilizo, incluso menos que inglés.

-Entón pódese utilizar o galego como lingua habitual en Catalunya?

Si, sen ningún problema. Nós somos xente que é moi de falar e aprender todas as linguas e culturas. A xente galega fala galego, pero podemos falar outras linguas e tamén facer aprender a nosa ós demais. Ata hai uns anos, a cuarta lingua materna máis falada en Barcelona era o galego. Hoxe en día é a sétima ou a oitava, pero aínda é representativa.

-O IDESCAT dicía que hai 2.000 persoas que usaban o galego como lingua habitual.

Hai máis de 2.000 familias que falan galego en Catalunya. Na ACGB hai a Ludotega con 40 ou 50 nenos que aprenden galego. Como lingua vehicular diría que somos máis, 10.000 ou 20.000 persoas eu creo que si.

-Os meus avós entre eles falaban galego pero a miña nai non lle ensinaron a lingua, ese caso pode haberse dado en moitas familias galegas en Cataluña.

Depende. A xente galega que vivimos fora sempre estamos moi presa da situación política de cada país. A xente criada no proceso de normalización lingüística, os orientadores e psicólogos dos colexios recomendaban ós pais que non lle falaran galego ós nenos, que se tiñan que aprender catalán e castelán non podían ter outra lingua na cabeza. Nesa época houbo unha perda importante. Na xente de máis de 70 anos está moi vivo, menos nas de entre 50 e 70, pero nas persoas de mediana idade volve a estar moi viva a lingua. Vivindo nun país como este, cuns procesos moi concretos serviu para abrir os ollos, e ata se dan casos de reverteremento da diglosia co castelán.

-Qué futuro lle ves á radio galega en Cataluña?

+ Eu lle vexo un futuro bo, en tanto que pasa algo malo, que continua a haber xente galega fora da súa terra. Iso fará necesario ter expresións mediáticas en galego, e seguirán existindo. Poderán haber momentos mellores o piores, pero mentres siga habendo xente fora imos seguir tendo esas redes de expresións, que son formas naturais de comunicación de determinados colectivos.

A xente vai ó práctico. Hai unha lóxica ideolóxica que vai moi vencellada, o franquismo está moi presente e a moita xente lle ensinaron que ser galego e ser peor que pertencer a calquera outra puta cultura do mundo! A cultura tamén reflexa iso: nos países máis progresistas é máis progresista, nos países conservadores, é máis conservadora, nos países máis libres, é máis libre. Ao final o país se libera na terra, non se pode facer dende a emigración. Podes pór da túa parte, pero ó final só se consegue onde está concentrada a túa poboación e ten a capacidade real de provocar os grandes cambios. Na historia galega a emigración é determinante, o himno galego, a bandeira... durante moitos anos a emigración foi o foco máis progresista. O primeiro presidente do Consello de Galicia viu de Bos Aires... a emigración, polo que implica tamén numericamente, sigue sendo determinante. É que a historia do país foi determinante moitas veces.

8.1.2. Silvio Falcón i Carlos Vieito, Galiza algo máis

- Como foron os teus comezos na radio.

Silvio: Eu son o novo, máis eu son o vello. Tiña 18 anos e me deixaron o *Barcelona atlántica*. Entón, esas cinco tempadas, ó cabo dunha semana que eu estaba só, falei con Pablo Insua por Messenger, sen coñecelo persoalmente, para ver se podía colaborar. Eu xa non o fago, pero iso de perseguir a galegos por Messenger o facía moito. Así coñecín a André hai 12 anos. E polo camiño chegou Pablo Casal, Alberte Montes e máis xente. Eu marchei para Bruxelas e tiveron que deixar todo o que facía de radio, e ao volver enganchei con isto, pero non era para nada a miña intención montar un programa ni nada.

-Cal é a túa orixe persoal e cómo foron os teus primeiros pasos na radio?

Silvio: Eu nacín en Cataluña, pero ós 2 anos fun vivir para Ourense. Os meus pais son galegos. De os 2 a os 12 anos vivín en Ourense e cos 12 volví para aquí, polo que son un perfil estraño, xa que non son nin fillo de emigrados, nin son un emigrante propiamente, son unha xeración 0,5: vivín en Galicia pero son catalán ó 100%. Todo a vez e nada ó mesmo tempo. Eu estudei en Barcelona, polo tanto son de aquí. Na radio empecei colaborando cos programas de ERGAC en 2007, sobre todo ao fío das municipais, e fun a os 3 programas do momento, o *Galiza algo máis*, o *Barcelona atlántica* en Ràdio Trinitat Vella, e o *Aturuxos* que estaba en Radio Ciutat Vella. Como estudaba políticas, comentei as eleccións. Dende alí repetín colaboración no *Aturuxos*, e a persoa que levaba o *Barcelona atlántica* tiña que marchar a Galicia, ofrecéronme o programa e eu tiven a decisión imprudente de aceptar. Ese programa durou de 2007 a 2012, e nel estiveron acompañado por diferentes colaboradores, pero estivo de maneira fixa Pablo Insúa, e tamén Manuel Valcárcel, Pablo Casal, Santi Agra, Roi Lamas.. son moitos, pasou moita xente diferente que facía seccións, nun formato magazín con seccións de 10 minutos, máis dinámica: novas tecnoloxías, música, na liña do *Galiza Algo Máis* que presento eu, algo máis fresco e algo máis magazín.

-ERGAC que non é o que era, ou si?

Silvio: Era un grupo de persoas que hai 15 anos tiñan 5 o 6 programas cunha presenza importante, pero que agora estamos concentrados nun programa de radio. Por qué pasa iso? Non porque haxa menos galegos o menos intereses, senón porque cambian os medios: en primeiro lugar, non é o mesmo consumir unha radio por FM que facelo por internet. É certo que Ivoox de *Galiza algo máis* funciona ben, ben dentro do que funciona a plataforma e Sants3Ràdio. ERGAC é unha das asociacións históricas do asociacionismo galego en Barcelona, e formou parte de movementos como o *Nunca Máis*, o *rede.cat*,

cando xurdiu a AGCB, ERGAC colaborou na súa creación... había un voceiro, o *Micro Pechado*, co cal a traxectoria histórica de ERGAC gárdase dalgún xeito no Galiza algo máis, que é un programa histórico que leva moitos anos. Non é que ERGAC se fixera pequena senón que cambiou o contexto da radio e da comunidade. Agora a xente da comunidade ten outros perfís, outros intereses, xoga a fútbol gaélico e fai outras actividades, e a radio está máis ligada a un mundo anterior. É complicado manter ese compromiso gratis, desinteresado, por unha actividade que require unha preparación e un esforzo semanal.

- Tanto no voso caso como no Vallès houbo moitos movementos, marchas e cambios. Todo depende do voluntarismo?

Silvio: É curioso porque o programa do Vallès redescubrimos porque *Galiza no Vallès* foi un programa de ERGAC que perdeu o contacto coa entidade, un programa da *Nosa Irmandade* de Mollet, un programa moi pequeno de media hora que fai moitos anos que se emite, pero a persoa que o levaba deixouno, e agora lévano unhas rapazas que se tornan, teñen Ivoox... cómo as novas tecnoloxías achéganos a xente que non poderíamos nin coñecer de primeiras. É complicado facer este tipo de iniciativas: nós facemos o programa sábados de 17 a 18, un horario que complica facer outras cousas ese mesmo día. É activismo, non é profesional nin nada, facémolo porque nos gusta, botámoslle moitas horas. Se Carlos non pode ter a entrevista pois non pasa nada, e se eu non podo buscar unha música súper nova non a podo traer e xa está.

-Cal é a porcentaxe de tempo que falades galego e outras linguas e en qué lingua falaban os vosos avós?

Silvio: No meu caso toda a miña familia é galegofalante, pero na miña vida todo é bastante máis complicado, porque coa miña parella falo castelán, no traballo e nas clases que dou na universidade falo en catalán, pero cos meus pais e máis o meu irmán falo en galego. Pór porcentaxes é complicado, falo todo á vez pero con diferentes grupos de persoas. As tres linguas son para min igual de operativas, síntome igual de cómodo nas tres. O castelán pode ser a que menos utilice, pero as tres son habituais.

Carlos: Eu tamén: familia galegofalante, o meu primeiro ano en Barcelona falaba galego en máis dun 50%, pero logo claro, empezou a diminuír porque tes que comunicarte con máis xente. Diría que o galego e o catalán están a par, e que o castelán está practicamente na mesma altura, case o triple 33% famoso de Feijóo. Cos galegos que me levo sempre, súmalle as clases que dou en galego...paso a tarde falando galego.

-As redes entre galegos, como as tecedes?

Silvio: Como se pode. Carlos ten un grupo de WhatsApp, Galegos Morriñentos en Barcelona, é e un xeito como calquera outro. Eu mentres fixen radio sempre busquei amigos de amigos, facía pesquisas polo Messenger, e agora por Facebook, Instagram... cando estás a buscar xente para colaborar coa radio tes que facer estas cousas, para coñecer galegos é máis fácil: hai mil festas onde coñecer galegos e interactuar con galegos, pero para cousas máis concretas é necesario buscar a xente dun perfil concreto, non dun perfil ideolóxico, pero si con certas inquiredanzas.

Carlos: É o que di Silvio. Eu paso o día preguntando, preguntando e preguntando para buscar alguén que non sexa o típico galego que saíu da terra para buscarse a vida, como Chris, que é irlandés e sabe falar galego, ou como un vendedor ambulante do Senegal que falaba galego.

-A idea de facer os 3 programas foi por unha cuestión de falta de tempo?

Silvio: O que desapareceron algúns deles. O *Barcelona atlántica*, que é o programa que facía eu, deixou de facerse porque tiveron que marchar a Bruxelas, e ademais había problemas de horarios nos estudos, xa que non se podía gravar pola tarde, e a xente que traballa evidentemente non pode gravar no mediodía. Outro programa era *Aturuxos*, que logo se chamou *Aturuxos Bola Extra*, dirixíano Alberte Montes, que tiña outras inquiredanzas e saídas profesionais e tívono que deixar. Os membros de ERGAC que quedamos sen programa decidimos entrar en *Galiza algo máis* para que Suso non se queimara, evitar a ausencia de relevo, e montamos esta cousa a tres, tres programas nun, que cada semana é moi parecido pero ó mesmo tempo diferente, arreglamos todos os jingles e as entradas musicais para que sexan parecidas e novas entre elas. E de momento é a segunda tempada que o estamos facendo así e cada un leva o seu equipo, eu sempre levo máis xente pero cada un fai o programa ó seu aire e sen problema, vaia.

-Sabedes se hai xente que vos escoite en directo?

Silvio: Non, de feito o Twitter axudounos moito a que máis xente nos coñecera, sobre todo xente doutro perfil. O programa é coñecido na comunidade galega en Barcelona, pero é certo que a esta hora, a este día, que alguén nos escoite en directo por FM o online é difícil. A audiencia é secundaria neste tipo de programas, pero é certo que o Ivoox é unha sorpresa. Descubrimos que hai unha persoa en Brasil que escoita todos os programas e nos deixa comentarios. Só que haxa unha persoa en Brasil que nos escoite a nos xa é surrealista e increíble. Fixemos un chamamento en redes para que todo o mundo que quixera colaborar con nós, e dese chamamento ninguén acabou por vir a colaborar, pero mandáronos 20 correos, moitos mesaxes por privado en Twitter, medramos en seguidores... nós o que facemos é activismo, e que

se coñeza que facemos esta actividade, e que se coñeza que en Barcelona hai uns tolos que fan radio en Barcelona xa esta guay.

As estatísticas do Ivoox son mellores de programas que fago na mesma radio en catalán, e de largo, cando en principio por público no tería que ser así. As escoitas son pequenas, o récord pode estar en 100 escoitas, pero es que os programas de Sants3Radio non teñen esa media nin de broma. Temos 40 ou 50 de media, que está bastante ben nunha plataforma illada e que non ten o éxito de outras como Youtube. É un termómetro para ver se funciona. E funciona. e sen facer moita promoción, xa que non estamos focalizados a iso.

-Tamén tedes contactos con outras contas como Podgalego. Da a sensación de que a radio da comunidade comeza a darse conta das posibilidades que hai na rede para darse a coñecer e conectar con proxectos similares?

Silvio: Tennos feito bastantes retuits Podgalego, e a os impulsores de *Té con gotas* coñézoos persoalmente. Tamén axuda cando te atopas con retuits de xente como Suso de Toro. Síguenos Suso de Toro, e pensas “joder, está moi ben”. Eu o outro día fun a unha tertúlia en Catalunya Radio e a xente me falou do programa porque o viron en Twitter. Chega o programa a máis xente da obxetiva porque é algo exótico. Fas radio en galego nunha radio local de Cataluña! Iso chama a atención dun programa que ocupa o espazo que ocupa pero que nos permite chegar a Galicia ou a Brasil ademais de Barcelona.

-Algunha vez pensades en buscar publicidade?

Silvio: Sants3Ràdio xa funciona coa súa publicidade, pero non temos nós un espazo de publicidade dentro do programa. Nunca se plantexou, polo menos na etapa na que estou e estiven, nin tampouco en Trinitat Vella. Si que é certo que a dirección da radio nos propuxo algunha vez buscar algo relacionado co sector galego, xa que é algo moi concreto. O que si que facemos son colaboracións, e dicir, por exemplo, o outro día Ezetaerre mandounos o seu disco. Pois home, que menos que poñer un tuit, pór o disco no programa. Pero non actuamos como *influencers*, o facemos como xesto de agradecemento de mandarnos o seu disco á radio. Malia que haxa negocios galegos nós sobreentendemos que facendo activismo non facemos publicidade, coma moito falamos da actividade dunha persoa se sae o tema.

-A túa opinión da Xunta supoño que vai en relación ao que xa escoitei de outros compañeros.

Silvio: Si. En vez de criticar, imos falar do que pasaba cando gobernaba o PSOE e o BNG. É curioso que cando non gobernaba o PP, convocáronse uns premios de radio e tele na emigración, e nos presentámonos ás dúas edicións. Un ano o *Galiza algo máis* quedou segundo e tivera unha dotación económica,

e outro ano gañou o *Barcelona atlántica*. Se premiaba e se recoñecía este traballo de activismo. Eu coñecín programas que se facían fora grazas a eses premios, nunha época na que Internet non tiña a capacidade que ten agora.

Por contraste, o tratamento á emigración máis crítica por parte da Xunta e... houbo una anécdota que a vivín con Suso: ERGAC pediu en 2009 unha subvención á Xunta, e as cantidades, que eran historicamente de 1.000€ e servían para pagar o *Micro Pechado*, e polo tanto, eran finalistas, reducíronse a 200€, que non daban ni para imprimir un número. Feijóo veu para Barcelona, falamos con el en persoa, e ó cabo de 3-4 meses, a subvención a ERGAC volveu a ser de 1.000€. Iso ilustra o funcionamento de todo, e dende entón non se pediu subvencións. O programa é sostible por si mesmo, coa nosa participación, e desligámonos completamente do papel da Xunta, que fai unha colaboración inexistente, ineficaz e incompetente. Se houbera outro goberno na Xunta non descartaríamos pedir novamente subvención? Pois non o descartaríamos, pero iso non depende de nós.

-O papel de Generalitat, deputacións, concellos e outras entidades públicas é similar.

Silvio: Anteriormente si que colaboraba, pero agora xa non. Estiveramos na Taula d'Entitats de Comunicació Local de Barcelona, que non sei se sigue existindo. Sé que hai a Xarxa de Ràdios Locals, na que sempre estivemos en Sants3Ràdio, Trinitat Vella e Ciutat Vella. Agora mesmo non temos subvención pública ningunha, e creo que Sants3Ràdio tampouco.

-Como vedes a saúde da comunidade galega en Barcelona.

Silvio: Carlos pódete dicir mellor, porque eu fago radio pero estou apartado da realidade da comunidade despois de moitos anos metido. Decidín facer a miña vida e facer algo de radio en galego aparte.

Carlos: A qué te refires con comunidade galega? Porque poden ser moitas cousas distintas. Eu creo que a esencia galega como a había antes, como podían ter os teus avós perdeuse, e se se mantén é pola xente que estamos por aquí, que somos os de sempre. Agora a xente que emigra non ten moita necesidade de sentirse dentro da súa comunidade. É certo que pode haber un certo afloramento, porque os cataláns son cataláns, os irlandeses son irlandeses, e eu que son? Pois eu son galego! Pero é unha mágoa: eu cheguei a Barcelona cun montón de problemas e pensei que nos tempos do meu pai, que tamén foi emigrante, chegabas a un sitio, ías a comunidade galega e eles xa cho explicaban todos. Lémbrome que a 1ª noite fóronme a recoller o aeroporto. Un galego veu co seu coche a recollerme e levarme a casa, eu non coñecía de nada ese galego, pero eu era un galego que chegaba a Barcelona e había que axudalo. E esas cousas non quería que se perderan, e por iso naceu a iniciativa dos morriñentos, que pasou máis a ser lúdico que a axudarse en

máis cousas. Hai unha diferenza moi grande entre o que era emigrar antes e o de agora, que en moitos casos está máis ligado a buscar novas experiencias, como que dicir que emigras é feo. E nótase moitísimo na comunidade galega.

-Perdeuse a necesidade tan forte de manter o contacto coa cultura propia. Con Internet a distancia coa terra e a familia reduciuse moitísimo. Agora pode chamar cando queira, falar por WhatsApp...

Carlos: Iso é certo, pero eu sigo tendo unha necesidade diaria de ir a unha festa galega ou estar falando así de tranquis. Eu polo menos, a lo mellor hai xente que xa non ten esta necesidade.

Silvio: É o meu caso.

Carlos: Pero coma ti, a maioría da xente da nosa idade é así. Non ten a necesidade de sentirse dentro da comunidade, e máis en Barcelona, cidade cosmopolita, moi de “yo soy de la tierra”...

Silvio: O meu punto de partida é diferente a da esa xente.

-Notastes nestes últimos anos unha perda do movemento na comunidade agora que está desaparecendo a gran xeración que viu aquí nos 50, 60 e 70?

Silvio: Non exactamente. Estase a dar un proceso de substitución, porque somos persoas de características diferentes. Esa xeración viviu aquí toda a vida nuns barrios, nuns barrios xuntos, entre eles facendo centros galegos, agrupacións culturais... agora hai a mesma cantidade de galegos pero que veñen sos, que van a casa a ver ós pais unha vez ó mes, que falan cada día cos amigos do pobo polo WhastApp, as perspectivas de futuro e incluso a organización familiar é moi diferente. Hai un impacto nos modos de vida que transforma o asociacionismo. Que veña un galego de Barcelona de 35 anos e participe no programa é bastante plausible. Pero que monte con outros colegas un centro galego é imposible, e que se asocie nun centro galego é case imposible. Eu levo 12 anos facendo radio e activismo galego en Barcelona e non formo parte de ningunha asociación.

Carlos: E a pregunta sería: por qué, Silvio?

Silvio: Porque representan a outra maneira de facer activismo, de outra xeración con outros intereses. Non me representa a min ir a un local a ver a TVG ou xogar ó domino. E non teño nada contra a TVG, ou si, e sobre todo non teño nada contra o dominó, ou tocar a gaita. A min no me interesa iso.

Carlos: Ese é un dos aspectos clave da situación da comunidade, ver que os xoves non van. Eu o primeiro que fixen en chegar a Barcelona foi ir ó Centro Galego, e cando vin o que había marchei.

Silvio: Eu cometín erros, montei actos no Centro Galego, de temas que non son do Centro Galego, sobre lingua, actos con perspectiva política, cousas que non se fan aí. Eu levei a Junqueras no 2010, cando era eurodiputado. Imaxínate o impacto, pero nada, non hai xeito...

-Parte dos programas de radio da comunidade son disonantes co asociacionismo máis oficial, e en especial co Centro Galego. Deixades sempre claro que as vosa visión é moi distinta.

Silvio: Con algunhas asociacións a relación e de competencia e de roce, pero si.

-Pero tedes unha relación, cosa que co Centro Galego non pasa.

Silvio: Hai un caso dun programa, *Sempre en Galicia*, que está ligado a Rosalía de Castro...

Carlos: Pero eses son guays, no?

Silvio: Si, mellores que o Centro Galego seguro. Está ben, eu escoiteino algunha vez. A nosa historia vai precisamente de estar fora de estes movementos, pero en cambio tomou partido por os movementos que sucedían fora de esta rede oficial.

Carlos: Cando falamos de as dúas xeracións, o meu pai escoitaba sempre Manolo Valdés en *Lonxe da Terra* en Teletaxi.

Silvio: Está facendo programa agora mesmo? Non o sabía.

-Qué era rede.cat?

Silvio: Era como a FEGALCAT pero das outras asociacións. A alternativa, o que despois acabou sendo a ACGB. Estamos falando de 2006-2010. Cada un de nós ten outras actividades secundarias, pero sempre damos esta cara máis crítica. Con diferentes opinións tamén. No *Galiza algo máis* falamos de independencia igual Suso e eu estamos máis de acordo e Ana Belén non tanto... pero sempre cunha liña editorial común.

8.1.3. Armando Fernández i Xulio Cougil, Sempre en Galicia i Galegos no Baix

- Como comezou o voso programa?

Xulio: Cando se puñan en marcha as radios municipais ofrecéronnos un espazo pequeno en Ràdio Cornellà para emitir e falar das nosas cousas. Habíamos 3 maestros: Ramón López, Xulio Simón máis eu, que dentro da xunta directiva da asociación pedíronnos axuda, e Ramón López, que foi o primeiro presidente da asociación, dixo de levalo el, e decidiu facer o programa de radio. Eu traballaba e non tiña moito tempo, máis algún día axudaba, e Ramón tamén traballaba moito e tiña moito don de palabra. Foron eles os que comezaron a facer un moi bo traballo. Eu como axudei a fundar outra asociación que se chama Saudade, levaba un programa que se chamaba *Saudade*, un programa en Nou Barris, Eu substituíra a outro rapaz, que por certo morreu. Chamábase Manolo Piñeiro. E de 6 a 8 sempre se fixo o programa, sempre moi ligado á isto, á comunicación en galego, e eu dediqueime tamén a edición da revista de entidades, de Saudade e outras asociacións, aínda agora estou ligado ás revistas de varias asociacións: a de Rosalía de Castro, que se chama *Lúa Nova* e a de Lleida que se chama *Xurdimento*. Deille un volco completo a esas publicacións, darlle luz a todo o que facemos os galegos aquí.

A partir de aí pois eu, sempre estiven moi ligado, non dirixín o programa con continuidade, hasta que nun momento determinado, o que levaba o *Sempre en Galicia*, que se chama Xosé Lamela porque marchou para Galicia porque lle escolleron para alcalde en Lobios.

Armando: Por *Sempre en Galicia* pasaron moitos.

Xulio: Si, traballamos con Quique, con Josefina...pero quero dicir que non con a asudidade como temos agora. Sempre temos unha persoa que ven, tiñamos unha voz feminina que era Laura Santos e que agora ten dificultades persoais e non pode vir. E Xosé Lamela ten un espazo de tempo aquí e outro en Galicia, e fainos de correspondente dende alí ou está connosco no estudo. O noso propósito sempre foi dar a coñecer cousas interesantes de Galicia de calquera aspecto, hasta políticos, pero en moi poucas ocasións. Os políticos... temos anécdotas boas de políticos.

- Qué tipo de anécdotas?

Xulio: De todo tipo. Xa che conto logo... E unha diversión, unha afección.

Armando: E nós pasámolo ben.

Xulio: Documentámonos o máximos posible para ter unha boa conversa ou entrevista, sobre todo cando ven alguén de nivel. Pero polo xeral o que facemos unha conversa distendida.

-Sempre foron 2 horas tanto aquí como en Cornellà?

Armando: Si, sempre, aquí os xoves de 4 as 6 e en Cornella os sábados de 6 a 8.

-E a temática dos programas é un pouco diferente, non?

Armando: Bueno, pode que sexa un pouco diferente. Alí falamos máis con investigadores e tal, porque no fin de semana é máis fácil enganchar a según que xente, mentres que entre semana temos catedráticos, escritores, políticos... pero ós políticos ímoslles pola parte da cultura, de política nada, porque iso xa....

-E iso foi dende o principio así?

Armando: Sempre foi dende o principio así. Bueno, depende de quen o faga, había un que falaba Manuel López e houbo que dicirle que se moderara. Xulio! Cántalle a anécdota con Fraga.

Xulio: Ah, bueno... con Fraga e con moitos. Con Fraga é curiosa porque chamoume o xefe de prensa. Resulta que foi unha vez que substituín a Josefina... xa che conto logo.

-Canta xente creedes que os escoita en Sant Boi, canta en Cataluña e canta fora?

Armando: Con isto das novas tecnoloxías escóitannos moita xente, incluso de Venezuela e Arxentina, sobre todo dende Arxentina, hai unha zona, Avellaneda , onde se ve que hai moitos galegos e mándannos saúdos habitualmente. E eiquí moitos. Entre os dous programas podemos andar sobre os 2.000 oíntes. É que hai moita xente que non nos din nada, pero que vas a un sitio e che di “ti traballas na radio? É que vos escoito”. E nos lles dicimos que nos manden un saúdo en directo, e nos din que claro, iso de mandar un saúdo...

-Pero é unha cifra moi alta, tendo en conta que as radios locais cústalle moito achegar a certos números. A xente de Arxentina dinvos como chegan a vós?

Armando: A través das redes. Ata unha vez nos chamou unha señora de Usuaia. Bueno, non nos chamou, nos escribiu un correo dicindo que faláramos máis do vino albariño, que quería saber máis. E claro, dende entón buscamos adegueiros, tendas que teñan vino...

Xulio: A comunicación coa xente de fora ve a través da rede, correos que mandan... nós contestámoslles dicindo que participen con nós, facer un pouco de interacción.

Armando: Eu comentáballe antes que entre os dous programas debemos chegar ós 2.000.

Xulio: É que non temos maneira de sabelo.... No blog tiña dous constancias de visitas e perdéronseme. Aínda teño constancia coas cousas que poño no blog, onde colgamos as cousas con urxencia, todas os programas están subidos ao día. Pero o tema da actualización e de poñelo moderno facíano Laura (Santos), pero agora dedícome máis a facer o podcast que a poñelo bonito ou facer cousas interesantes. Ás veces colgábamos fotos das persoas que íamos entrevistar... Parte desas cousas, como o de poñer un contador deixeiño, deixeiño cando tiñamos un número de visitas superior a 10.000. O número de xente coa que somos capaces de contactar, para mi, é moi elevada, e produce unha satisfacción enorme. O que máis nos satisface é ver que hai xente que nos chama pedindo polo derradeiro disco de Xabier Díaz, e nos temos o programa de Xabier Díaz e poñémolo. Dél o de calquera artista galego, porque sempre son moi receptivos. Cando poden mándannos a súa música, se non a poden mandar por CD nola envían colgándoa. Procuramos dar toda a información posible e as solicitudes en xeral que nos fan tratamos de facelas posibles.

Armando: Unha vez nos viñeran a facer unha reportaxe dende a TVG, que se chama *O país máis grande do mundo*. Aquilo foi un boom, e é cando se viu que é necesario ter un programa galego en Catalunya. Non por rivalidade nin por nada, senón pola xente que está ó outro lado e necesita escoitar algo da súa terra. Pero non soamente o pulpo, o lacón e a empanada. Que podemos falar un día do lacón? Si, pero nun día no que haxa Festa do Lacón.

Xulio: Nós botamos algo en falta. As asociacións galegas non valoran o que estamos a facer, porque non nos envían información directa do que fan, e publicalo, e entrevíсталos. Por exemplo, sabemos que esta semana hai festa en *Cova da Serpe*, pero sabémolo porque o buscamos nos, porque eles nin te chaman, nin dicen nada... Diremos algunha cousa e tal, pero porque nós nos enteramos. Sen embargo da universidade si que recibimos información, como por exemplo cando foi Suso de Toro, comentámolo aquí e en Ràdio Cornellà. Eu noto a faltar esa sensibilidade porque non deben valorar a proximidade que teñen.

-E a xente emigrada valóranos?

Xulio: Si, moitísimo. En Cornellà moitísimo, en Hospitalet, en Badalona... El (Armando) fai presentacións nas festas e enseguida che din “eres o da radio?”.

Armando: Valóranos sobre todo a xente que é sensible co idioma, e os políticos. E realmente nós facemos o que podemos. Eu non estudei periodismo nin nada diso. Ademais tu ben viches como se fai. Eu dou paso, e se me equivoco pois mira!

Xulio: O que está moi ben, é que a xente estrañase de que fagamos un programa en galego en Cataluña, e máis dúas horas. Estrañanse desa posibilidade que temos. Nós non estamos supeditados a ninguén. Temos o aval da asociación *Rosalía de Castro*, que en teoría é a que pose este programa e o de Cornellà, pero non nos din cal é a liña que temos que seguir, e de feito témoslle que insistir para que veñan a falar das súas cousas. Non aportan nada. A posibilidade que teñen de empregar o medio... poderían ter unha sensibilidade, mercar 4-5 CD ó ano ou pagar o aparcadoiro. E nin iso fan. Eles saben que o que facemos é algo bo para eles, e de feito publícanos nas revistas, pero fálalles que igual que poñen 1000 euros para os rapaces coa gaita o poñan para nós. E eu penso en si os que van vir detrás de nós van ter este altruísmo para poder continuar o programa. Nós estamos loitando por iso, pero eu creo que si. Nós nos alexamos de certos programas galegos que teñen publicidade, porque nós non lle dicimos a tal restaurante que poña 200€ para facer publicidade. Non dependemos diso, e como non temos esa dependencia non o demandamos.

-E tedes axudas da Xunta?

Armando: Nada! De ahí non nos mandan nin libros. O tema cultural da Xunta respecto a estes programas... cero.

Xulio: Non nos molesta. O que pasa é que facemos unha cousa que ten cara e ollos, que é digna, e que temos que perder as tardes do sábado, o diñeiro da gasolina e os CD que mercamos... pois non creo que haxa moitos rapaces que estean dispostos a facelo. Porque eu quero que nos substitúan rapaces, non quero estar toda a vida facendo isto.

Armando: Queremos ir deixando paso á xuventude, porque nin podemos nin queremos estar aquí toda a vida.

+ E en anécdotas da radio hai moitas, e hai algunhas coas que notas o poder que tes na comunicación, e o poder que existe na radio. Unha persoa que domine o medio é capaz de dominalo ó seu xeito. O exemplo que che quería contar era o de Don Manuel Fraga:

Eu fixen a entrevista (al president de la Xunta Manuel Fraga) substituindo a Xosefina. Pedíalle do seu proxecto, pero comezou a falar mal do BNG, a darlle paus ós socialistas, e eu lle insistía en que falara do que propoñía el para os galegos. El seguía.. e díxenlle a técnica, que era unha rapaza, que fixera arriba e abaixo co canal para que semellara que había como raias na comunicación,

que había problemas técnicos. Cortamos a comunicación dicíndolle que tiñamos problemas na comunicación e que lle íamos chamar nuns minutíños. E non chamei. O xefe de prensa chamou dicíndonos que “non sabedes con quen os estades metendo. Como vuelva usted a llamar no tendrá entrevista con Don Manuel”. E quen lle dixo que eu quería máis entrevistas con Don Manuel, de qué vai vostede! Alí notas a capacidade que tes para elixir de qué queres que se fale e cómo queres que se fale.

A comunicación, se a sabes dirixir, podes levar o que queiras adiante, e aí e onde criticaba eu outras comunicacións en Catalunya, que ademais fálame dela como comparando. E non me gusta que nos comparan. Dinnos: que hai un programa.. que se chama... Lonxe da Terra, de Manuel Valdés, que antes facíano e agora vólveno a facer, que eu respeto, pero que non comparto a súa maneira de facer. Nós diferenciámonos moito porque buscamos outro tipo de información.

Armando: Hoxe por exemplo, falamos de gastronomía, falamos co arqueólogo este, e despois xa ben Xosé Manuel co seu punto de retranca.

Xulio: Si, xa viches que da os “Me Gusta” e “Non Me Gusta”, como dicindo “isto me parece ben e isto non está tan ben”. Ás veces remata con recomendacións da fin de semana, como neste caso a Feira do Viño e as festas de Melide, pero o que máis gusta da súa publicación é que subimos a súa viñeta, que subimos no blog, e a súa viñeta ten sempre relación con algunha outra intervención da emisión, ou aproveita unhas frases interesantes que el recolle con certa jocosidad... para min é retranca.

Armando: Sen malicia, é sólo retranca.

- Agora hai menos programas en galego en Catalunya dos que ía.

Xulio: Había catro, o *Saudade*, o teu en Radio Florida o de Sant Boi, que logo estivo un tempo parado, o de Cornellà, os de Sants, había un en Mollet, o *Lonxe da Terra*, e tamén está Manuel Barcia, que fai un programa en Polinyà medio en berciano medio en galego, pero non é 100% galego...bueno, e en Santa Coloma!

Armando: Si, que é onde eu colaborei con Xosé Manuel, ó que chamamos hoxe. Xosé Manuel ten un irmán que é monologuista, que é Alberte Montes, e que participou tamén en Fariña.

Xulio: El comezou precisamente en Radio Cornellà, que era un cativo.

Armando: Lle dicíamos que tiña que ler, e sempre lle poñíamos o ler o mesmo! E dicía “*se me traedes un cacaolat e un croissant fágoo*”.

- E o futuro dos programas da comunidade como o vedes?

Armando: Eu son optimista. Que ó mellor non son tan seguidos... pero seguirán a haber, porque o teu avó o a túa nai che dirá “por qué non fas un programa?” e se non son dúas horas será unha.

Xulio: A nós énchenos de satisfacción que veña xente.

Armando: Pero aquí hai unha cousa, que todo isto non é como cando viñamos nós. Cando viñamos nós necesitábamos seguir falando galego, e as novas xeracións viven aquí, e poden entender o galego, pero non o preciso. Nós en cambio necesitamos, porque eu cando salgo de aquí, sento satisfacción, síntome a gusto.

Xulio: Hai unha cousa que tamén tes que poñer como resaltado dentro da comunicación galega aquí en Cataluña: non se promociona e polo tanto non hai inqueda pola substitución, pero a xente que está nas entidades están satisfeitos co que existe, pero non poñen interese.

-Claro, mentres alguén o sega a facer eles están contentos.

Armando: Si, e cando chegas a certa idade te saturas.

Xulio: Pero vamos conseguindo certas cousas interesantes: a radio, cando chegamos, tiña moi poucos servizos. Eu visitaba moitas instalacións, como RNE, e vía a diferenza. Comezamos a pedirllas cousas, primeiro, a comunicación por Internet, logo a emisión por Internet, despois, a APP para poder escoitar a radio por calquera sitio. Radio Sant Boi e o propio concello sempre tiveron unha sensibilidade especial por nós, e por exemplo déronnos un papeliño para poder aparcas gratis durante dúas horas.

Armando: E un seguro, por si me caigo aquí e me fago dano.

Xulio: Si, teñen unha sensibilidade especial a nós. Cornellà é máis reticente, pero tamén se puxeron ó día. Puxeron Internet e a aplicación, pero fáltalles modernizar máis as estruturas, non nos dan o carné de aparcamento...

Armando: O outro día nunha voda faláronme de cómo está crescendo Ràdio Sant Boi, e eu dixen en broma “será por nos”. E dixéronme que por voostros tamén, que poñedes bo grao de area: pero tamén por outros programas como *El momento inútil*. E iso éncheme moito de orgullo.

Xulio: E nós o que estamos facendo e buscar alguén novo que nos substitúa, e por qué non, que lle dea unha volta ó programa. Nós, o que é entrevistar e falar... non é poñerse medallas se dicimos que xente importante en Galicia pasou polo noso programa.

-Como quén?

Xulio: Ángel Carracedo, uns dos investigadores máis importantes no eido do ADN, que ten un equipo en Santiago de Compostela que é fora de serie. Busca un nome relevante en Galicia e nos entrevistámolo. Eu estou orgulloso de ter na nosa nómina un dos alcaldes máis premiados de Galicia, o alcalde de Pontevedra.

Armando: E con toda a tranquilidade! Eu nun comezo tirábame para atrás. E Xulio me dicía que non había problema, que esa xente era máis humilde ca nós!

Xulio: Aparte de que preparamos un bocadiño as entrevistas. Pero polo demais, en Cornellà temos os corresponsais, temos nas Rías Baixas, na Baixa Limia... Nas Rías Baixas está un dos fundadores, Xulio Simón, xa xubilado. El contacta con xente da cultura... o outro día facilitounos unha entrevista cun gran escultor da zona como Pazos. E Xosé Lamela faino con grandes investigadores, arquitectos... e como eles coñecen directamente á persoa van a falar do seu libro, da súa vida... están moi documentados, e así podemos falar un bo rato con eles.

As veces falamos tamén da música que se pública. A última vez falamos con Xabier Díaz, e con Rosa Cedrón, con Luar na Lubre, con Rodrigo Romaní... intercambiamos e non sempre falamos dun tipo de cultura, intercambiamos a información. E o que máis satisface é ver que no correo, no Facebook nos chegan comentarios positivos, pero custa. A xente é moi calada: poñen moitos me gusta, pero non poñen comentarios. É coma ti, que contactaches con nos por un privado, e os oíntes fan igual, falarnos por privado.

A semana pasada aláronnos de Canadá, sendo unha hora diferente, pero nos escoitan por podcast. Hai moitos poemas que entrevistamos e aos que lle gusta moito o programa.

Armando: Non sei se coñeces a Francisco Narla, que é escritor e piloto. Días antes estivemos falando con el.

Xulio: O que si é moi interesante é que temos un premio de poesía en *Rosalía de Castro*, que leva tantos anos como a radio e como a revista *Lúa Nova*, fundamos as 3 cousas ó mesmo tempo. O premio ten bastante nome, e os poetas considéranse afortunados de gañar cando o fan. E ós tres primeiros clasificados os entrevistamos, e tanto nós coma eles sentímonos moi afortunados, e iso xenera relación e vainos moi ben, xa que coñecemos a moitos escritores e poetas grazas a isto.

Armando: Nunca atopamos a ninguén distante. Ó contrario, te animan!

Xulio: E o que che dixen antes, temos un poder que é difícil de superar. Se queres fundir a unha persoa fúndela, e se a queres levantar a levantas. Si ti queres falar mal de alguén, faslle falar dun xeito determinado e o fundes. A

podes ir dirixindo. É moi importante saber comunicar, pero o máis importante é sentirte satisfeito do que estás facendo. A min écheme de satisfacción dar a coñecer as cousas que facemos os galegos en Cataluña, e como non todos teñen a sensibilidade de dicirnos o que fan, ás veces as publicamos e ás veces non.

Armando: Pasa o mesmo en determinadas festas que vou a presentar. Eu sempre en galego, é que xa me sale! E o guión lévolo eu. Só me teñen que dar ás intervencións que se van facer e nada máis. Se algún día comezan a me dicir máis cousas... pois mira, ata logo! Porque quen manda aquí son eu, que é quen vai presentar, non ti. Se me din “*fai mención a tal*” moi ben, fago o que sexa. Aquí os sábados, cando se fai a ofrenda a Rosalía, van os políticos e se pelexan por estar na primeira fila, e déixoo pasar tranquilamente.

8.1.4. Ana María Pazos, Galiza no Vallès

-Cando se fundou a *Irmandade A Nosa Galiza* exactamente?

La entidad de fundó en el 78, con lo cual el año pasado hizo 40 años. Imagínate: principio de la época democrática, se empiezan a crear las entidades aquí en Mollet, el asociacionismo, se crea la radio, y desde entonces, la persona que estaba al mando en la radio, que no recuerdo su nombre, ofreció a las entidades de la ciudad participar en la programación. Entonces, igual que nosotros participamos, también participa el Centro Andaluz, y hay muchos programas que están vinculados al asociacionismo. Aquí se juntan 3 y ya montan una asociación. En un principio, el tema de la radio fue un punto de encuentro dentro de la comunidad gallega que había en Mollet principalmente, teniendo en cuenta la limitación de las emisoras locales, si te vas a Santa Perpètua ya casi ni se escucha. Era un programa que salió del anonimato, de la buena fe de la gente que estaba en la junta, de los profesores de baile de la entidad, que habían pertenecido a un grupo musical.. y siempre ha sido así, y la persona que ha dirigido el programa ha estado muy vinculada a la entidad. Y eso hacemos, la actualidad de la entidad, la actualidad de la comunidad en Barcelona en Cataluña y música. Algún día puedo contactar con alguien conocido o que tenga algo interesante que explicar.

-El programa nació en el año 1980? En internet hay versiones contradictorias, se habla de *A nosa terra* de Radio Miramar como vuestro precursor, otros dices que simplemente fue una inspiración.

Yo por aquél entonces era muy pequeña. Mis padres eran socios de la entidad desde su fundación. Recuerdo escucharlo en casa, siempre ha sido en directo, era los martes también, el horario no ha cambiado...ha habido muchos conductores: ha estado Ferrán de Julita, los profesores, los diferentes presidentes de la entidad, también han colaborado gente de fuera, con corresponsales en Galicia que nos explicaban cosas.

-Sobre todo basado en la disponibilidad de la gente.

Es que todo depende de la buena voluntad de la gente. Hace tres años que la persona que estaba a cargo del programa marchó y nos repartimos entre tres, Susana, Iván y Marc y yo, y eran tres programas diferentes. Los chicos cayeron, cayó Susana y me quedé yo sola. Como siempre me toca llevar los temas de comunicación dentro de la entidad, me dicen “tú que tienes labia, tu que sabes hablar delante de un micro”, y así acabé haciendo el programa. En parte lo hago por eso, por mantener el contacto con aquello y para practicar el idioma, porque si no olvidaría del todo. Este ano estou a preparar as oposicións, e dixeran que si non atopaban a ninguén eu tiraba co programa, e non fixeron o esforzo de atopar a alguén.

-¿Naciste en Galicia o aquí?

+ Nací aquí. De hecho, en mi casa no se habla gallego, mi madre es andaluza, y no tengo posibilidad de usar el idioma habitualmente.

-¿Cómo preparas el programa?

+ Las semanas que hay alguna cosa importante o alguna cosa relacionada pues preparas el programa en base a eso. Entón intento facer de toda a música, porque nos escoita tanto xente maior da entidade á que lle gusta Juan Pardo e parecidos. Pero non toda a música galega é así, non todo son os grandes éxitos dos anos 70, e por iso intento poñer actualidade da música galega: si SÉS sacou o disco hai un mes pois poñémolo. A miña nai ás veces me recrimina a música, que pode ser tamén máis movida, como a de Ezetaerre. Non todo é o costumismo e as gaitas na música galega. Tampouco son unha gran fan da música de raíz galega. Gústame a música tradicional e vou a concertos e toda esta xente vira, pero na miña casa escoito outras cousas. Está ben, pero non son unha experta.

Tamén falamos da actualidade das asociacións galegas en Cataluña, as cousas que fan, os concertos que se celebran, e todo o que facemos nós como entidade: se vamos a actuar a Rubí, ou se nos achegamos a La Llagosta porque hai festa. Falo moi pouco porque son bibliotecaria e as entrevistas non son o meu, pero se coñezo alguén que teña cousas a dicir, fágolle unha entrevista por teléfono.

-Mantés relación co resto de programas da comunidade.

+ Si. Por exemplo, Manuel Valdés é a figura clave na radio en galego aquí en Cataluña e fixo moita radio. Radio Miramar, Radio Teletaxi e agora non sei.

-Radio Pomar.

+ Iso. Radio Pomar. O Centro Galego tivo emisora de radio, que agora están a ver se poden recuperar a frecuencia e a emisora. Esta xente son profesionais, a Manolo coñéceo todo o mundo. É o referente. Yo presento, yo hago mi programa de radio pero lo hago muy mal. Tamén creo que somos xunto a el o programa máis antigo. Qué foi primeiro, o ovo ou a galiña?

-Creo que vós, por moi pouco pero sodes os primeiros.

+ Por iso faime moita rabia deixalo. Vamos a perder a historia? Pois non. Por iso estamos aquí aguantando

-Supoño que pesa máis o sentido da responsabilidade que calquera outro motivo

+ Si, si... E bueno, formando parte dunha entidade e un programa de radio coñeces a todo o mundo.

-Sendo poucos temos que levarnos ben.

+ Bueno, esto de estar ben allegados non.

-Xa estou vendo que hai como 2 o 3 correntes que non tedes moi boa relación.

+ Están os que pasan de todo e non queren saber nada das entidades, que serían a xente que está no Ateneu Roig, a ACGB. Que por mi ben, e ademais eu coñezo e eu vou a actividades que fan. Despois están as entidade e actividades que dependen do Centro Galego de Barcelona, e logo as outras como nós, *Saudade*...

-Que sodes os que estades un pouco no medio, non? Os que podeades falar tanto coa ACGB como co Centro Galego.

+ Participamos en actividades con xente de todos lados. Cando Cornellà fai unha festa e nos invitan vamos, ou cando vai Luar Na Lubre a facer un concerto onde sexa tamén imos. Pero si que no pasado houbo moitas rencillas e aínda hai xente que as mantén

-Fostes regidora de comunicación no concello de Mollet, ten isto alguna afectación no teu papel como presentadora dun programa na radio municipal?

+ No fue el actual alcalde quien contactó conmigo sino que fue Montserrat Tura quien me ofreció la oportunidad de entrar en esas listas. Yo nunca quise meterme en política, pero ella hizo una reflexión: se trata de trabajar por tu pueblo, por tus vecinos, algo que de hecho ya estás haciendo trabajando en una entidad. Se trataba de hacer cosas relacionadas con mi trabajo y dije que sí. Salimos escogidos y estuve 4 años. Fue una legislatura de cambió porque ella marchó a los 6 meses para ocupar la Conselleria de Interior, salió Josep... yo siempre digo que es una experiencia muy gratificante pero muy dura. No es fácil, y menos en un pueblo, donde todo el mundo te conoce y cuando estás en tomando algo en un bar te viene cualquiera a preguntarte o quejarse. Luego piensas que si estuvieras en su misma situación también buscarías a la persona que te tuviera que dar respuesta, o que al menos te escuchara. Cuando acabé volví a mi trabajo normal, y es una experiencia que me llevaré para mí. Me sirvió para conocer a mucha gente y para entender el funcionamiento de la sociedad y de muchas cosas internas.

8.2. Emigrants gallecs joves per província

Província	A Coruña		Lugo		Ourense		A Coruña	
Anys	1998	2018	1998	2018	1998	2018	1998	2018
0-4	597	749	203	264	248	197	440	536
5-9	1243	1476	436	528	527	461	1052	1123
10-14	1696	2026	794	604	751	668	1361	1594
15-19	3152	1701	1476	576	1300	624	2318	1494
TOTAL	6688	5952	2909	1972	2826	1950	5171	4747

9. Bibliografía

BIEL, Mireia (2016) *Un programa de Ràdio Cornellà en galego, en la televisión de Galicia*. El Periódico. Recuperat de: <https://www.elperiodico.com/es/cornella/20160426/un-programa-de-radio-cornella-en-galego-a-la-television-de-galicia-5088328>

BLANCO CAMPAÑA, Xosé Luis (1995), *Radio e prensa na Galicia exterior*. Santiago de Compostel·la: Xunta de Galicia, pg. 89.

BLANCO CAMPAÑA, Xosé Luis (1995). *Radio e prensa na Galicia exterior*. Santiago de Compostel·la: Xunta de Galicia, pg. 198

BLANCO ROSAS, Xesús (2010). *Historia da radiodifusión galega en Arxentina (1930-1984)*. Santiago de Compostel·la: USC. Pg 123

BLANCO ROSAS, Xesús (2010). *Historia da radiodifusión galega en Arxentina (1930-1984)*. Santiago de Compostel·la: USC, Pg 147

BLANCO ROSAS, Xesús (2010). *Historia da radiodifusión galega en Arxentina (1930-1984)*. Santiago de Compostel·la: USC, Pg 172

BLANCO ROSAS, Xesús (2010). *Historia da radiodifusión galega en Arxentina (1930-1984)*. Santiago de Compostel·la: USC, Pg 518-521

BLANCO ROSAS, Jesús Jose (1998). *Os programas radiais dos emigrantes galegos*. Santiago de Compostel·la: Consello da Cultura Galega, pg 189-207.

BONET, Montse (2004). *¿Quién teme a la radio local?* Barcelona: Quaderns del CAC, N°. 18, pg 40.

CAMPOS ÁLVAREZ, José Ramon (1993), *La emigración gallega a América (1880-1930) integración y retorno*: Minius: Revista do Departamento de Historia, Arte e Xeografía núm. 2-3, pg 135

CARBAJO VÁZQUEZ, Judith (2016). *El Partido Socialista Galego (PSG) y el discurso de los derechos del Franquismo a la Transición Democrática*, Salamanca: USAL, pg 162

CARRERAS, Albert. TAFUNELL, Xavier (2005): *Estadísticas históricas de España: siglo XIX-XX*, Bilbao: Fundación BBVA.

CARRETE RIVERA, Manoel (2010): *L'Immigració gallega a Catalunya: Irmandade a nosa Galiza de Mollet*. Irmandade a nosa Galiza de Mollet

DE GABRIEL, Narciso (2012) *El proceso de alfabetización en Galicia: un intento de explicación y comprensión*. Universidad de A Coruña, pg 306.

DÍAZ, A. (2008). *A Irmandade 'A Nosa Galiza' homenaxe a figura de Rosalía de Castro cinha ofrenda*. Galicia en el mundo. Recuperat de <http://www.cronicasdelaemigracion.com/articulo/galicia/irmandade-nosa-galiza-mollet-homenaxe-figura-rosalia-castro-cunha-ofrenda/2008322092235015088.html>

EIRAS ROEL, Antonio. (1990). *Estudios sobre agricultura y población en la España Moderna*: Tórculo Edicións, pg 119.

EIRAS ROEL, Antonio. (1989) *En torno a la emigración gallega a América en el siglo XIX. Algunas consideraciones a la luz del ejemplo canario*: Revista de la Facultad de Geografía e Historia, núm. 4, págs. 225-240.

GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, Helena (2009), *La mujer que no es sólo metáfora de la nación. Lectura de las viudas de vivos de Rosalía de Castro*. Lectora, 15.

LOJO, Maria Rosa (2011), *La Argentina Gallega: Más Allá de los Estereotipos*: Gramma. Vol. 22, Núm. 48, pg. 1

LORENZO SUÁREZ, CASARES i RAMALLO. (2008) *Lingua, Sociedade e Medios de Comunicación en Galicia*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, pg 28.

MARTINEZ PEÑAS, Fernando, FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, Manuel. (2014). *La guerra y el nacimiento del Estado Moderno*. Valladolid: Asociación Veritas para el Estudio de la Historia, el Derecho y las Instituciones

MORRIS, Nancy (2008). *Transmitting Identity: Radio in Barcelona*. International Journal of Communication 2, pg 554

PADRÓS TIZÓN i RODÓN LLUÍS (2010). *Eugenio R. Serrano de Casanova i l'Exposició Universal de Barcelona*. Barcelona: Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, pg 38

PARADA DO SIL. Concello de (2016). *Homenaxe a Manuel Valdés*. Recuperat de <https://www.youtube.com/watch?v=M0jW6f1-vE>.

PUNZÓN, C (2018). *La pirámide de población gallega ya no es una pirámide: es un jarrón*. La Voz de Galicia. Recuperat de: https://www.lavozdeg Galicia.es/noticia/galicia/2018/02/11/piramide-poblacion-gallega-piramide-jarron/0003_201802G11P3991.htm

RODRÍGUEZ LÓPEZ, Manuel (sense data). *Galegos en Catalunya (1978-1982)*. Barcelona: Centro Galego de Barcelona, pg 103

SALILLAS, José Manuel (1993). *Els inicis de la ràdio local a Catalunya*. Barcelona: Annals del Periodisme Català, pg. 33

SAN MARTÍN, Josep (2009). *Catalunya, paradís de la societat civil? Explicacions i conseqüències de la participació en associacions*. Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia Universitat Autònoma de Barcelona, pg 101.

RODRÍGUEZ LÓPEZ, Manuel (sense data). *Galegos en Catalunya (1978-1982)*. Barcelona: Centro Galego de Barcelona, pg 103.

RODRÍGUEZ LÓPEZ, Manuel (sense data). *Galegos en Catalunya (1978-1982)*. Barcelona: Centro Galego de Barcelona, pg 10

SAAVEDRA, Pegueto. (1993). *Las grandes tendencias comarcales en la evolución de la población gallega (de comienzos del XVII a mediados del XIX)*. Studia historica. Historia moderna, Nº 10-11. pg.104.

SOTELO BLANCO, Olegario (1991). *La emigración gallega en Catalunya*. Sotelo Blanco Edicións, pg 173.

TABOADA, X.A. (2016) *El censo más alto de la historia por el peso de los residentes en el exterior*. Faro de Vigo. Rescatat de: <https://www.farodevigo.es/elecciones/galicia/2016/09/25/censo-alto-historia-peso-residentes/1539534.html>

TATJER, Mercedes (2006). *La industria en Barcelona (1832-1992). Factores de localización y cambio en las áreas fabriles: del centro histórico a la región metropolitana*. Barcelona: Scripta Nova.

TURMO, Iván (2010), *Medio siglo de emigración gallega a Suiza*. Swissinfo. Recuperat de <https://www.swissinfo.ch/spa/medio-siglo-de-emigraci%C3%B3n-gallega-a-suiza/23067482>

XUNTA DE GALICIA (2019). *Repertorio da prensa da emigración galega*. Recuperat de http://consellodacultura.gal/fondos_documentais/hemeroteca/cabeceira/index.php?p=976&id=406

Para os meus avós